

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

На правах рукопису

СУРОВОВ ОЛЕКСІЙ АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 378.147.091.3:796.071.4

**МЕТОДИКА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
ДИСЦИПЛІН МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання
(фізична культура, основи здоров'я)

Дисертація

на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук , доцент
Школа Олена Миколаївна

Харків – 2017

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ...	13
1.1. Теоретичні концепти процесу підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.....	14
1.2. Педагогічні технології у контексті сучасної професійної освіти...	23
1.3. Перспективи застосування інтерактивних методів у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури	33
Висновки до першого розділу	39
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ	41
2.1. Методи дослідження.....	41
2.2. Організація дослідження.....	49
2.3. Соціально-педагогічні передумови впровадження інтерактивних методів навчання у процес фахової підготовки вчителів фізичної культури.....	50
Висновки до другого розділу	57
РОЗДІЛ 3. ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФУТБОЛУ» В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ...	60
3.1. Використання інтерактивних методів у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури	60

3.1.1. Інтерактивні методи, що використовуються в аудиторній роботі.....	61
3.1.2. Інтерактивні методи, що використовуються в позааудиторній роботі.....	92
3.1.3. Інтерактивні методи, що використовуються у самостійній роботі студентів.....	97
3.2. Організаційно-педагогічні засади методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін	106
3.3. Структурні компоненти пізнавальної активності студентів та їх ознаки у контексті професійно-прикладної підготовки.....	113
3.4. Ефективність методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін	122
Висновки до третього розділу	152
ВИСНОВКИ.....	157
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	161
ДОДАТКИ	187

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВНЗ	– вищий навчальний заклад
ЕГ	– експериментальна група
КГ 1, КГ 2	– контрольні групи 1 та 2
ТВІЗН	– технологія використання інтерактивних засобів навчання
ТМВФ	– теорія та методика викладання футболу
ХГПА	– Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
Л	– показник неправди
Н	– наполегливість
О	– організація діяльності
Р	– рішучість
С	– самоконтроль
См	– самостійність
У	– загальний показник, що характеризує вольову організацію особистості
УН	– достатній рівень вольової організації
УВ	– високий рівень вольової організації
Ц	– ціннісно-смілова організація особи
Сп	– спрямованість особистості на спілкування
Сс	– спрямованість особистості на справу
Я	– спрямованість особистості на себе
ТТД	- техніко-тактичні дії

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний стан фізичного виховання в Україні характеризується, з одного боку, постійним оновленням його змісту, форм і засобів, про що свідчить постійне вдосконалення навчальних програм і нормативних актів (Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на 2012–2016 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 828-р), нова редакція Закону України «Про фізичну культуру і спорт»). З другого боку, фізичне виховання відзначається зниженням його ефективності з причини недооцінки в суспільстві провідної ролі здорового способу життя (ЗСЖ) в процесі формування здоров'я людини, зокрема такої важливої складової ЗСЖ, як рухова активність (М. Булатова, 2007; Г. Грибан, 2009; М. Дутчак, 2007; С. Єрмаков, 2015; В. Платонов, 2009; В. Сутула, 2009 та інші). Одним із чинників, що зумовлюють таку тенденцію, є повільний темп модернізації підготовки й перепідготовки педагогічних кадрів порівняно з темпами розвитку інформаційного середовища (В. Кремінь, 2008; І. Прокопенко, 2008 та інші), а також ринку фізкультурно-оздоровчих послуг (С. Заветний, В. Мудрик, 2015; Г. Путятіна, 2015; О. Школа, 2015 та інші).

На думку В. Ареф'єва (2015), В. Золочевського (2009), О. Кабацької (2016), Т. Ротерс (2009–2010), О. Тимошенка (2011), О. Школи (2016), перспективним шляхом інтенсифікації фізичного виховання й подолання негативних тенденцій є підготовка таких фахівців із фізичної культури, які могли б здійснювати навчально-виховний процес на основі використання особистісного творчого потенціалу, активного пізнання навколишнього світу. Напрямок вирішення зазначеного завдання є інноваційний характер підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів, які характеризуються самостійністю, професійним саморозвитком, освоєнням і впровадженням наукоємних та інформаційних технологій, зокрема для роботи в

загальноосвітніх навчальних закладах (В. Давидов, 2007; В. Загвязінський, 2008; В. Краєвський, 2008 та інші).

Саме такий підхід дозволить узгодити мету сучасної системи шкільного фізичного виховання (Ю. Васьков, 2012; М. Віленський, 2001; В. Видрин, 1992; Г. Грибан, 2008; Л. Лубишева, 1992, 1998; Т. Малишева, 2013; Л. Матвєєв, 2005, Н. Чепижева, 2010 та інші), а саме формування здоров'я та особистісної фізичної культури, з її змістом, тобто реалізувати «виховання тілесного через духовне» (П. Лесгафт), переорієнтувати фізичне виховання з освітньо-спортивного напрямку на компетентісно-діяльнісний (К. Мулик, 2015; О. Хуторської, 2001 та інші).

Фахова підготовка повинна ґрунтуватися на використанні сучасних методів і технологій навчання (В. Євдокимов, С. Єрмаков, 2015; О. Кабацька, 2016; Ж. Козіна, 2014; І. Прокопенко, 2008; та інші). Сучасні наукові дослідження доводять, що окрім традиційних методів навчання в підготовці педагогічних кадрів необхідно використовувати інтерактивні методи. Основним завданням цих методів є підвищення рівня пізнавальної активності студентів і формування самостійності мислення. Актуальність досліджуваної проблеми зумовлена необхідністю усунення суперечностей між:

– наявними методичними рекомендаціями, які мають поверховий або однобічний характер і не забезпечують комплексного педагогічного впливу на особистість майбутніх учителів фізичної культури, що значно знижує ефективність їх упровадження на практиці, та підвищенням рівня необхідних спеціальних знань і вмінь, а також стану фізичної і психофізіологічної підготовленості відповідного контингенту до рівня, якого потребують сучасні умови життя;

– наявністю великої кількості чинників, які забезпечують позитивний вплив занять зі спеціальних дисциплін на організм студентів, та вибором, зумовленим популярністю й демократичністю, щодо навчання цих дисциплін;

– потребами майбутніх учителів фізичної культури в знаннях, практичних уміннях, навичках і необхідністю введення інноваційних педагогічних технологій при викладанні спеціальних дисциплін у зміст підготовки та методичне забезпечення освітнього процесу.

Отже, урахуваючи соціальну значущість збереження здоров'я студентів, актуальність, недостатню розробленість досліджуваної проблеми та її педагогічну значущість, зазначені вище суперечності зумовили вибір теми дисертації **«Методика інтерактивного навчання спеціальних дисциплін майбутніх учителів фізичної культури»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у рамках зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту на 2011-2015 рр. з теми 1.3 – «Парадигма здорового способу життя в дискурсах фізичного виховання і спорту» (номер державної реєстрації 0111U001716), комплексного наукового проекту «Теоретико-методологічні засади формування особистісної фізичної культури у дітей і молоді як основи їх здоров'я» (номер державної реєстрації 0113U001205), а також згідно плану науково-дослідної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради на 2014-2016 рр. «Організаційно-методологічні засади підготовки вчителя для сучасної школи XXI століття у контексті інтеграції України в європейський освітній простір».

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (протокол № 6 від 17.12.2013 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 28.01.2014 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити методику використання інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної

культури на прикладі навчального курсу «Теорія та методика викладання футболу».

Завдання дослідження:

1. Провести аналіз науково-методичної літератури з проблеми використання інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

2. Визначити соціально-педагогічні передумови впровадження методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

3. Розробити й експериментально перевірити методику інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у процесі підготовки вчителів фізичної культури на прикладі навчального курсу «Теорія та методика викладання футболу», зокрема електронні навчально-методичні посібники та спеціалізований веб-сайт.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Предмет дослідження – методика інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Методи дослідження:

- *теоретичні*: аналіз й узагальнення літературних джерел і документів для визначення стану використання інтерактивних методів у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури;

- *емпіричні*: соціологічне опитування для з'ясування передумов упровадження методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін; тестування рівня пізнавальної активності студентів: психологічне тестування; педагогічне тестування з метою визначення ефективності експериментальної методики; словесно-графічне моделювання з метою побудови експериментальної методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін; педагогічний експеримент для перевірки ефективності

експериментальної методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін; порівняльний аналіз результатів педагогічного експерименту;

- *статистичні*: методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу одержаних даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* визначено соціально-педагогічні передумови впровадження інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у процес підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах фізкультурно-педагогічного профілю;

- *вперше* класифіковано інтерактивне навчання спеціальних дисциплін майбутніх учителів фізичної культури за цільовим призначенням у навчально-виховній роботі;

- *вперше* розроблено методичне забезпечення методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін, зокрема електронні навчально-методичні посібники та спеціалізований веб-сайт.

- *систематизовано* дані спеціальної науково-методичної літератури щодо проблем підготовки вчителів фізичної культури в умовах технологізації освіти, а також застосування інтерактивного навчання спеціальних дисциплін;

- *узагальнено* дані педагогічної літератури щодо різновидів інтерактивних технологій.

- *доповнено* дані спеціальної літератури щодо особливостей навчального процесу у вищих навчальних закладах педагогічного спрямування, що здійснюють підготовку фахівців за напрямком «Фізичне виховання».

- *подальшого розвитку* набули наукові уявлення про використання інтерактивного навчання в процесі фахової підготовки студентів та формування в них емоційного, волевого, мотиваційного, змістовно-операційного, соціально-орієнтаційного компонентів пізнавальної діяльності як частини їхньої особистісної фізичної культури.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- розроблена методика інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у процесі підготовки вчителів фізичної культури може використовуватися в процесі підготовки кадрів у вищих педагогічних навчальних закладах України;

- розроблене методичне забезпечення методики інтерактивного навчання навчального курсу «Теорія та методика викладання футболу», зокрема електронні навчально-методичні посібники та спеціалізований веб-сайт, можна використовувати в процесі підготовки кадрів у вищих педагогічних навчальних закладах України;

- результати проведених досліджень можуть бути використані спеціалізованими кафедрами вищих навчальних закладів під час вивчення таких дисциплін, як «Теорія і методика фізичного виховання», «Педагогіка», «Теорія та методика викладання спортивних ігор» тощо.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (акт впровадження від 04.11.2011 р.), Харківського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (акт впровадження від 07.11.2011 р.), Красноградського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (акт впровадження від 08.11.2011 р.), Харківської державної академії фізичної культури (акт впровадження від 10.09.2012 р.), Інституту фізичного виховання та спорту ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (акт впровадження від 18.02.2013 р.), Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (довідка про впровадження № 01-10 від 05.09.2016 р.), Харківського національного університету імені Г. С. Сковороди (довідка про впровадження № 01/10-250 від 17.01.2017 р.).

Особистий внесок здобувача на всіх етапах проведеного дисертаційного дослідження полягає в плануванні, організації та проведенні теоретичних і практичних досліджень, в обробці й теоретичному аналізі одержаних даних, у формулюванні відповідних висновків, а також у розробці технології використання інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у процесі підготовки вчителів фізичної культури, розробці методики інтерактивного навчання навчального курсу «Теорія та методика викладання футболу», зокрема електронних навчально-методичних посібників і спеціалізованого веб-сайту. У спільних публікаціях автору належить постановка завдань досліджень, вибір методів, аналіз результатів дослідження й формулювання відповідних висновків.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дослідження доповідалися та обговорювалися на: VII Міжнародній науковій конференції «Моделювання та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті» (Львів – Харків, 2012), V Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми формування здорового способу життя дітей і молоді та шляхи їх вирішення» (Харків, 2016); регіональній науково-практичній конференції «Шляхи і засоби формування педагогічної культури майбутніх педагогів у процесі навчання та позааудиторної роботи» (Харків, 2012), відкритих науково-практичних конференціях факультету фізичного виховання Харківської гуманітарно-педагогічної академії «Проблеми формування здорового способу життя дітей і молоді та шляхи їх вирішення» (Харків, 2015), Харківській обласній V ювілейній конференції педагогічних працівників вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації (Харків, 2004); на виступах на обласних конференціях педагогічних працівників і семінарах тренерів з футболу (Харків, 2011–2016); на засіданнях кафедри олімпійського та професійного спорту Харківської державної академії фізичної культури та факультету фізичного виховання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (Харків, 2012–2016).

Публікації. Основні положення й результати дослідження викладено в 24 наукових працях (з них 12 – одноосібних), зокрема 5 статей – у провідних наукових фахових виданнях України (з них 1 – у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз), 5 статей – в інших виданнях, 4 – у матеріалах науково-практичних конференцій, 5 навчальних посібників, 5 методичних рекомендацій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (231 найменування, з них 8 – іноземною мовою), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 235 сторінок, з них 160 сторінок основного тексту. Дисертація містить 34 таблиці, 13 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Пріоритетними завданнями державної політики України є постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій, спрямованих на формування у молоді сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання та самоосвіти і самореалізації особистості. Про це свідчать положення Закону України «Про освіту», «Національної доктрини розвитку освіти» та низки інших нормативних актів тощо [58; 62; 88; 89; 123; 138; 142].

Напрямами вирішення вказаних завдань, на думку Н. Давидова [50], В. Загвязінського, І. Зимньої, В. Краєвського, О. Хуторського [206], є інноваційний характер навчально-виховної діяльності, а також підготовка кваліфікованих педагогічних кадрів, конкурентоспроможних на ринку праці, здатних до творчості, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій. Зауважуємо, що окрім переліченого, у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури особливо гостро стоїть питання формування у них здатності використовувати результати міжгалузевих наукових досліджень з проблематики зміцнення здоров'я дітей та молоді [26; 34-37]. Це обумовлено, у першу чергу тим, що останніми роками, за дослідженнями М. Баранової (2009), С. Гаркавого (2009), Л. Стасюка (2009), сучасний контингент дітей з патологічними зрушеннями при вступі до школи становить 20-21 %, а наприкінці початкової ланки школи вже від 27,8 % до 43 %. Протягом же усього періоду навчання у школі (з 1 по 11 клас) показники захворюваності зростають практично за всіма нозологічними одиницями до 80-90 % [7; 8; 11; 25; 55; 59; 132].

Причини описаної ситуації криються не тільки у зниженні рівня рухової активності школярів, що співпадає з думкою переважної більшості вчених, але й у декілька невідповідаючих сучасній дійсності підходах до побудови навчального, виховного та дозвільного процесу школярів, який носить у основному спортивну (на брак освітній та виховній) спрямованість, про що свідчать роботи Г. Безверхньої (2005), Ю. Васькова (2012), В. Золочевського (2009), Т. Круцевич (2009), В. Лисяк (2006), В. Сутули (2009), а також матеріали Зведеної III та IV періодичної національної доповіді «Про реалізацію Україною положень конвенції ООН про права дитини».

Відповідно до вказаного вище, актуальною є проблема підготовки таких вчителів шкільної фізичної культури, які б були у змозі залучати дітей та молодь до активної фізкультурно-оздоровчої діяльності, а також могли би створювати умови для широкої взаємодії школярів під час такої діяльності не тільки з педагогами, але і один з одним, тобто вчителів, які вміли би використовувати інтерактивні методи навчання. Однією з головних умов процесу підготовки таких спеціалістів, є так само застосування вказаних інтерактивних методів як частини освітньої технології.

1.1. Теоретичні концепти процесу підготовки майбутніх вчителів фізичної культури

Якість процесу підготовки майбутнього педагога пов'язана у першу чергу з навчальною діяльністю студента, яка визначається перш за все мотиваційною сферою його особистості [1; 10; 101; 102; 162; 228]. Виходячи із сучасних уявлень психологів щодо мотивації, під мотиваційною сферою особистості розуміється сукупність стійких мотивів, що мають певну ієрархію і що виражають спрямованість особистості, а мотив визначаємо як внутрішню спонуку особи до того або іншого виду активності (діяльність, спілкування, поведінка), пов'язану із задоволенням певної потреби.

Аналіз спеціальної літератури показав (С. Бондаренко, А. Маркова, Ю. Орлов, О. Реан, Н. Симонова та інших) [117; 224; 226; 228], що ведучими в навчальній діяльності є два типу мотивів – мотивація досягнення і пізнавальна мотивація. Оскільки успішність студентів залежить не стільки від природних здібностей, скільки від розвитку навчальної мотивації (Н. Мешкова, А. Моткова, О. Реан, В. Якунін) [222], а точніше – від професійної мотивації, то у процесі навчання важливо формувати реальні уявлення про майбутню професію і способи оволодіння нею. Якщо студент усвідомлено обрав свою професію і вважає її соціально значущою, то це істотно впливає на його навчання. Спеціальний аналіз науковців показав, що першокурсники ідеалізують майбутню професію і не мають уявлення про те, що у кожній професії є «свої мінуси». Зіткнення з реальністю приводить на розчарування і деформації особистості. Практично всі студенти, вступаючи на той або інший факультет, пов'язують свою майбутню діяльність з можливостями самовдосконалення і творчості [16; 75; 88; 99].

З точки зору В. Сластьоніна [165], проблема мотивації педагогічної діяльності, як і в цілому проблема мотивації поведінки і діяльності людини, є однією з найбільш складних і малорозроблених. Практично немає спеціальних досліджень, в яких би простежувався взаємозв'язок мотивів вибору педагогічної професії і мотивації педагогічної діяльності. Вказаний автор провів спеціальні дослідження щодо чинників, які впливають на вибір педагогічної професії абітурієнтами. Побудований ним ранжований ряд за мотивами та інтересами студентів виглядає так: інтерес до навчального предмету – 27,2 %; бажання навчатися даному предмету – 16,2 %; прагнення присвятити себе вихованню дітей – 19,2 %; усвідомлення педагогічних здібностей – 6 %; бажання мати вищу освіту – 13 %; уявлення про суспільну важливість, престиж педагогічної професії – 12,2 %; прагнення до матеріальної забезпеченості – 2,2 %; так склалися обставини – 4 % [165].

Отже, лише небагато майбутніх учителів обирає професію, керуючись мотивами, що свідчать про педагогічну спрямованість їх особистості.

Вище визначене зумовлює активний пошук науковцями шляхів, які забезпечують зростання мотивації студентів до майбутньої професії, успішного опанування нею, формування ряду професійних компетенцій [43; 44; 56; 77; 89; 94].

Наприклад, у роботі О. Тимошенка [198; 199] прямо вказується на складність цієї проблеми, яка пов'язана з проектуванням навчально-виховної системи, складанням навчально-програмної документації, кваліфікаційних характеристик, навчальних планів, програм, підручників; науковою організацію педагогічної праці професорсько-викладацького складу; управлінням науково-дослідною роботою тощо. О. Тимошенко наголошує, що необхідно переглянути (або доповнити) критерії оптимізації професійної підготовки фахівців, можливості реалізації педагогічною теорією своїх прогностичних функцій по відношенню саме до цього об'єкта – професійної підготовки та її елементів. У зв'язку з цим необхідна організація спеціальних досліджень, пов'язаних з оптимізацією педагогічного процесу на основі прогнозування цілей і змісту професійної підготовки з урахуванням довготривалих змін у соціально-економічній і науково-технічній сфері суспільного життя [67; 155; 225; 227; 229].

У підтвердження цьому нижче наводимо аналіз дисертаційних досліджень щодо підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, які було захищено за останнє десятиріччя. Умовно напрямки наукового пошуку нами розподілено наступним чином: культура майбутнього викладача фізичної культури, формування у нього відповідних моральних цінностей; готовність до професійної діяльності; робота з сім'ями учнів та позакласна робота; самоосвіта та самореалізація майбутніх вчителів у педагогічній діяльності; сучасні методи і інновації на уроках фізичної культури.

Так, у дослідженні О. Панасюк [127] розкрито та обґрунтовано сутність понять «навчальна технологія», «пізнавальні відносини», «навчання», «моральні цінності». Проаналізовано етапи розвитку й методологічні аспекти формування моральних цінностей у навчально-пізнавальній діяльності

факультетів фізичної культури. Розроблено й експериментально випробувано модель концепції формування моральних цінностей майбутнього викладача фізичної культури, обґрунтовано мотиваційні, інформаційно-методичні, оцінно-рефлексивні критерії та їх показники і рівні (репродуктивний, творчо-репродуктивний, творчий) професійно-педагогічної готовності майбутніх спеціалістів до виховної діяльності у сучасній школі. Визначено і теоретично обґрунтовано педагогічні умови технологічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у сучасній загальноосвітній школі [124].

Вказана робота тісно переплітається з дослідженням Т. Сидоренко [165], яка присвячена проблематиці формування педагогічної культури майбутнього викладача. Автор дійшов висновків, що педагогічна культура майбутнього викладача є системною характеристикою особистості та діяльності викладача, що відбиває інтегральну єдність взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів (потребнісно-мотиваційного, когнітивного, духовно-морального, діяльнісно-практичного). Також у даній роботі обґрунтовано дидактичні умови формування педагогічної культури майбутнього викладача при вивченні педагогічних дисциплін і в ході педагогічної практики (здійснення «наскрізного» підходу до вирішення проблеми, тобто коли вона розглядається як головна мета та результат педагогічної підготовки й має системний і поетапний характер; унесення культурологічних і культуротворчих елементів до змісту дисциплін педагогічного циклу; мобілізацію потенційних можливостей педагогічних дисциплін і педагогічної практики з орієнтацією на модель викладача високої педагогічної культури; розвиток у студентів чіткої позитивної установки на підвищення рівня культури) [164].

У дисертації В. Папуча [128] досліджено проблему формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання. Розкрито сутність поняття «педагогічна майстерність майбутнього викладача фізичного виховання», обґрунтовано й висвітлено її структуру, зміст та компоненти даного феномену; уточнено критерії, показники й рівні

сформованості педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання.

Сформульовано наукові засади, на яких має будуватися процес формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання. Виявлено та експериментально перевірено необхідні та достатні педагогічні умови, що забезпечують ефективність процесу формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання. Представлено технологічну модель відповідного педагогічного процесу [127].

Проблематику формування професійної готовності майбутніх вчителів фізичної культури розглядали М. Данилко та Р. Карпюк [51; 75]. Так, дисертацію М. Данилко [51] присвячено змісту, структурі і взаємозв'язку основних видів діяльності викладача фізичної культури. Виявлено залежність оцінок значимості компонентів професійної готовності від рівня кваліфікації фахівця. Запропоновано технологію формування готовності майбутніх вчителів до професійної діяльності, в основі якої лежать взаємозв'язки всіх компонентів навчального процесу за умови дотримання визначених принципів, етапів, форм і методів навчання.

У дослідженні Р. Карпюк [75] висвітлюються шляхи вирішення проблематики формування у майбутніх учителів фізичної культури готовності до розв'язання педагогічних ситуацій. У роботі визначено специфічні особливості педагогічних ситуацій, розроблено їх класифікацію, з'ясовано структуру, показники та рівні готовності майбутніх учителів фізичної культури до їх розв'язання. Розроблено технологію підготовки студентів до розв'язання педагогічних ситуацій.

Чимало уваги приділяється науковцями питанням, пов'язаним з професійною підготовкою майбутніх вчителів до організації фізично активного дозвілля дітей та молоді [210; 230; 231]. Так, у роботі Н. Бугаєць [24] розкрито сутність роботи викладача з батьками школярів, узагальнено форми і методи взаємодії сім'ї та школи, функції педагога у цьому

процесі. У виконаному дослідженні вперше обґрунтовано зміст підготовки викладача до роботи з сім'єю студента (мотиваційний, гностичний, процесуально-діяльнісний компоненти), розроблено та експериментально перевірено особистісно-орієнтовану технологію підготовки майбутніх вчителів до взаємодії з батьками, виявлено умови успішної їх реалізації [24].

У дослідженні Л. Ареф'євої [11] визначено структурні компоненти готовності вчителів фізичної культури до виховної роботи у старшій школі, критерії та показники сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи у старшій школі; теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи у старшій школі. Уточнено сутність понять «підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи у старшій школі», «готовність майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи у старшій школі» [11].

Дисертація О. Стасенко [171] присвячена проблемам підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з студентами основної школи. Визначено й проаналізовано педагогічні умови, способи оптимізації, зміст підготовки майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями основної школи, доведено їхню ефективність. У процесі дослідно-експериментальної роботи розроблено й використано методику оцінювання підготовленості майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями основної школи.

Одним з напрямків вдосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у дисертаційних дослідженнях розглядається самоосвіта студентів, їх самореалізація та саморозвиток. Наприклад, у роботі В. Наумчук [123] досліджуються проблеми фахової підготовки студентів факультетів фізичного виховання педагогічних вузів засобами самостійної роботи зі спортивних ігор. Автором розроблена, обґрунтована та експериментально апробована модель професійної підготовки майбутніх

учителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор, у якій відображені не тільки мета, завдання, принципи, умови, етапи, зміст даного процесу, а й визначені критерії оцінки і рівні сформованості професійної готовності студентів як результату їх професійно-педагогічної підготовки [123].

У дисертації Л. Рибалко [150] обґрунтовано акмеологічні засади розвитку і саморозвитку майбутнього викладача, формування професійного акме, забезпечення готовності до самореалізації в педагогічній діяльності. На підставі проведеного дослідження доведено, що якість готовності до професійно-педагогічної самореалізації забезпечується розробкою й упровадженням моделі науково-методичної системи, зокрема реалізації її складників: структурно-функціональних, які відбивають акмеологічну спрямованість і самостійні дії; змістових, що передбачають формування мотиваційно-ціннісного, змістово-процесуального, рефлексивно-коригувального компонентів готовності в різних видах діяльності. Також автором розроблено й експериментально перевірено варіативну технологію забезпечення готовності, яка передбачала проведення моніторингу за напрямками та упроваджувалася як певні способи стимулювання досягнення успіху саморозкриття внутрішнього потенціалу засобами акмеологічного тренінгу формування індивідуального стилю [150].

Як умови вдосконалення підготовки майбутніх вчителів фізичної культури різними авторами розглядалася можливість використання інноваційних методів у навчальному процесі. Так, Л. Демінська [53] присвятила дослідження актуальній проблемі сучасної теорії і практики професійної освіти – використанню міжпредметних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Л. Демінська обґрунтувала педагогічні умови, що забезпечують ефективність міжпредметних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, та на підставі цього розробила й провела апробацію програми і тематичний план методичного семінару

викладачів вищого навчального закладу, орієнтовну програму використання міжпредметних зв'язків у процесі викладання навчальної дисципліни, програму і методичне забезпечення нового навчального курсу, побудованого на міжпредметній основі [53].

У дисертації О. Кругляк [95] досліджується проблема підготовки майбутніх учителів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів. Розроблена та експериментально перевірена система підготовки майбутніх учителів фізичної культури та вчителів початкових класів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання учнів початкових класів, у якій відображено не тільки зміст, форми, етапи, компоненти підготовки і педагогічні умови впровадження, а й визначено критерії і рівні готовності студентів до цього виду педагогічної діяльності [95].

Відмічаємо також дослідження М. Батіщевої [17], яка розглядала підготовку майбутніх учителів фізичної культури до проведення оздоровчої гімнастики та фітнесу з дівчатами-старшокласницями як складової спеціальної педагогічної підготовки. У дисертації обґрунтовано педагогічні умови, що забезпечать ефективне формування знань, умінь та навичок, необхідних для проведення оздоровчої гімнастики та фітнесу з дівчатами-старшокласницями, якими виступають усвідомлення студентами значущості оздоровчої гімнастики та фітнесу й специфіки її проведення зі старшокласницями; розробки моделі підготовки майбутнього викладача фізичної культури до визначеної діяльності та впровадження програми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до проведення оздоровчої гімнастики та фітнесу зі старшокласницями.

Отже, проведений аналіз дозволив з'ясувати, що науковцями ведеться активний пошук шляхів вдосконалення процесу фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

Зауважуємо, по-перше, що не дивлячись на різноплановість досліджень, майже всі розглянуті роботи поєднує використання інноваційних

педагогічних технологій у процесі професійної підготовки, по-друге, вектор освітніх зусиль у цьому процесі зміщується у напрямку формування самосвідомості, самоосвіти, саморозвитку особистості, тобто у бік діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів.

Колосальну роль діяльності в процесі формування особистості людини відзначали у своїх роботах І. Бех, Д. Брунер, П. Гальперін, А. Дубровіна, Д. Ельконін, А. Запорожець, А. Леонт'єв, Н. Мечинська, Т. Костюк, С. Рубінштейн, Н. Талізін та інші [20; 65; 101; 102]. Вони наголошували, що у основі формування особистості лежить діяльність людини та виражається у її здатності реалізувати відносини з навколишнім світом, опановувати навколишньою дійсністю, досвідом попередніх поколінь, культурою, власним позитивним досвідом суспільних відносин.

Важливим в теорії діяльності є питання щодо взаємозв'язка структурних елементів, а також співвідношення мотивів і мети діяльності з діями і операціями [214; 215].

Особливості особистісно-орієнтованого підходу як теорії в сучасній педагогіці, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктно відносинах у навчальному та виховному процесах, а також на самосвідомості, саморозвитку особистості розкриваються у роботах Л. Божович, Є. Бондаревської, Л. Виготського, А. Кирьякової, І. Кона, К. Ушинського, І. Якиманської [41; 48; 49; 107–110; 159].

Отже, виходячи з викладеного, можна дійти до висновків, що одним з напрямків вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, вбачається застосування в їх підготовці сучасних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток особистості фахівців та формування в них готовності до саморозвитку та самореалізації.

Це зумовило подальші напрямки даного дослідження.

1.2. Педагогічні технології у контексті сучасної професійної освіти

Стрімкий розвиток суспільства у ХХ сторіччі та технологізація усіх сфер життєдіяльності людини зумовили появу у педагогіці терміну «технологія». Крім окресленого, це було також пов'язано з впровадженням у педагогічну практику програмованого навчання та використання технічних засобів під час навчального процесу [22; 27].

Термін «технологія» у більшості енциклопедичних виданнях характеризується як наука (або опис) про майстерність, уміння, оптимальну організацію виробничого процесу, тобто сукупність знань про способи і засоби здійснення виробничих процесів, що гарантують отримання запланованого результату [19].

У педагогіці, на даний момент не існує єдиної наукової думки щодо тлумачення дефініції «технологія». Так, на думку І. Прокопенко, В. Євдокимова [145], М. Кларина [79] та ін., педагогічна технологія – це організаційно-змістовна структура, що визначає напрямок взаємодії педагога і студентів в умовах багатоманітності педагогічних підходів та відносин. В. Монахова вважає, що педагогічна технологія – це продумана у всіх деталях модель спільної педагогічної діяльності по проектуванню, організації і проведенню навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для студентів і викладача. У науковій літературі зустрічається й інші дефініції «педагогічної технології»:

- система процедур, яка оновлює професійну діяльність викладача і гарантує кінцевий запланований результат (С. Гончаренко, 1997);

- сукупність способів (методів, прийомів, операцій) педагогічної взаємодії, послідовна реалізація яких створює умови для розвитку учасників педагогічного процесу і передбачає його певний результат (О. Пошетун) [135];

- проект певної педагогічної системи, яка реалізується практично (В. Безпалько) [19];

- сукупність функціонування всіх особистісних, інструментальних і методичних засобів, що використовуються для досягнення мети (М. Кларін) [78, 79];

- сукупність педагогічних прийомів, що забезпечують досягнення педагогічних цілей (В. Гузєєв) [22; 81; 144];

- сфера знання, яка включає методи, засоби і теорію їх використання для досягнення цілей освіти (І. Зязюн) [69, 81];

- спільна галузь педагогічного знання, яка включає в себе дві групи питань, перша з яких пов'язана із застосуванням технічних засобів у навчальному процесі, друга з його організацією (О. Пєхота) [22].

З точки зору Ю. Васькова, В. Сластьоніна [22; 27; 136; 165] – це спосіб організації педагогічної діяльності, який гарантує оптимальне розв'язання поставлених завдань. Також автори вводять в науковий обіг уточнення – «організаційно-педагогічна технологія», акцентуючи увагу на тому, що основною ознакою технології є її алгоритмичність. Іншими словами технології притаманні чітко сплановані етапи досягнення навчальної мети, які можливо відтворити в інших умовах.

ЮНЕСКО визначає педагогічну технологію як системний підхід до створення, застосування, визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємозв'язків, що ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти (глосарій ЮНЕСКО, Париж, 1986).

Отже, під поняттям «педагогічної технології» більшість вчених розуміють певну педагогічну систему, що складається з методів, прийомів, операцій, і яка має чітку організаційну структуру та алгоритм, та спрямована на досягнення конкретної навчальної мети. Проте, на думку Т. Ротерс, педагогічні технології складаються не тільки з організаційного та

педагогічного блоків, але й з мотиваційного компоненту (рис. 1.1), зокрема у процесі фізичного виховання [153].

Розкриваючи сутність педагогічної технології, Т. Ротерс визначає, що будь-яка педагогічна технологія – є комплексним підходом до організації навчально-виховного процесу, який складається з різних методик та форм, метою якого є підвищення інтересу до навчальної діяльності [154; 155].

При цьому, автор зауважує, що організаційна форма визначає відповідну змістовну частину, в якій за допомогою дидактичних освітніх компонентів (методик, системи теоретичних і практичних знань та інших) вирішуються поставлені перед системою фізичного виховання завдання, а також реалізуються потреби тих, що навчаються. Зростання або падіння рівня мотивації у тих, що навчаються, служить у цій системі своєрідним індикатором оптимальності форм та методів, які були підібрані для виконання поставлених перед системою завдань [153].

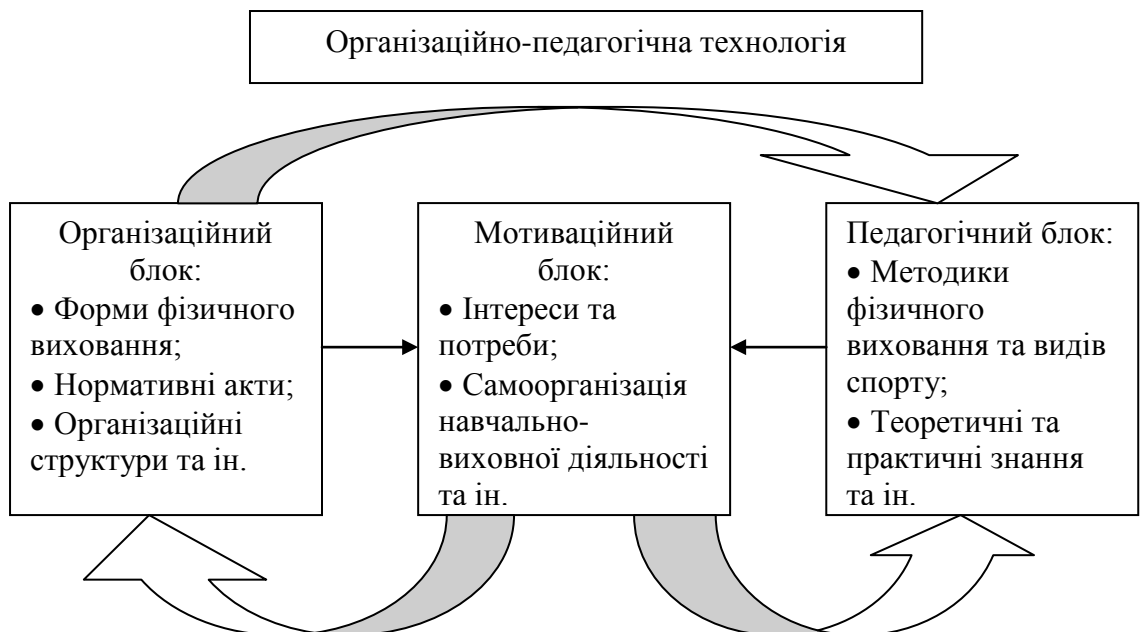

Рис.1.1. Схема організаційно-педагогічної технології [153]

Отже, виходячи з викладеного, доходимо висновків, що педагогічні технології є не тільки систематизованими алгоритмічними структурами, що

дозволяють досягати поставлених навчальних цілей, але й такими, що мотивують учасників навчального процесу до самостійного опанування матеріалом.

Аналіз спеціальної літератури дозволив з'ясувати, що науковцями виділяється класифікація педагогічних технологій та їх види [19; 22; 27; 38, 62; 86; 144; 158–160]:

- за рівнем застосування (загально-педагогічні, частинопредметні, галузеві, локальні, модульні, вузькометодичні);
- за провідним чинником психічного розвитку (біогенні, соціогенні, психогенні);
- за орієнтацією на особистісні структури (інформаційні, операційні, формування);
- за характером змісту і структури (навчальні / виховні, загальноосвітні/ професійні, гуманістичні / технократичні);
- за організаційними формами (класно-урочні / альтернативні, індивідуальні / групові, диференційоване навчання);
- за формою підходу до дитини (авторитарні, особистісно-орієнтовані, технології співробітництва);
- за переважним (домінуючого) методом (пояснювально ілюстративні, розвиваючі навчання, проблемно-пошукові, саморозвиткове навчання, інформаційні (комп'ютерні);
- за напрямком модернізації існуючої системи;
- за категорією студентів (масова технологія, компенсуюча, технологія роботи з обдарованими та інші).

Як показав аналіз наукових джерел, найбільш поширеними педагогічними технологіями є:

- інформаційна технологія,
- адаптована система навчання,
- особистісно орієнтовані технології,
- рейтингова технологія,

- ігрова технологія,
- проблемно-розвиваюча технологія,
- технологія модульного навчання,
- здоров'язберігаюча технологія,
- організаційно-педагогічна технологія.

Не дивлячись на велике різноманіття педагогічних технологій, основними їх ознаками є діагностичне цілевизначення, результативність, економічність, алгоритмічність, проектування, цілісність, керованість, візуалізація [172].

У інших джерелах виділяють такі основні ознаки педагогічної технології: цільова ознака, закономірності структурування взаємодії викладача та студентів, цілісність, оптимальність, застосовність [28; 41; 205; 206; 217–219].

Авторами вказується, що цільова ознака указує на те, чого можна досягти, застосовуючи конкретну технологію, в розвитку індивідуальності, у вихованні особи, в навчанні школяра. Цілі, засоби педагогічної діагностики і аналіз результативності допомагають оцінити технологію з боку її ефективності і доцільності.

Закономірності структуризації взаємодії викладача і студентів обумовлюють діяльність педагога (його цілі, потреби і мотиви, дії, засоби і умови їх застосування і т. д.), яка повинна співвідноситися, відповідати діяльності навчаємого (його цілям, можливостям, потребам, інтересам, мотивам, вчинкам і т. д.). Тільки на такій основі викладач відбирає і застосовує засоби педагогічної дії.

Під поняттям цілісності технології мається на увазі, що технологія повинна відповідати всім виділеним ознакам. Тільки в цьому випадку технологія буде здійсненою, завершеною і ефективною.

Оптимальність технології полягає в найбільш відповідному виборі засобів певним умовам і завданням. Також важливою ознакою технології є її результативність і застосовність. Результат застосування технології – це зміни в розвитку, навченій і вихованості студента, що відбулися під

переважаючим впливом даної технології за певний час. Очевидно, що дві технології можуть бути порівнянні по їх результативності і іншим властивостям [28; 41; 217–219].

Існують і інші класифікації основних ознак педагогічних технологій. Так, Г. Муравйова виділяє основні ознаки технології навчання як процедури діяльності [121]:

- цілеспрямованість;
- цілісність;
- наукова обґрунтованість;
- спрямованість на результат;
- планування;
- висока ефективність;
- системність;
- комфортність для викладача і що вчать;
- законодоцільність;
- проектування;
- надійність;
- гарантованість результату.

В. Юдін виділив наступні ознаки педагогічної технології [220]:

- чіткість і визначеність у фіксації результату;
- наявність критеріїв його досягнення;
- покрокова і формалізована структура діяльності суб'єктів навчання,

що визначає переносимість і повторюваність досвіду.

Є. Іванова указує на те, що до найбільш важливих ознак педагогічних технологій відносяться [71]:

- педагогічна ідея, тобто певна методологічна, філософська позиція (технологія процесу передачі знань і технологія розвитку особистості);

- фіксована послідовність педагогічних дій, операцій, комунікацій вибудовувана відповідно до цільових установок, конкретного очікуваного результату;

- процес взаємодії викладача і принципів навчання студентів з урахуванням їх індивідуальних характеристик і дидактичних;

- відтворення будь-яким вчителем елементу педагогічної технології, що гарантує досягнення планованих результатів (державного стандарту) всіма навчаємими;

- діагностичні процедури, що містять критерії, показники і інструментарій вимірювання результатів діяльності.

В. Козлова, на основі порівняльної характеристики ознак технології і педагогічної технології зробила висновок, що педагогічна технологія займає своє законне місце у ряді інших технологій, оскільки володіє схожими з будь-якою технологією критеріями, а саме: концептуальність, цілеспрямованість, організаційність, керованість, прескриптивність, процесуальність, праксіологічність, оптимальність, відтворюваність (табл. 1.1) [85].

Таблиця 1.1

**Порівняльна характеристика ознак технологій і педагогічних технологій
(за В. Козловою, 2011)**

Технологія	Педагогічна технологія
1	2
Концептуальність	
Технологія зароджується в голові людини, організуючої процеси, засоби перетворення дійсності відповідно до своїх уявлень про неї (І. Бекманн).	Педагогічна технологія розробляється під конкретний педагогічний задум, в основі якого лежить філософська позиція автора (В. Пікан).
Цілеспрямованість	
Технологія припускає чітке формулювання цілей, що гарантовано приводять до досягнення результату (І. Бекманн).	Педагогічна технологія припускає формулювання цілей через результати навчання, виражені в діях студентів, надійно усвідомлюваних і визначуваних (І. Лернер).

Продовження табл. 1.1

1	2
Організаційність	
<p>Для технології характерна впорядкованість в часі і просторі основних, допоміжних і обслуговуючих процесів, їх повна взаимозв'язка по всіх параметрах (продуктивність, швидкість і т. д.) (А. Бондаренко).</p>	<p>Педагогічна технологія – є область дослідження теорії і практики (в рамках системи освіти), що має зв'язки зі всіма сторонами організації педагогічної системи для досягнення специфічних і потенційно відтворних педагогічних результатів (П. Мітчелл). Впорядкована сукупність дій, операцій і процедур, інструментальний що забезпечують досягнення прогнозованого результату в умовах освітнього процесу, що змінюються (В. Сластенін).</p>
Керованість	
<p>Технологія – система засобів, методів організації і управління процесом перетворення дійсності (Г. Шеменєв).</p>	<p>У основі педагогічної технології лежить ідея повної керованості навчально-виховним процесом, його проектування і можливість аналізу шляхом поетапного відтворення (В. Шаталов).</p>
Прескриптивність	
<p>Технологія є сукупність розпоряджень, прийомів і методів (В. Горохов).</p>	<p>Педагогічна технологія – це науково обґрунтоване розпорядження ефективного здійснення педагогічного процесу (Д. Цвітков).</p>
Процесуальність	
<p>Основу технології складає процес взаємодії людини з природою, його життєдіяльності і досвіду. Технологія – процес формування деяких матеріальних засобів (В. Гнатюк).</p>	<p>Педагогічна технологія – категорія процесуальна; вона може бути представлена як сукупність методів зміни стану об'єкту (М. Чошанов).</p>
Праксіологічність	
<p>Технологія – сукупність засобів виробництва, вживаних в практичній діяльності (Ю. Мелещенко).</p>	<p>Педагогічна технологія – застосування в практиці утворення винаходів, промислових виробів і процесів, які є частиною технології (М. Кларк).</p>

Продовження табл. 1.1

1	2
Оптимальність	
<p>Мета технології – досягнення максимально можливого результату мінімальними засобами (Ф. Рапп).</p>	<p>Педагогічна технологія – операційно організована діяльність педагога (вчителі), що взаємодіє з школярами в цілях досягнення найбільш раціональним шляхом якогось педагогічного стандарту на специфічній методичній основі (С. Маврін).</p>
Відтворюваність	
<p>Технологія – сукупність процесів і самі процеси, що становлять діючу, практичну технологію, відтворну аналогічними засобами в аналогічних умовах (Г. Шеменєв).</p>	<p>Педагогічна технологія відтворює будь-яким викладачем, гарантує досягнення планованого результату такими, що всіма навчаються (В. Пікан).</p>

Отже, науковці відмічають, що педагогічна технологія – це не дидактика, не теорія виховання, це і не методика навчання або виховання. Специфіка педагогічної технології полягає в тому, що побудований на її основі педагогічний процес повинен гарантувати досягнення поставленої мети.

З аналізу літератури витікає, що основними складовими педагогічної технології є:

1. Концептуальна частина – короткий опис ідей, гіпотез, принципів, які допомагають зрозуміти сутність та спрямованість технології.
2. Змістовна частина – включає у себе цілі навчання, обсяг і характеристику змісту освіти (у тому числі кількість годин).
3. Процесуальна частина – технологічний процес, а саме: організація навчальної та пізнавальної діяльності студентів, методи і форми роботи викладача, діагностика навчального процесу.
4. Програмно-методичне забезпечення – навчальні плани і програми, навчальні та методичні посібники, засоби навчання та діагностики.

Процесуальна частина технології є провідною її частиною та характеризується єдністю та взаємозв'язком зі змістовною частиною. У ній зазначається доцільність окремих методів, адекватність змісту освітнього процесу контингенту студентів. Також у ній передбачається можливість використання даної технології в інших навчальних закладах подібного типу.

Також хотілось би звернути увагу на таку складову процесуальної частини, як діагностична. Як показав аналіз робіт В. Євдокимова та І. Прокопенко [145], проблематика критеріїв і показників навчання є однією з найважливіших та яка на практиці визиває найбільше труднощів у педагогів. Вказані автори вважають, що класичні три критерії ефективності навчання – освітній, виховний, розвивальний – складають основу успішної навчальної діяльності. Висока значущість кожного з критеріїв не виключає їх супідрядності у залежності від змісту освіти.

Показниками освітнього критерію можуть виступати: засвоєння навчального матеріалу, грамотність, швидкість читання, вміння розв'язувати задачі, самостійне виконання практичних робіт тощо [158].

Показниками виховного критерію виступають: працьовитість, самостійність, дисциплінованість, реальна життєва позиція, ціннісні орієнтації. Отже, ознаками ефективності виховання виступають ті зміни, які відбуваються у особистості людини [160].

Показниками розвивального критерію виступають психічні процеси сприйняття, пам'яті, уваги, уявлення, мислення, фізіологічні процеси фізичного розвитку та розвитку фізичних якостей. Ознаками розвитку виступають мікрозміни в указаних показниках на кожному окремому етапі навчання [12; 41].

Отже, результати ефективності впровадження педагогічної технології повинні виражатися у статистичних показниках за трьома напрямками: освітньому, виховному, розвивальному.

1.3. Перспективи застосування інтерактивних методів у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури

Як вказувалося вище, однією з проблем процесу підготовки педагогічних кадрів є пошук оптимальних методик, які дозволяли би ефективно здійснювати навчальний процес. Зокрема це актуально у фаховій підготовці вчителя фізичної культури, тому як його професійна діяльність майже завжди спрямована на досягнення конкретного результату на тлі активного залучення школярів до процесу фізичного виховання.

Отже, система підготовки вчителя фізичної культури повинна хоча б частково відбивати модель його майбутньої професії, тобто така підготовка повинна бути технологічною та базуватися на активних методах.

Дані науково-методичної літератури засвідчують, що методи навчання розподіляються на пасивні, активні та інтерактивні. У основі пасивних методів лежить передача знань від педагога до аудиторії, при цьому аудиторія виступає в ролі пасивних слухачів. Зв'язок педагога з аудиторією здійснюється за допомогою опитувань, самостійних, контрольних робіт, тестів тощо. Активні методи базуються на взаємодії педагога та аудиторії, які є знаходяться на рівних правах [45; 65; 74].

Ретроспективний аналіз, проведений Т. Кравчук [91] та І. Рядинською [158], дозволив виявити основні етапи становлення й розвитку педагогічної підготовки майбутніх викладачів з фізичного виховання. Авторами з'ясовано специфіку змісту педагогічної підготовки майбутніх викладачів, визначено динаміку її розвитку, а також динаміку застосування різних методів навчання. Так, у середині ХХ сторіччя основними формами у процесі підготовки майбутніх учителів були лекції, тематичні спецкурси й спецсемінари, факультативні курси, семінарські, практичні й лабораторні заняття. У подальшому (80-90-ті роки ХХ сторіччя) до методів навчання вводяться науково-методичні й читацькі конференції, педагогічні тренінги, бесіди, диспути або дискусії, ділові й рольові ігри, вікторини, ситуаційні й

пізнавальні завдання, виконання курсових робіт із включенням експериментальних досліджень, дипломних робіт та деякі інші. Автори наголошують, що кожна форма відіграла суттєву роль у підготовці майбутніх учителів фізичної культури. Так, наприклад, проблемні лекції, пізнавальні й ситуаційні завдання з широкою демонстрацією схем, таблиць, діаграм, малюнків, навчальних діафільмів змагань, спортивних свят, спартакіад спрямовувалися не лише на засвоєння студентами наукових знань, але й на розвиток педагогічного мислення, підвищення пізнавальної активності студентів, пробудження в них інтересу до самостійної роботи в школі. Метою семінарських занять є самостійна підготовка студентом інформаційно насиченої, емоційної, переконливої доповіді з галузі фізичної культури з наступною апробацією в групі, на засіданні педагогічної ради школи, батьківських зборах тощо. Педагогічно доцільними завданнями для семінарських занять є й складання майбутніми викладачами фізичної культури навчальних програм для вивчення вправ з різних видів спорту; комплексів фізичних вправ для всіх форм фізкультурно-оздоровчих заходів (фізкультпауз, фізкультхвилин, гімнастичних вправ до занять, динамічних перерв, мікропауз). Також було впроваджено нетрадиційні форми підготовки студентів, наприклад, педагогічний тренінг, призначений для моделювання складних реальних ситуацій, які могли виникнути під час організації фізкультурно-оздоровчої й спортивно-масової роботи в позаурочний час. Зазначаємо, що указані автори, визначають перспективні напрямки у підготовці майбутніх вчителів. Так, одним з таких шляхів є поширення у практичній педагогічній підготовці студентів факультетів фізичного виховання, зокрема інтерактивних форм навчання [91; 158].

Визначення інтерактивний – означає взаємодіяти, знаходитися в режимі бесіди, діалогу з ким-небудь. Отже інтерактивні методи орієнтовані на ширшу взаємодію не тільки педагога з аудиторією, але й на взаємодію у її усередині.

З точки зору В. Терещенко [197] інтерактивна взаємодія викладача з студентами – це така єдність педагогічного спілкування і педагогічної взаємодії, яка спрямована на об'єднання студентів навколо спільної діяльності навчально-виховного змісту і яка забезпечує її успішне виконання, дозволяючи досягти цінних психолого-педагогічних результатів, та характеризується наступними ознаками [197]:

- об'єднує людей для виконання спільної діяльності та забезпечує сам процес її реалізації, передбачає кооперацію виконавців спільної діяльності, яка є водночас її метою та кінцевим етапом;
- висока міра взаємопов'язаності її суб'єктів, що досягається за допомогою таких механізмів, як взаєморозуміння, координація та узгодження;
- за змістом включає обмін між її суб'єктами діями (діловий компонент) та мотивами, цінностями, ідеями, оцінками (особистісно-емоційний, духовний компонент);
- будується за схемою суб'єкт-об'єкт-суб'єкт і цим самим носить опосередкований характер;
- умовою інтерактивної взаємодії виступають діалогічні й партнерські взаємини між її суб'єктами.

У спеціальній літературі сформувалось два підходи до трактування інтерактивності педагогічної взаємодії. У першому з них стверджується, що педагогічна взаємодія є завжди інтерактивною (Ш. Амонашвілі, В. Киричук, В. Маралов, В. Семиченко) [4; 125; 163]. Прихильники другого підходу, у супереч прихильникам першого підходу, зауважують спеціальний характер інтерактивної взаємодії у контексті педагогічної діяльності (Н. Волкова, В. Ляудіс) [39; 111]. Крім того, на думку Т. Чепель [207], Т. Яковенко [207], інтерактивні методи як форма інтенсивної педагогічної освіти через високу освітню ефективність пред'являє достатньо високі вимоги до особистості і мотивації студентів. Крім того, вони виступають як своєрідні індикатори особистого і професійного «благополуччя» викладачів. Через це інтерактивні

методи можуть виступати на початкових етапах навчання і як своєрідні діагностичні процедури, що виявляють характер навчальної мотивації і сформованість навчальної діяльності студентів та педагогів. Тобто, інтерактивність – є процесом організованим і відрізняється від звичайного спілкування педагога-студентів постановкою конкретних навчальних цілей, а організація інтерактивної взаємодії викладача з студентами становить окрему професійно-педагогічну задачу, а психологічна готовність до її вирішення виступає однією з важливих складових формування особистості майбутнього викладача у вищому навчальному закладі [207].

Отже, побудова інтерактивного навчального процесу, а також навчання майбутніх педагогів його будові, є завданням доволі складним. На підставі аналізу праць, присвячених моделюванню особистості викладача при організації різних форм інтерактивної взаємодії з студентами Т. Дуткевич, М. Кларін, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, В. Ляудіс, Н. Орлова, Л. Пироженко, О. Пометун, В. Терещенко, Т. Яценко та інші визначили модель психологічної готовності майбутнього педагога до інтерактивної взаємодії. Компонентами моделі виступають мотиваційні, когнітивні та практичні якості педагога, а показниками ефективності – орієнтованість на партнерство, ставлення до інтерактивної взаємодії з студентами, продуктивність розумових процесів, загальні та спеціальні знання про інтерактивну взаємодію, вміння виступати її організатором та учасником.

Аналіз літератури показав, що цільовими орієнтаціями інтерактивних методів є:

- активізація індивідуальних розумових процесів студентів;
- збудження внутрішнього діалогу у студента;
- забезпечення розуміння інформації, що є предметом обміну.
- індивідуалізація педагогічної взаємодії.
- виведення студента на позицію суб'єкта навчання;
- досягнення двостороннього зв'язку при обміні інформацією між студентами [6; 38; 41; 72; 76; 93].

У системі інтерактивного навчання основними завданнями викладача є спрямування і допомога у процесі обміну інформацією між студентами, а саме:

- виявлення різноманіття точок зору;
- звернення до особистого досвіду студентів;
- підтримка активності студентів;
- з'єднання теорії і практики;
- взаємозбагачення досвіду студентів;
- полегшення сприйняття, засвоєння, взаєморозуміння студентів;
- заохочення творчості студентів [6; 38; 41; 72; 76; 93].

У основі інтерактивних підходів є інтерактивні вправи і завдання, які виконуються студентами. При цьому вказані вправи та завдання спрямовані в основному на вивчення нового матеріалу, а не на закріплення вже вивченого. Серед інтерактивних методів, які дозволяють це робити, можна виділити наступні:

- творчі завдання;
- робота в малих групах;
- навчаючі ігри (ролеві ігри, імітації, ділові ігри і освітні ігри);
- використання суспільних ресурсів (запрошення фахівця, екскурсії);
- соціальні проекти і інші позааудиторні методи навчання (змагання, радіо і газети, фільми, спектаклі, виставки, уявлення, пісні і казки);
- розминки;
- вивчення і закріплення нового матеріалу (інтерактивна лекція, робота з наочною допомогою, відео- і аудіоматеріалами, «учень в ролі викладача», «кожен учить кожного», мозаїка (ажурна пила), використання питань);
- обговорення складних і дискусійних питань і проблем («Займи позицію (шкала думок)», ПОПС-формула, проектна техніка, «Один удвох всі разом», «Зміни позицію», «Карусель», «Дискусія в стилі телевізійного шоу», дебати, симпозіум);

- розв'язання проблем («Дерево рішень», «Мозковий штурм», «Аналіз казусів», «Переговори і медиация», «Драбини і змійки») [40; 61; 73; 74; 100; 120; 195; 216].

Перелічені методи, у спеціальній літературі класифікують на три групи за своєю прикладною спрямованістю. Перша група – з перевагою навчального спілкування (дискусія, диспут, полеміка, «круглий стіл», рольові ігри, ігри-інсценізації, імітаційні ігри). Друга група – з перевагою навчальної співпраці (навчальна співпраця у мікрогрупах, дидактичні ігри з наявністю спільного предметного матеріалу). Третя група – деякі форми інтерактивної взаємодії однаковою мірою поєднують навчальне спілкування і співпрацю (метод проектів, мозковий штурм, театралізована гра, гра-драматизація).

Зауважуємо, що серед перелічених методів, не кожен може бути використаний у системі підготовки спеціалістів з фізичного виховання. Однак деякі з них можливо з успіхом застосовувати на практиці. Так, творчі завдання, на думку В. Краєвського [92], О. Хуторського [206] додають сутності навчанню, мотивують студентів до знаходження свого власного «правильного» рішення, заснованого на своєму особистому досвіді та досвіді свого колеги, друга. Крім того, вони сприяють створенню фундаменту для співпраці, співнавчання, спілкування всіх учасників освітнього процесу, включаючи педагога.

Робота в малих групах сприяє можливості брати участь в роботі, практикувати навички співпраці, міжособистісного спілкування (зокрема, уміння активно слухати, виробляти загальну думку, вирішувати виникаючі розбіжності). Ці навички є немаловажливими при груповій роботі методичних об'єднань вчителів фізичної культури, суддівських колегій тощо.

Метод мозкового штурму – оперативний метод рішення проблеми на основі стимулювання творчої активності, при якому учасникам обговорення пропонують висловлювати можливо більшу кількість варіантів рішення, зокрема нереальних. Потім із загальної кількості висловлених ідей відбирають найбільш вдалі, які можуть бути використані на практиці.

Описаний метод може бути застосований при вивченні різноманітних проблемних ситуацій з якими стикаються вчителі фізичної культури у своїй повсякденній практиці.

Диспути дозволяють активізувати проблемне навчання (студенти не просто пасивно одержують знання, але «здобувають» їх, вирішуючи пізнавальні задачі), а також формуються специфічні уміння і навички: уміння формулювати думки, аргументувати їх (прийоми доказової полеміки), навички критичного мислення). Гра «Акваріум» дозволяє студентам «проживати» ситуацію (наприклад «відкритий урок фізичної культури у школі», а іншим аналізувати ситуацію із сторони і «співпереживати» її).

Отже, для ефективного використання інтерактивних методів у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури необхідно з'ясувати їх можливості та умови використання в освітньому процесі, що зумовило подальші етапи даного дослідження.

Висновки до першого розділу

1. Результати аналізу спеціальної науково-методичної літератури засвідчили, що не дивлячись на різноплановість сучасних наукових досліджень щодо підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, переважна частина робіт спрямовується на вдосконалення процесу фахової підготовки шляхом впровадження у цей процес відповідних педагогічних технологій. При цьому вектор освітніх зусиль у цьому процесі зміщується у напрямку технологій спрямованих на розвиток особистості фахівців та формування у них готовності до саморозвитку та самореалізації.

2. Також з аналізу літератури витікає, що педагогічною технологією є сукупність методів та методик навчання, що застосовуються за певним алгоритмом для організації активного пізнавального процесу в якості досягнення педагогічної мети. Основними компонентами будь-якої педагогічної технології є концептуальна частина – короткий опис ідей,

гіпотез, принципів, які допомагають зрозуміти сутність та спрямованість технології; змістовна частина – включає у себе цілі навчання, обсяг і характеристику змісту освіти; процесуальна частина – технологічний процес, а саме: організація навчальної та пізнавальної діяльності студентів, методи і форми роботи викладача, діагностика освітнього процесу; програмно-методичне забезпечення – навчальні плани і програми, навчальні та методичні посібники, засоби навчання та діагностики. Результати ефективності впровадження педагогічної технології повинні виражатися у статистичних показниках за трьома напрямками: освітньому, виховному, розвивальному.

3. Аналіз літератури показав, що для реалізації завдань, поставлених державою перед системою вищої освіти щодо професійної підготовки, зокрема вчителів фізичної культури, а саме формування у молоді творчості, сучасного світогляду, самоосвіти і самореалізації особистості тощо, необхідно застосовувати в освітньому процесі таку модель підготовки фахівця, яка б ґрунтувалася на педагогічних технологіях, що використовували б інтерактивні методи навчання разом з традиційними (пасивними, активними). Проте, організаційно-педагогічні засади використання інтерактивних методів навчання у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури, а також їх застосування у процесі професійної діяльності, потребують додаткового вивчення.

Основні результати, викладені у першому розділі, висвітлено в наступних публікаціях автора [69; 164; 173; 180; 184; 185; 188; 189; 212].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

2.1. Методи дослідження

З метою вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань під час дослідження був застосований комплекс взаємодоповнюючих методів:

- аналіз літературних джерел;
- аналіз документів;
- опитування;
- тестування рівня пізнавальної активності студентів:
 - психологічне тестування;
 - педагогічне тестування;
- педагогічний експеримент;
- словесно-графічне моделювання;
- методи математичної статистики.

Ряд досліджень проводилися сумісно з фахівцями Харківської державної академії фізичної культури на підставі угоди про сумісну наукову діяльність. При цьому авторіві належать постановка завдань дослідження, вибір методів, аналіз результатів дослідження та формулювання відповідних висновків [70; 96; 190].

2.1.1. Аналіз літературних джерел. Під час дослідження аналізувались спеціальні літературні джерела, які відображають сукупність знань щодо застосування інтерактивних методів, технологій у сучасній педагогіці та підготовці кадрів. При цьому основна увага акцентувалася:

- 1) на виявленні особливостей фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури;
- 2) на визначенні стану застосування педагогічних технологій у навчальному процесі студентів ВНЗ за напрямком підготовки «Фізичне виховання»;
- 3) на методичних особливостях застосування інтерактивних методів та технологій у навчальному процесі ВНЗ.

В ході дослідження використані фонди Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, бібліотек Харківської державної академії фізичної культури, Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради та Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Серед проаналізованих джерел дисертації, автореферати дисертаційних робіт вітчизняних та закордонних авторів, наукові статті провідних вчених таких як Ш. Амонашвілі, І. Бех, Ю. Васьков, В. Золочевський, Т. Круцевич, М. Віленський, І. Зимня, М. Кларин, В. Краєвський, Т. Ротерс, В. Сутула тощо.

2.1.2. Аналіз документів. У процесі дослідження проаналізовано:

Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Укази Президента, зокрема «Про національний план дій відносно реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту», Постанови Кабінету Міністрів України, Накази Міністерства освіти і науки України. Цей аналіз мав на меті узагальнення, інтерпретацію та порівняння даних різних документальних джерел, що дозволило виявити загальні принципи підготовки майбутніх спеціалістів шкільного фізичного виховання, діяльності Шкіл сприяння здоров'ю, їх компоненти, а також визначити роль та особливості системи фізичного виховання школярів у таких навчальних закладах.

2.1.3. Опитування. З метою виявлення педагогічних умов щодо впровадження в освітній процес майбутніх вчителів фізичної культури інтерактивних методів та технологій (додатки А, Б, Д), впродовж дослідження проводилося опитування серед 442 студентів вищих навчальних закладів, а також 46 викладачів ВНЗ педагогічного профілю, які здійснюють підготовку фахівців за напрямком «Фізичне виховання». Погрішність становить 3 % для конкретної одиничної події при 95 % рівні довіри (прийнятого за замовчуванням у соціології) [170]. Вона розраховується за формулою 2.1:

$$1.96 \cdot \sqrt{\frac{(100 - p) \cdot p}{n}} \quad (2.1)$$

де p – кількість опитаних у відсотках; n – розмір вибірки.

При цьому p розраховується за формулою 2.2:

$$p = n/N * 100 \quad (2.2)$$

де, n – розмір вибірки; N – розмір генеральної сукупності.

Під час проведення педагогічних досліджень респондентам були запропоновані анкети закритого типу. На кожне питання були запропоновані варіанти відповідей.

Перед початком опитування респондентам повідомлено мету анкетування та відомості про виконавців дослідження. Для підвищення достовірності даних анкетування проводилося за єдиною процедурою за ідентичних умов та за деяких випадків, питання анкети сформульовано таким чином, щоб підвищити соціальну значимість респондента та мотивувати його на об'єктивну відповідь [97; 146; 193].

2.1.4. Педагогічний експеримент. З метою впровадження технології інтерактивного навчально-методичного комплексу у процесі дослідження було проведено педагогічний експеримент. Педагогічний експеримент проводився у три етапи упродовж 2011-2014 рр. За показник ефективності

технології було обрано рівень пізнавальної активності студентів, яка складається з емоційного, вольового, мотиваційного, змістовно-операційного, соціально-орієнтаційного компонентів.

На першому (констатувальному) етапі (2010-2011 рр.) – визначалися показники пізнавальної активності студентів вищих навчальних закладів педагогічного профілю, які навчаються за напрямком «Фізичне виховання».

На другому етапі (січень 2011 – жовтень 2011 рр.) – проводився формувальний педагогічний експеримент з впровадження у навчальний процес експериментальної групи технології інтерактивного навчально-методичного комплексу.

На третьому (порівняльному) етапі (листопад 2011 – лютий 2014 рр.) – визначалися показники ефективності технології інтерактивного навчально-методичного комплексу за умовами як послідовного, так і паралельного експерименту.

2.1.5. Тестування рівня пізнавальної активності студентів.

а) Педагогічне тестування рівня опанування студентами теоретичними знаннями щодо теорії та методики викладання футболу, фізичної та техніко-тактичної підготовленості.

З метою з'ясування стану змістовно-орієнтаційного компоненту пізнавальної активності студентів, на початку та наприкінці дослідження, проводилось педагогічне тестування знань студентів. Для цього було розроблено тестовий опитувальник, який містив питання та варіанти відповідей, з котрих тільки одна по кожній позиції було вірним.

Оцінювання рівня фізичної та техніко-тактичної підготовленості проводилося за традиційними методиками для фізичного виховання та спорту.

Результати тестування надали змогу визначити ефективність вирішення освітніх завдань у системі фізичного виховання. Загалом було опитано протестовані 75 студентів експериментальної та контрольної груп.

б) Психологічне тестування

а) Емоційний стан. Для визначення емоційного стану студентів на початку та наприкінці дослідження, нами було застосовано методику психодіагностики, розроблену А. Уесманом та Д. Ріксом (додаток В).

Сутність методики полягає у тому, що випробовуваному дається інструкція: «Оберіть в кожному із запропонованих наборів думок те, яке краще всього описує ваш стан зараз. Номер думки, вибраної з кожного набору, запишіть у відповідному рядку для відповідей».

Вимірюються наступні показники: П1 (показник) – С (самооцінка) «спокій – тривожність» (індивідуальна самооцінка – П1 – дорівнює номеру думки, вибраної випробовуваним з даної шкали. Аналогічно виходять індивідуальні значення за показниками П2, П3, П4);

П2 – С «Енергійність – втома»;

П3 – С «Підведена – пригніченість»;

П4 – С «Відчуття упевненості в собі – відчуття безпорадності»;

П5 – С – сумарна за чотирма шкалами оцінка стану (формула 2.3):

$$I5 = I1 + I2 + I3 + I4, \quad (2.3)$$

де I1, I2, I3, I4 – індивідуальні значення за відповідними шкалами.

б) Вольова організація особистості. Студентам було запропоновано відповісти на питання, направлені на з'ясування деяких особливостей їхньої особистості і характеру. Після прочитання кожного твердження, в графі відповідей студентам було необхідно поставити знак «+» проти вибраного варіанту. Варіанти відповідей: «Безумовно «так», «Швидше «так», чим «ні», «Швидше «ні», чим «так», «Безумовно «ні».

Після заповнення опитувальника студенти одержали ключі відповідей, куди треба було перенести результати. Набрані бали підсумовувалися по вертикалі окремо по кожній колонці. Результат фіксується внизу колонки. Потім підсумовувалися результати перших шести колонок. Сума фіксується під індексом В. Результат сьомої колонки сюди не входить і розглядається окремо.

Сума набраних балів і значення:

- 0-8 балів: дана вольова якість потребує розвитку і тренування, його нерозвиненість заважає людині в досягненні поставлених завдань;
- 9-16 балів: дана вольова якість розвинена в достатній мірі;
- 17-24 балів: вольова якість розвинена в сильній мірі, є одним з тих, що визначають в структурі вольової організації особи. Слід звернути увагу що вчиться на те, що без достатнього розвитку решти чинників постановка якихось особистих цілей, шляхи і способи їх досягнення можуть бути утруднені.

Ті, хто набрав 17-24 бали по сьомому чиннику (Л – неправда), при відповідях на питання були недостатньо щирі, тому отримані результати не відповідають дійсному стану речей.

Загальний показник (В):

- 0-48 балів – вольові якості особи потребують тренування і розвитку. Вам рекомендується серйозна робота по самовихованню. Особливу увагу слід приділити тим чинникам, по яких у вас найменші суми балів;
- 49-96 балів – вольові якості особи розвинені в достатній мірі;
- 97-144 бали – показник високого рівня вольової організації особи, що свідчить про здатність з достатнім ступенем усвідомленості і відчуття реальності визначати для себе цілі, шляхи і способи її досягнення.

в) Мотивація на досягнення [13; 150; 161; 166; 200].

Для з'ясування рівня мотивації до досягнення успіху у студентів експериментальної та контрольних груп, у процесі дослідження була застосована методика Т. Елерса. Її сутність полягає у застосуванні особистісного опитувальника, призначеного для діагностики, виділеної Хекхаузенем, мотиваційної спрямованості особистості на досягнення успіху.

Стимульний матеріал являє собою 41 твердження, на які випробовуваному необхідно дати один з 2 варіантів відповідей «та» чи «ні». Тест відноситься до моношкальних методик. Ступінь вираженості мотивації до успіху оцінюється кількістю балів, співпадаючих з ключем.

Результат тесту «Мотивація до успіху» слід аналізувати разом з результатами таких тестів як «Мотивація до уникнення невдач», «Готовність до ризику».

Обробка результатів.

Ключ: по 1 балу нараховується за відповіді:

- «так» на наступні питання: 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41;

- «ні» на питання: 6, 19, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39.

Відповіді на питання 1,11, 12,19, 28, 33, 34, 35,40 не враховуються.

Далі підраховується сума набраних балів.

Інтерпретація.

- від 1 до 10 балів: низька мотивація до досягнення успіху;
- від 11 до 16 балів: середній рівень мотивації до досягнення успіху;
- від 17 до 20 балів: помірно високий рівень мотивації до досягнення успіху;

понад 21 бал: дуже високий рівень мотивації до досягнення успіху. Чим більша сума балів, тим більше у обстеженого виражена мотивація на досягнення успіху.

г) Оперативна пам'ять (додаток Г).

Методики «Пам'ять на числа» та «Пам'ять на образи». Ці методики застосовуються для оцінювання короткочасної зорової пам'яті, її об'єму та точності. Завдання полягає у тому, що досліджуваним демонструють впродовж 20 с таблиці (з 12 двозначними числами (методика «Пам'ять на числа», з 16 малюнками – методика «Пам'ять на образи), які необхідно запам'ятати і, після закінчення демонстрації, записати. Нормою дорослої людини є 7 правильних відповідей.

д) Направленість особистості (за Б. Басом).

Дану методику, у процесі дослідження нами було застосовано для визначення рівня сформованості соціально-орієнтаційного компоненту пізнавальної активності у студентів експериментальної та контрольних груп.

Сутність методики полягає у визначенні наступних направленостей особистості:

1. Спрямованість на себе (Я) – орієнтація на пряму винагороду і задоволення безвідносно роботи і співробітників, агресивність в досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертність.

2. Спрямованість на спілкування (Сп) – прагнення за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але часто в збиток виконанню конкретних завдань або наданню щирої допомоги людям, орієнтація на соціальне схвалення, залежність від групи, потребу в прихильності і емоційних відносинах з людьми.

3. Спрямованість на справу (Сс) – зацікавленість в рішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати на користь справи власна думка, яка корисно для досягнення загальної мети.

Методика складається з 27 пунктів-думок, по кожному з яких можливі три варіанти відповідей, відповідні трьом видам спрямованості особи. Випробовуваний повинен вибрати одну відповідь, яка найбільшою мірою висловлює його думку або відповідає реальності, і ще один, який, навпаки, найбільш далекий від його думки чи ж найменше відповідає реальності. Відповідь «найбільш» одержує 2 бали, «найменше» – 0, що залишився невибраним – 1 бал. Бали, набрані по всіх 27 пунктах, підсумовуються для кожного виду спрямованості окремо [13; 150; 161; 166; 200].

2.1.6. Словесно-графічне моделювання. З метою узагальнення результатів дослідження застосування інтерактивних методів у навчально-виховному процесі експериментальної групи та побудови методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін, у процесі дослідження було застосовано метод словесно-графічного моделювання [13; 150; 161; 166; 200].

Він спрямовувався на побудову вказаної технології, відображення алгоритму впровадження та опису її змістовних компонентів.

Задля з'ясування значущості отриманих під час дослідження даних, результати оброблялися з використанням **методів математичної статистики** з використанням програмного забезпечення STATISTICA [70].

2.2. Організація дослідження

Дисертаційна робота виконувалася у чотири етапи упродовж 2010-2014 рр.

На першому етапі (2010-2011 рр.) ставилася мета та завдання дослідження, планувались напрямки та строки реалізації завдань, обиралася відповідна методика дослідження. За зазначений період вивчено та проаналізовано спеціальну літературу вітчизняних та закордонних авторів, яка висвітлює педагогічні та організаційні аспекти застосування інтерактивних методів у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури. Проаналізовано нормативно-правову базу України щодо вимог до системи вищої освіти в Україні та вимог до підготовки спеціалістів.

На другому етапі (січень 2011 – жовтень 2011 рр.), для визначення соціально-педагогічних передумов впровадження інтерактивних методів у навчальний процес майбутніх вчителів фізичної культури, проводилося соціологічне опитування серед 442 студентів трьох вищих навчальних закладів м. Харкова, які здійснюють підготовку фахівців за напрямком «Фізичне виховання». Також було опитано професорсько-викладацький склад (46 осіб), що здійснює вказану фахову підготовку. Отримані на другому етапі результати дозволили визначити передумови для розробки та впровадження методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у процесі підготовки вчителів фізичної культури (на прикладі футболу).

Упродовж третього етапу (листопад 2011 – лютий 2014 рр.) на підставі отриманих під час попередніх етапів дослідження результатів проводився

педагогічний експеримент з впровадження методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у практику вищого навчального закладу педагогічного профілю, що здійснює підготовку фахівців за напрямком «Фізичне виховання». Оброблялися та порівнювалися результати, отримані у експериментальній та контрольних групах.

Під час четвертого етапу (березень 2014 р. – травень 2014 р.) узагальнювалися результати дослідження, розроблялися практичні рекомендації з впровадження експериментальної методики, оприлюднювались основні результати дослідження у наукових виданнях, доповідях на наукових семінарах та конференціях, оформлялися висновки дисертаційного дослідження.

2.3. Соціально-педагогічні передумови впровадження інтерактивних методів навчання у процес фахової підготовки вчителів фізичної культури

Як засвідчує аналіз фахової науково-методичної літератури [10; 14; 15; 31; 32; 33], специфічними рисами фізичного виховання є його природність та нерозривність з життям, тобто фізичне виховання носить прикладний характер. Зрозуміло, що у сучасності, а саме в умовах постійної зміни інформаційного простору, розширення можливостей фізкультурного дозвілля, зміни інтересів та зниження інтересу підростаючого покоління до важких видів спортивного тренування, доволі частоті трансформації мети шкільного фізичного виховання, актуальною проблемою є підготовка таких вчителів фізичної культури, які характеризувалися творчістю, комунікативністю, гнучким творчим мисленням, умінням адаптуватися до будь-якої складної робочої ситуації, тобто характеризувалися певними фаховими компетенціями.

На думку дослідників В. Безпалько, І. Зимньої, О. Хуторського, вирішувати такі завдання можливо за рахунок включення студентів у діалогове навчання, тобто застосовувати у навчальному процесі інтерактивні

технології. Однак, на даному етапі, використання інтерактивних методів та технологій у процесі підготовки спеціалістів за напрямком «Фізичне виховання» є недостатньо вивченим.

З метою дослідження вказаних аспектів, впродовж 2009-2010 років нами було проведено спеціальне опитування студентів трьох вищих навчальних закладів м. Харкова, які готують вчителів фізичної культури, а саме Харківської гуманітарно-педагогічної академії, Харківської академії фізичної культури, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Загалом було опитано 442 студенти денної форми навчання.

У процесі дослідження використовувалася анкета закритого типу, яка містила питання пов'язані з використанням викладачами в освітньому процесі інтерактивних методів. Результати узагальнювалися у таблицю 2.1.

Таблиця 2.1

Передумови використання інтерактивних технологій у процесі підготовки вчителів фізичної культури (з точки зору студентів)

№ п/п	Напрямок опитування	ХГПА (%) n=203	ХНПУ (%) n=125	ХДАФК (%) n=114	
1	2	3	4	5	
1	Кількість студентів вважаючих, що педагоги на заняттях ураховують їх точку зору	89,7	72,8	74,6	
2	Кількість студентів вважаючих, що використовують під час навчання власний життєвий досвід	88,7	72	71,1	
3	Кількість студентів вважаючих, що виявляють активність під час навчання	78,3	68,8	77,2	
4	Кількість студентів вважаючих, що педагоги підтримують їх ініціативи та активність	81,3	71,2	78,9	
5	Кількість студентів вважаючих, що педагоги заохочують їх до творчого вирішення поставлених навчальних цілей та завдань	69	60	70,2	
6	Кількість фахових предметів, які студенти вивчають на курсі (на думку студентів)	5-7	6,4	1,6	6
		8-10	13,8	1,6	24,6
		11-13	17,2	40,8	29,8
		13-15	39,4	56	33,3
7	Кількість педагогів, на думку студентів, які сприяють активізації, ініціативності, творчості студентів, використанню їх життєвого досвіду	1-2	5,4	4,8	11,4
		3-4	21,7	36,8	43,9
		5-7	22,2	46,4	19,3
		8-10	22,2	7,2	11,4
		11-13	4,4	0	9,7
		13-15	16,7	0	1,8

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	
8	Кількість студентів бажаючих, щоб на заняттях педагоги сприяли активізації, ініціативності, творчості студентів, використанню їх життєвого досвіду	84,2	85,6	83,3	
9	Кількість студентів вважаючих, що педагоги ставлять перед ними творчі завдання	54,2	43,2	47,5	
10	Кількість студентів, вказуючих на те, що на заняттях вони працюють у малих групах	41,4	43,2	45,6	
11	Кількість студентів, що вказують на те, що у процесі підготовки на заняттях використовують навчаючі ігри (ролеві ігри, імітації, ділові ігри і освітні ігри)	37	33,6	42,1	
12	Кількість студентів, вказуючих на те, що їм завдаються соціальні проекти (публікації для газети ВНЗ, фільми, виставки, казки тощо)	40,7	31,2	30,7	
13	Кількість студентів, вказуючих на те, що на парах обговорюються дискусійні питання (наприклад, у формі ток-шоу, симпозіуми тощо)	34,2	16,8	35,1	
14	Кількість студентів, вказуючих на те, що під час навчання вони беруть участь у таких заходах як: «Дерево рішень», «Мозковий штурм» тощо	14,8	7,2	14,9	
15	Кількість педагогів, на думку студентів, які використовують під час викладання вказані у пунктах 9-14 інтерактивні методи	1-2	20,7	5,6	37,7
		3-4	15,3	49,6	28,1
		5-7	25,6	26,1	17,5
		8-10	12,3	5,6	7,9
		11-13	4,9	0	0
		13-15	3,5	0	2,6
16	Кількість студентів, які бажають, щоб на заняттях педагогами застосовувались вказані у пунктах 9-14 інтерактивні методи	55,7	83,2	66,7	
17	Кількість студентів, вказуючих на те, що на лекції до них запрошуються фахівці з інших навчальних закладів з даної дисципліни	32,5	32,8	41,3	
18	Кількість студентів, вказуючих на те, що їм проводять навчаючі екскурсії	55,2	69,6	36	
19	Кількість студентів бажаючих, щоб під час викладання фахових предметів використовувались вказані у пунктах 16-17 інтерактивні форми	75,7	74,4	72,8	

Аналіз матеріалів, представлених у табл. 2.1, засвідчив, що переважна більшість опитаних респондентів вважає, що між викладачами та студентською аудиторією встановлено достатньо щільний контакт. Це підтверджується тим, що 89,7 % студентів ХГПА, 72,8 % – ХНПУ та 74,6 % – ХДАФК вказують на те, що викладачі враховують їх точку зору при проведенні занять.

Також це підтверджується і тим, що, у середньому 77,3 % студентів вважають, що викладачі дозволяють їм використовувати під час опанування навчальним матеріалом власний життєвий досвід.

Аналіз опитування також засвідчив, що переважна більшість студентів (78,3 % – ХГПА, 68,8 % – ХНПУ та 77,2 % – ХДАФК) мають думку, що вони є достатньо активними під час навчання. При цьому викладачі підтримують їх ініціативність та активність (у середньому 77,1 %) та заохочують до творчого вирішення поставлених навчальних цілей та завдань (у середньому 66,4 %). Зауважуємо, що розбіжності у відповідях у розрізі ВНЗ знаходяться у межах статистичної помилки ($p < 0,05$), відповідно результати опитування можна вважати достовірно рівними.

Отже, на підставі даного аналізу можна зробити висновок, що у вказаних вищих навчальних закладах, з точки зору студентів, існують необхідні педагогічні умови (контакт викладачів зі студентами, заохочення та підтримка викладачами творчості, ініціативності та активності студентів) для впровадження інтерактивних методів навчання.

Однак, результати опитування підтверджують, що кількість таких викладачів у вищих навчальних закладах коливається, у середньому від 3 (34,1 % відповідей) до 7 (29,3 % відповідей). Враховуючи при цьому, що на думку студентів кількість фахових предметів становить понад 11 дисциплін (у середньому 72,2 % відповідей), зауважуємо, що не усі викладачі циклу фахової підготовки організують діалогове навчання та застосовують «об'єкт-об'єктне» навчання.

Про це свідчать такі дані, представлені у табл. 2.1, щодо кількості студентів вважаючих, що педагоги ставлять перед ними творчі завдання (ХГПА – 54,2 %, ХНПУ – 43,2 %, ХДАФК – 47,5 %), а також тих студентів, що вказують як спосіб організації занять – роботу у малих групах (лише від 41,4 % до 45,6 %) та у формі навчаючих ігор (від 33,6 % до 42,1 %). Також лише третина студентів (ХГПА – 40,7 %, ХНПУ – 31,2 %, ХДАФК – 30,7 %) вказує на те, що під час навчання їм завдаються різноманітні соціальні

проекти (публікації для засобів масової інформації, відеофільми, виставки тощо).

Приблизно така ж кількість респондентів (ХГПА – 34,2 %, ХНПУ – 16,8 %, ХДАФК – 35,1 %) відмічає, що на заняттях вони обговорюють проблемні питання у вигляді таких ігор як «ток-шоу», «симпозіум» або «конференція».

Набагато менше студентів-майбутніх вчителів фізичної культури, відмічають, що на заняттях використовують такі інтерактивні методи як «Дерево рішень», «Мозковий штурм» (ХГПА – 14,8 %, ХНПУ – 7,2 %, ХДАФК – 14,9 %). При цьому представлені вище інтерактивні методи застосовує від 1 (у середньому 21,3 %) до 7 (у середньому 23,1 %) викладачів. Проте, кількість студентів, яким цікаві такі форми організації навчання, становить у середньому, 68,5 %, тобто переважна більшість.

Аналіз таблиці 2.1 також показав, що з низкою інтенсивністю під час викладання фахових предметів використовуються можливості такої форми навчання як лекції, що проводяться запрошеним фахівцем-практиком. На це вказують 32,5 % студентів ХГПА, 32,8 % – ХНПУ та 41,3% – ХДАФК. Також нерегулярно використовується форма освіти у вигляді навчаючих екскурсій. Про існування такої форми знають лише 55,2 % респондентів, опитаних у ХГПА, 69,6 % – ХНПУ та 36 % – ХДАФК. Проте респондентів, бажаних слухати лекції спеціалістів практиків та відвідувати фахові установи та організації, становить $\frac{3}{4}$ від загальної кількості студентів. Так, у ХГПА – 75,7 %, у ХНПУ – 74,4 %, у ХДАФК – 72,8 %.

У цілому, проведений аналіз дозволив установити, що переважна більшість студентів бажаних навчатися у системі суб'єкт-суб'єктного навчання. Так, таких студентів у ХГПА – 84,2 %, у ХНПУ – 85,6 %, у ХДАФК – 83,3 %.

Для з'ясування об'єктивної сторони питання у процесі дослідження було опитано викладачів Харківської гуманітарно-педагогічної академії та Харківської державної академії фізичної культури, щодо застосування

інтерактивних методів та технологій при викладанні ними фахових дисциплін. Загалом у дослідженні взяло участь 46 педагогів. Результати узагальнено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Передумови використання педагогами інтерактивних технологій
у процесі фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури
(з точки зору викладачів)**

№ п/п	Напрямок опитування	ХГПА (%) n= 19	ХДАФК (%) n=27
1	Кількість викладачів, які вважають, що на заняттях вони ураховують точку зору студентів	57,9	55,5
2	Кількість викладачів, які вважають, що використовують під час навчання життєвий досвід студентів	100	100
3	Кількість викладачів, які вважають, що сприяють активності студентів під час навчання	68,4	63
4	Кількість викладачів, які вважають, що заохочують студентів до творчого вирішення поставлених навчальних цілей та завдань	63,2	66,7
5	Кількість викладачів, які бажають сприяти активізації, ініціативності, творчості студентів, використанню їх життєвого досвіду	94,7	100
6	Кількість викладачів, що ставлять перед студентами творчі завдання	57,9	59,3
7	Кількість викладачів, що вказують на те, що на заняттях вони організовують роботу студентів у малих групах	47,4	44,4
8	Кількість викладачів, що використовують навчаючи ігри (ролеві ігри, імітації, ділові ігри і освітні ігри)	47,4	37
9	Кількість викладачів, що залучають студентів до соціальних проектів (публікації для газети ВНЗ, фільми, виставки, казки тощо)	26,3	22,2
10	Кількість викладачів, що організовують на заняттях обговорення дискусійних питань (наприклад у формі ток-шоу, симпозіуми тощо)	26,3	25,9
11	Кількість викладачів, що використовують такі заходи як: «Дерево рішень», «Мозковий штурм» тощо	15,8	3,7
12	Кількість педагогів, які бажають використовувати під час викладання вказані у пунктах 6-12 інтерактивні методи	73,7	59,3
13	Кількість викладачів, що запрошують на лекції фахівці з даної дисципліни	10,5	33,3
14	Кількість викладачів, що проводять навчаючи екскурсії	15,8	29,6
15	Кількість викладачів, що бажають використовувати вказані у пунктах 13-14 інтерактивні форми	84,2	66,7

Аналіз матеріалів, представлених у табл. 2.2 показав, що лише близько половини опитаних викладачів враховують на своїх заняттях точку зору

студентів. Так, у ХГПА таких педагогів 57,9 %, у ХДАФК – 55,5 %. Проте абсолютно усі викладачі намагаються при викладанні дисципліни базуватися на власному досвіді студентів, пояснюючи це тим, що навчальний матеріал краще засвоюється на практичних прикладах.

Більше половини педагогів сприяють активності студентів під час проходження навчальної програми. Таких викладачів у ХГПА – 68,4 %, у ХДАФК – 63 %. Приблизно така ж кількість викладачів вважає, що заохочує студентів до творчого вирішення завдань (ХГПА – 63,2 %, ХДАФК – 66,7 %). У цілому майже усі викладачі вищих навчальних закладів бажають сприяти активності, творчості студентів та використовувати їх життєвий досвід для інтенсифікації пізнавального процесу (ХГПА – 94,7 %, ХДАФК – 100 %).

Проте, згідно з матеріалами соціологічного опитування, має місце деяке протиріччя у відповідях викладачів. Так, не дивлячись на те, що майже усі педагоги відповіли, що бажають сприяти розвиткові креативності студентів, лише до 60 % ставлять перед майбутніми вчителями фізичної культури творчі завдання (ХГПА – 57,9 %, ХДАФК – 59,3 %). Менше половини викладачів використовує у своїй практиці таку форму організації занять як заняття у малих групах (у ХГПА таких викладачів 47,4 %, у ХДАФК – 44,4 %) та навчаючи ігри (у ХГПА таких викладачів 47,4 %, у ХДАФК – 37 %).

Менш ніж 30 % педагогів, що впроваджує у педагогічний процес і соціальні проекти. Таких педагогів у ХГПА лише 26,3 %, у ХДАФК – 22,2 %. Приблизно така ж кількість респондентів використовують на заняттях дискусійні форми обговорення навчальних питань (ток-шоу, симпозиуми тощо). Викладачів, що використовують такі інтерактивні форми як «Мозковий штурм» та «Дерево рішень», менш ніж 20 % (ХГПА – 15,8 %, ХДАФК – 3,7 %).

Проте більшість респондентів готові використовувати вищезазначені інтерактивні форми та методи у своїй практиці. Таких викладачів у ХГПА –

73,7 %, у ХДАФК – 59,3 %. Однак ці дані засвідчують деяку інертність частини викладацького складу. У середньому вона становить 33,5 %.

Це підтверджується й тим, що лише від 10,5 % (ХГПА) до 33,3 % (ХДАФК) респондентів запрошують на лекції спеціалістів-практиків, та від 15,8 % (ХГПА) до 29,6 % (ХДАФК) організують навчальні екскурсії. При цьому переважна більшість викладачів бажає застосовувати у своїй практиці вказані форми занять (84,2 % – ХГПА, 66,7 % – ХДАФК).

Отже, на підставі викладеного аналізу матеріалів табл. 2.1-2.2 можна зробити висновок про те, що у вищих навчальних закладах, які готують вчителів фізичної культури, склалися передумови для впровадження інтерактивних форм навчання. Переважна більшість студентів бажає брати участь у такій навчальній роботі, що забезпечить, на нашу думку, активізацію пізнавального процесу.

З іншого боку впровадження інтерактивних форм та методів навчання потребує від викладачів ВНЗ вдосконалення системи власних знань щодо новітніх педагогічних технологій, зокрема інтерактивних, а також їх активізації їх діяльності у цьому напрямку.

З метою реалізації вказаних завдань, необхідно узагальнити систему інтерактивних методів, а також адаптувати їх у системі підготовки фахівців з фізичного виховання та спорту. Це дозволить розробити та впровадити технологію інтерактивного навчально-методичного комплексу з кожної фахової дисципліни.

Висновки до другого розділу

1. На основі аналізу даних констатувального етапу педагогічного експерименту було з'ясовано, що переваги вказаних технологій діалогової роботи під час навчання, ґрунтуються на психічних особливостях юнацького віку, а саме на тому, що «прямі», директивні звернення викладача можуть бути знехтувані особистістю або, навпаки, сприйняті студентом некритично, як «надцінна» істина. На думку провідних педагогів, яку ми підтримуємо,

найбільш оптимальними можуть стати такі шляхи психолого-педагогічної роботи з молодими людьми, які відрізняються наступними характеристиками:

- недирективністю, орієнтацією на виникнення у особистості власних сенсів, ресурсів, відносин щодо проблемної ситуації і на їх основі – самостійних дій по перетворенню проблемної ситуації;
- «самопідтримкою» – зверненням до таких засобів, які і надалі могли б бути використані особистістю самостійно в критичних ситуаціях;
- можливістю звернення до символічних форм, в які втілюються роздуми і переживання;
- відповідністю використовуваних психолого-педагогічних технологій культурним традиціям.

Це підтверджується результатами проведених нами соціологічних досліджень. Так, у вищих навчальних закладах педагогічного спрямування, існують соціально-педагогічні передумови для впровадження інтерактивних форм навчання. Переважна більшість студентів (у ХГПА – 84,2 %, у ХНПУ – 85,6 %, у ХДАФК – 83,3 %) бажає брати участь у такій навчальній роботі, що забезпечить, на нашу думку, активізацію пізнавального процесу.

2. Проте, результати опитування викладачів даних навчальних закладів дозволив з'ясувати, що впровадження інтерактивних форм та методів навчання знаходиться на початковому рівні, та потребує від педагогів вдосконалення системи власних знань щодо новітніх педагогічних технологій, зокрема інтерактивних, а також їх активізації їх діяльності у цьому напрямку. З метою реалізації вказаного процесу необхідно узагальнити систему інтерактивних методів, а також адаптувати їх у системі підготовки майбутніх фахівців з напрямку «Фізичне виховання».

3. У процесі дослідження проаналізовано та адаптовано до впровадження у практику підготовки вчителів фізичної культури систему інтерактивних методів та технологій. На підставі проведеного аналізу синтезовано класифікацію цільового використання інтерактивних методів

навчання у аудиторній та позааудиторній роботі зі студентами, використання комп'ютерної техніки (електронних навчально-методичних посібників) та Інтернет-ресурсів (спеціалізованих сайтів). При цьому позааудиторна робота, у свою чергу, розподіляється на методи, що використовуються у самостійній роботі студентів, та методи, що сприяють закріпленню навчального матеріалу у виховній роботі.

Основні положення розділу подано в працях автора [174; 178; 179; 181; 182; 211].

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ «ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФУТБОЛУ» В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

3.1. Використання інтерактивних методів у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури

Аналіз науково-методичної літератури показав, що інтерактив виключає домінування як одного виступаючого, так і однієї думки над іншим, що дуже значуще для юнацького віку, коли тиск розцінюється як приниження гідності [1; 50; 124; 168; 201; 221]. В ході діалогового навчання студенти вчать критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, зважувати альтернативні думки, ухвалювати продумані рішення, брати участь в дискусіях, спілкуватися з іншими людьми. Для цього під час аудиторної та поза аудиторної роботи організовується індивідуальна, парна і групова робота, застосовуються дослідницькі проекти, ролеві ігри, використовуються документи і різні джерела інформації, творчі роботи [57; 66; 82; 106; 130; 134].

Переваги інтерактивної, діалогової роботи очевидні для юнацького віку, оскільки «прямі», директивні звернення можуть бути знехтувані особистістю або, навпаки, сприйняті юнаком або дівчиною некритично, як «надцінна» істина. З нашої точки зору, найбільш оптимальними можуть стати такі шляхи психолого-педагогічної роботи з молодими людьми, які відрізняються наступними характеристиками:

- недирективністю, орієнтацією на виникнення у особистості власних сенсів, ресурсів, відносин щодо проблемної ситуації і на їх основі – самостійних дій по перетворенню проблемної ситуації;
- «самопідтримкою» – зверненням до таких засобів, які і надалі могли б бути використані особистістю самостійно в критичних ситуаціях;

- можливістю звернення до символічних форм, в які вдягаються роздуми і переживання;

- відповідністю використовуваних психолого-педагогічних технологій культурним традиціям [57; 66; 82; 106; 130; 134].

Існують різні види інтерактивних методів, кожен з яких має певну мету:

- передача знань інформації (на лекціях, практикумах тощо);
- зміна відношення (дискусії, рольові ігри, дебати, шоу-технології);
- навчання соціальним навикам (тренінги, ролеве моделювання);
- обмін поглядами на ту або іншу проблему (бесіди, художня діяльність).

Ряд методів, орієнтованих на індивідуальне застосування, можна використовувати і для організації інтерактивної взаємодії. Наприклад, за наслідками самостійно виконаного тесту можна організувати обговорення у вигляді дискусії, дебатів або ділової гри. Спираючись на закінчення незавершених пропозицій, також можна організувати обговорення, вивести закономірності, знайти схожість і відмінності – і все це в груповому режимі [29; 30].

Крім того, як доведено вище, за напрямком застосування інтерактивні методи та технології можливо класифікувати на аудиторні та позааудиторні, які, у свою чергу, розподіляються на методи, що використовуються у самостійній роботі студентів, та методи, що сприяють закріпленню навчального матеріалу у виховній роботі. Відповідно, інтерактивний навчально-методичний комплекс базується на цільовому використанні вказаних інтерактивних методів навчання (рис. 3.1).

3.1.1. Інтерактивні методи, що використовуються в аудиторній роботі.

1) Аналіз ситуацій. Цей метод вимагає хорошої підготовки викладача, особливо, якщо ситуації для розбору беруться з досвіду шкільної системи фізичного виховання. Ситуації для розбору можуть бути заздалегідь описані

учасниками і представлені для обговорення, можуть бути розроблені спеціально для заняття [84; 104; 115; 208].

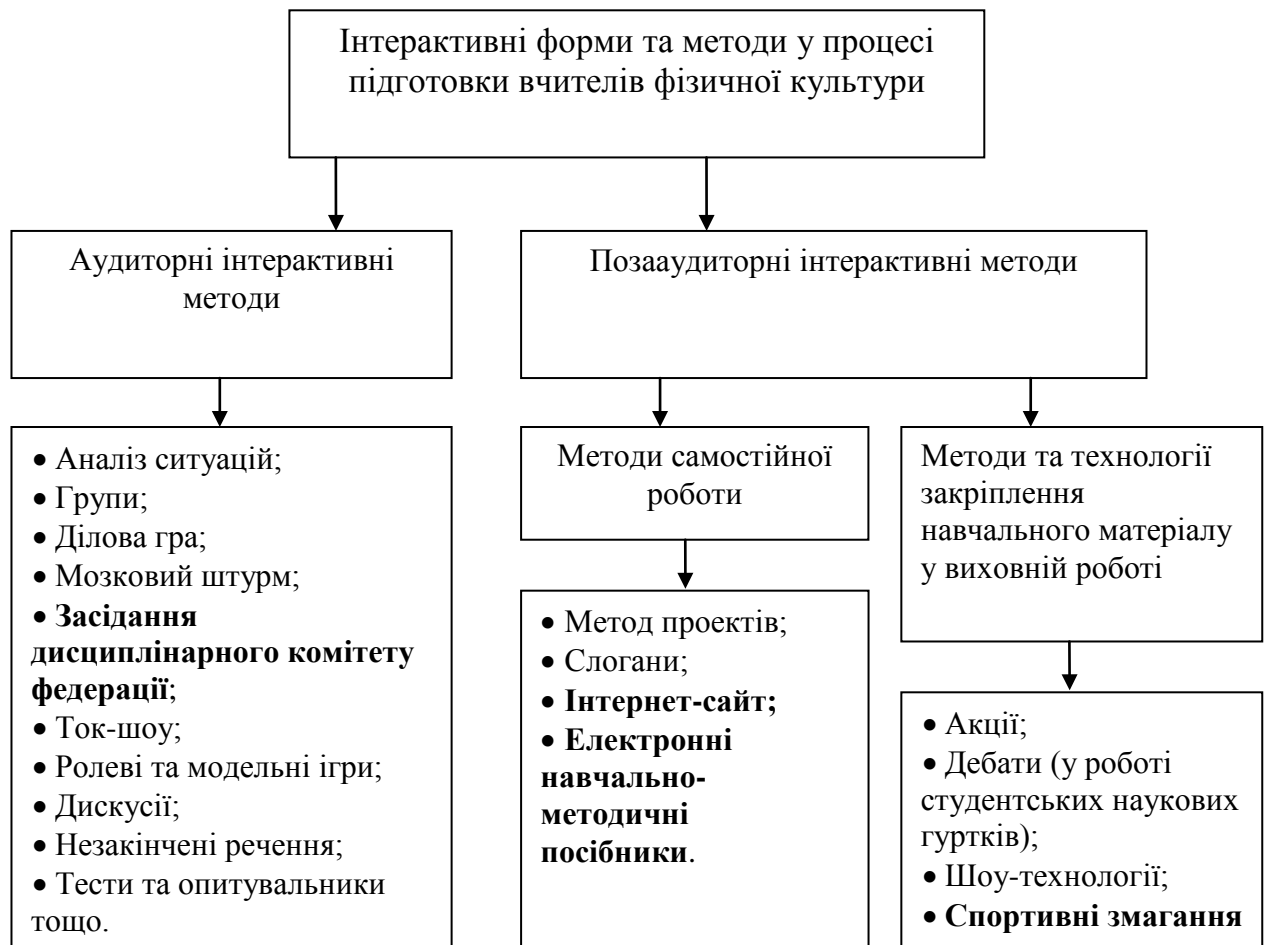

Рис. 3.1. Класифікація інтерактивних форм та методів, які застосовуються у процесі підготовки майбутніх викладачів фізичної культури (напівжирним виділено інноваційні компоненти)

Найчастіше для ситуації підбирається найбільш прийнятий спосіб її вирішення. Можна використовувати дискусію, «мозковий штурм» з подальшим обговоренням всіх запропонованих способів і вибрати найбільш відповідний, на думку групи, спосіб. Тут і потрібні попередня підготовка і достатня компетентність ведучого – йому важливо уміти йти від обговорення нічого не значущих ситуацій і знаходити гідний спосіб рішення.

Приклад: «Ситуації та їх рішення». Навчальна група розбивається на підгрупи. Викладач роздає опис ситуацій, що вимагають ухвалення рішення. Кожна підгрупа повинна придумати варіанти рішення, оцінити наслідки

і зробити вибір. Потім виступаючі від підгруп пропонують варіанти, оцінки і ухвалені підсумкові рішення.

Можливі ситуації:

- Саша пропонує Колі замість тренування в секції з футболу ідти пограти на ігрових автоматах. Це почув вчитель. Який варіант розвитку подій?

- На змаганнях з футболу серед студентів-гравців виникла напружена конфліктна ситуація. Дії вчителя-судді?

2) Групи. Малі групи створюються для різних цілей [84; 104; 115; 208]. Їх добре використовувати для того, щоб обговорити паралельно декілька питань, створити групову думку, дати всім учасникам можливість висловитися. Робота в малих групах дозволяє тим, що всім беруть участь діяти, застосовувати на практиці навички співпраці, міжособистісного спілкування.

Цей метод доцільно використовувати для підвищення активності групи, якщо потрібно вирішити завдання, з якими важко справитися індивідуально, і якщо є ресурси для взаємного обміну.

Особливості організації

Якщо в заході беруть участь більше 10 осіб, то робота в малих групах стає важливим компонентом заняття. Оптимальний склад малої групи – від 2 до 7 осіб. У більшій по кількості групі збільшується діапазон можливостей, досвіду і навичок учасників, проте існує вірогідність нерівної участі кожного в роботі. Менші групи роблять можливою ефективнішу роботу кожного, залучаючи до обговорення та обміну досвідом.

Чим менша кількість членів групи, тим менше часу відводиться на роботу в групі. Але чим більше створено груп, тим більше часу знадобиться на презентацію результатів групової роботи.

Особливості продуктивності роботи в малих групах у залежності від складу учасників виявлені у роботі Є. Чуменко [209].

Як показують результати вивчення педагогічної літератури, а також власні спостереження, найбільш доцільними способами організації групової роботи в процесі фахової підготовки студентів за напрямком «Фізичне виховання» є:

а) *«Круглий стіл».*

Члени групи по черзі (у довільному порядку) висловлюються. Поки один говорить, інші слухають. (Можливий варіант: виступаючий тримає жезл спікера. Після чого передає жезл іншому члену групи, що означає дати йому слово).

б) *Обговорення по колу.*

Порядок роботи групи такої ж, як за «Круглим столом». Відмінність в тому, що члени групи висловлюються у встановленому порядку (наприклад, за годинниковою стрілкою).

в) *«Трьохкрокове інтерв'ю».*

Група розбивається на пари (у групі з трьох чоловік двоє інтерв'юють третього). Робота в парах: один студент інтерв'ює іншого; другий студент інтерв'ює першого (мінються).

Група збирається разом: всі члени групи виступають по черзі.

г) *«1–2–усі».*

Кожен член групи працює над підготовкою матеріалу самостійно. Члени групи обговорюють свої результати і готують варіант матеріалу в парах. Пари представляють свої матеріали на обговорення групи. Група готує підсумковий варіант матеріалу.

д) *«Номери».*

Викладач встановлює порядок нумерації студентів у групі. Кожен студент у групі одержує номер (як варіант – етикетку певного кольору). Викладач дає завдання групам (наприклад, всі члени кожної групи повинні знати п'ять основних ознак здоров'я), пропонує кожній групі зчепити підняті руки разом на знак того, що завдання виконане. Групи працюють і після закінчення роботи подають встановлений сигнал. Викладач оголошує номер,

і лише один студент від кожної групи відповідає на поставлене питання. Викладач вислуховує відповіді студентів.

Номери, які призначаються членам групи, можна замінити кольорами спектру. Цей варіант структури часто називають «Кольори».

е) «Акваріум» [134].

Студенти розбиваються на групи по шість осіб. Для роботи в групі визначаються три ролі. Група ділиться на три пари. Члени кожної пари беруть на себе виконання однієї з ролей (дублери). У кожній парі призначаються (вибираються) перший і другий виконавець вибраної (призначеної) ролі. Обладнується місце для роботи виконавців трьох ролей (зміна). Перша зміна виконавців (три особи) розташовується у столу, друга – сідає ззаду (кожен дублер сідає за спиною свого напарника). Викладач встановлює тривалість роботи зміни (2-4 хв) і дає сигнал до початку роботи. Учасники першої зміни працюють, другий – тільки спостерігають (будь-яке втручання спостерігачів в роботу заборонене). Після закінчення встановленого часу виконавці міняються місцями (пересідають). Тепер другий виконавець працює, а перший спостерігає. Дублери починають роботу з того місця, де її перервав сигнал про зміну учасників роботи. По сигналу викладача зміна повторюється кілька разів. За схемою «Акваріум» можлива організація роботи в групах по чотири особи. В цьому випадку студенти проводять обговорення не по три особи, а парами.

У процесі дослідження «Акваріум» застосовувався при вивченні особливостей викладання уроків футболу. Кожен студент отримував самостійне завдання розробити частину заняття з розділу «Футбол». З початку на своїй групі, а далі на щотижневій педагогічній практиці у школі студенти розбивалися на групи, за якими закріплювалися відповідні класи. Потім 2 студента з групи викладали свої частини заняття, інші спостерігали та аналізували діяльність своїх колег. Далі ролі змінювалися.

ж) «Мозаїка» [3; 46; 112; 129].

Це універсальна структура взаємодії, яка заснована на ідеї розділення роботи між виконавцями з подальшою збіркою результатів. Її можна з успіхом використовувати, наприклад, для організації роботи всередині групи. При цьому:

- кожен член групи розробляє свій розділ матеріалів (працює над ним самостійно, за участю інших членів групи або інших груп);
- підготовлений матеріал представляється партнерам, вивчається і (або) використовується спільно.

Експертні групи можна створювати і не створювати. Вони можуть організовуватися на різних підставах. Наприклад, члени експертних груп шукають інформацію за загальною темою в різних джерелах (підручник, енциклопедія, Інтернет). Можна організувати декілька міжгрупових експертних пар студентів і т. п. Ще один варіант «Мозаїки» – кожна група розробляє свій аспект загальної теми, а робота по всій темі (збірка) ведеться в рамках класу (фронтально). Кількість варіантів цієї структури практично не обмежена.

Приклади:

«Наукова лабораторія».

Група ділиться на три – п'ять підгруп, кожна розробляє свою тему. Потім відбуваються захист і обговорення тем: «Економічні аспекти заняття футболом», «Сенситивні періоду розвитку фізичних якостей та вплив на них занять з футболу», «Соціальні аспекти занять футболом», «Психологічні аспекти занять футболом», «Етико-етичні аспекти занять футболом» тощо.

«Груповий колаж».

Коллективне виконання учасниками творчої композиції по спільно вибраній темі на склесних листах паперу загальною площею 2-4 м² з використанням образотворчих матеріалів, фарб, наклеювання картинок, заголовків із газет та журналів, за тематикою, пов'язаною з футболом. Шляхом групової дискусії вибирається тематика, що відображає актуальні

інтереси студентів. Після закінчення роботи група представляє свій колаж. Тривалість роботи – 45 хв. Захисту колажів – 45 хв.

3) Ділова гра [46; 47; 87; 148; 223].

Ділова гра – моделювання процесів і механізмів ухвалення рішень. У діловій грі процес вироблення рішень відбувається в умовах поетапного, багатокрокового уточнення необхідних чинників, аналізу інформації, що поступає додатково і що виробляється в ході гри. Ділову гру зі студентами доцільно проводити в проектних іграх, при необхідності виробити загальне рішення.

Наприклад, гра «Управління футболом у загальноосвітній школі». У процесі гри учасники аналізують ситуацію, приймають і обговорюють рішення, а також вступають між собою у певні відносини, які можуть носити характер суперництва, співпраці, формальної взаємодії і т. д.

Ділова гра дає учасникам можливість побачити результати своїх дій, порівняти їх з результатами інших учасників і у разі потреби скоректувати своє рішення.

Особливості організації.

У діловій грі виділяють наступні етапи:

- планування;
- підготовка;
- введення в гру;
- розділення учасників на групи;
- вивчення ситуації;
- обговорення ситуації в групах;
- ігровий процес (аналіз ситуації, ухвалення рішення, його оформлення);
- підбиття підсумків гри. аналіз діяльності груп. оцінка ефективності роботи учасників і груп.
- розбір оптимального варіанту;
- загальна дискусія.

Планування включає визначення місця, часу, тривалості і мети гри. На етапі планування визначається реквізит, що необхідний для проведення гри, та яка кількість учасників може приймати в ній участь. Учасники обмірковують питання, що будуть задані учасникам, а також бажаний результат обговорення.

На етапі *підготовки* готуються необхідна кількість копій правил і інструкцій гри, якщо вони вводяться, а також весь необхідний реквізит.

На етапі *введення в гру* учасниками усвідомлюється мета і основні правила проведення гри. Роздаються учасникам їх ролі (якщо вони плануються), правила гри і пояснення до них.

Розділення учасників на групи.

Оптимальна кількість учасників групи – 3-5 осіб. Бажано, щоб учасники групи були психологічно сумісні.

Вивчення ситуації.

Для вивчення ситуації учасники одержують необхідну інформацію від ведучого, а також забезпечуються додатковою інформацією (наприклад, правовими, статистичними або економічними документами з аспектів функціонування футбольних секцій, змагань у загальноосвітньому навчальному закладі).

Обговорення ситуації в групах.

В процесі цього етапу завдання ведучого – управляти роботою груп, допомагаючи відстаючим групам, консультуючи учасників з питань, що виникають у них в процесі обговорення. Важливим моментом є чинник часу. Звичайно, не варто постійно нагадувати учасникам, скільки часу залишилося, проте розумно, якщо в кабінеті, де проводиться гра, висів годинник.

Ігровий процес.

Після вивчення ситуації починається сам процес гри, що полягає в продукуванні учасниками можливих рішень поставленої задачі, їх аналізі, виробленні загального висновку.

Вся інформація, що відображає діяльність груп, з потреби заноситься в спеціальні протоколи, які після гри можуть бути оброблені і проаналізовані викладачем. Наприклад, аналізуються стратегії взаємодії, ефективність взаємодії, кількість висунутих рішень, ступінь реалістичності рішень і т. д.

Гра, як правило, закінчується, якщо мета гри досягнута. Але іноді до закінчення гри зрозуміло, в якому напрямі розвиваються події, і її можна і потрібно перервати і перейти до обговорення.

Підбиття підсумків гри.

На цьому етапі проводяться аналіз діяльності груп і оцінка ухвалених ними рішень. Групи порівнюють свою стратегію і стратегію конкурентів, на власному досвіді бачать ефективність різних стратегій ухвалення рішень. Для викладача є дуже важливим ставити питання коректно, не тиснути на групу, бажаючи одержати «правильну» відповідь. Таких відповідей просто немає. Завдання ведучого правильно прокоментувати те, що пройшло дію, допомогти групі зробити відповідні висновки.

Розбір оптимального варіанту.

Після аналізу діяльності груп важливим є винесення єдиної правильної (ефективного) ухвали конкретної ситуації, співвідношення його з реальними обставинами, обґрунтування ухвалення цього рішення.

Загальна дискусія.

Метою дискусії є закріплення ухваленого рішення, а також загострення уваги учасників на можливості рішення ситуації, взаємодії в рішенні багатьох актуальних проблем.

Особливі рекомендації:

Гра завжди повинна знаходитися в контексті заняття. Одну і ту ж гру можна інтерпретувати по-різному, залежно від теми вашого заняття.

Гра повинна апелювати до аудиторії, її досвіду і складу.

Якщо гра складна, то дуже важливо, щоб правила були зрозумілі всім учасникам. Слід враховувати те, що частина студентів сприймає інформацію на слух, а частина – тільки після прочитання тексту. Тому всі умови, ролі,

вимоги повинні бути не тільки прочитані вголос, але і надруковані або написані на листі паперу.

Обговорення гри і висновки часто вимагають більше часу, ніж її проведення. Ця частина роботи залежить від числа учасників і кваліфікації ведучого. Тому має сенс визначати питання заздалегідь, ще на стадії підготовки.

Плануючи гру, викладач повинен чітко представляти, який момент гри для чого потрібен.

Ігри можуть приводити до сплеску емоцій в групі, тому необхідно бути готовим до цього.

У грі повинні брати участь всі члени групи. Якщо хтось відмовляється грати певну роль, зробіть його спостерігачем з чітко сформульованим завданням.

Приклад:

«Створення кліпу «Футбол – очима дитини».

Група працює в режимі проектної ділової гри. Вона стає телестудією, співробітники якої розробляють проект кліпу «Футбол – очима дитини».

Група розбивається на підгрупи, які створюють для себе тексти (10-15 пропозицій), сценарій (послідовність подій), розробляють живі картини (що роблять члени групи, розкриваючи ідеї тексту), вибирають жанр (фантазія, триллер, реалізм, мелодрама, трагедія, драма, комедія і т. д.) і підбирають музичний і шумовий супровід.

Ведучий може розподілити жанри таким чином: перша підгрупа – пісня, друга підгрупа – вірші, третя підгрупа – малюнки, четверта підгрупа – колаж, п'ята підгрупа – міні-спектакль і т. п.

Кожна підгрупа показує свій проект. Потім відбувається обговорення, на ватмані записуються ознаки здорового способу життя і тих дій, які необхідні для його реалізації.

4) «Мозковий штурм» [3; 46; 112; 129].

Брейнстормінг, «мозковий штурм» – це тип взаємодії, завданням якої є продукування учасниками групи максимальної кількості ідей на запропоновану тему.

Це один з найпростіших і ефективних методів роботи з групами. Перед групою ставиться конкретне завдання. Важливо правильно сформулювати проблему у вигляді питання, щоб учасники генерували свої пропозиції, відповідаючи на питання. Як правило, «мозковий штурм» проводять в темпі, стисло.

Ця техніка добре спрацьовує тому, що думки однієї людини нерідко стимулюють думки іншого, ідеї виникають одна за одною.

Метод «мозкового штурму» може бути розглянутий з двох точок зору:

- як спосіб організації малої групи (управління груповою динамікою, прискорення розвитку групи, наприклад, через вирішення міжособистісних конфліктів);

- як спосіб розвитку творчого мислення у учасників;

- правила «мозкового штурму»;

- всі пропозиції записуються;

- ніякої оцінки під час процесу;

- всі ідеї рівні у правах і позбавляються авторства;

- не існує божевільних ідей;

- божевільні пропозиції сприяють генерації цілком нормальних;

- необхідно встановити час закінчення роботи;

- найгеніальніші пропозиції з'являються в 10 % відведеного на роботу останнім часом.

Особливості організації.

Група повинна складатися приблизно з 10 осіб.

У групі повинно бути всього лише декілька чоловік, досвідчених в даній проблемі, щоб надати повний простір уяві учасників. Особи, що володіють спеціальними знаннями, дуже майстерні в тій або іншій справі, небажані. Їх прагнення осмислювати висловлювані ідеї відповідно до

наявного досвіду може сковувати уяву інших. Відповідно, перед учасниками бажано ставити незнайомі нові питання.

В учасників повинна бути висока зацікавленість у знаходженні максимально можливої кількості нових ідей та підходів.

Ведучий не повинен пригнічувати групу, проте він повинен займати таке положення, яке дозволить йому головувати на засіданні. Добре, якби в його розпорядженні була дошка.

Спостерігачі, що є по суті секретарями, фіксують все, що мовиться, навіть те що, на їх думку не має ніякого значення. Вони повинні бути у край уважними і записувати навіть жарти, гостроту і можливі каламбури. Спостерігачі-секретарі можуть розподілити між собою функції: спостерігач А записує те, що говорять 1-й, 2-й, 3-й учасники, спостерігач Б – що говорять учасники 4, 5, 6 і т. д. Вони не повинні фіксувати, кому належать вислови, і не брати участь в дискусії.

Хід «мозкового штурму».

Вступний етап.

На вступному етапі викладач повідомляє про метод і правила гри, чітко і ясно висловлює питання, що вимагає рішення. Група ділиться на учасників і спостерігачів-секретарів. Їх завдання – фіксувати всі ідеї, що висловлюються учасниками. Завдання учасників – висловлювати все, що приходить їм в голову. Найважливішою умовою є відсутність внутрішньої і зовнішньої критики пропозицій. Учасники не повинні переривати один одного. Ідея, висловлена одним, може «навести на думку» іншого.

Етап генерації ідей.

Це – основний етап, який є творчою частиною процесу. Підсумком даного етапу повинен стати повний список запропонованих ідей.

На цьому етапі всі охочі висловлюють будь-які думки щодо рішення без яких-небудь оцінок, обговорення або впорядкування. Ведучий також може брати участь в генерації ідей, особливо коли пропозиції вичерпані. Висловлені ідеї записуються на чистому листі (на ватмані, дошці). Секретар

може повторити, уточнити формулювання для чіткішого, коротшого запису, не змінюючи при цьому суть сказаного, не наполягаючи на власному варіанті формулювання.

Етап обговорення і класифікації ідей.

На цьому етапі проводяться обговорення, класифікація, відбір перспективних пропозицій.

Завершальний етап.

На цьому етапі учасниками обговорення або іншими членами групи, експертами, фахівцями здійснюється критика ідей по наступних критеріях:

- можливість реалізації в даних умовах;
- можливість реалізації відразу після певного терміну за додаткових умов;
- можливість застосування ідей в інших областях.

Підбиття підсумків.

Можна провести його у вигляді резюме «мозкового штурму», зробити це шляхом аналізу і обговорення.

Як показують матеріали спеціальної літератури [208] та власний досвід, для продукування ідей людина повинна відчувати себе в психологічній безпеці. У «мозковому штурмі» психологічна безпека забезпечується умовами і правилами його проведення, тобто безоціночним підходом, рівноправ'ям учасників, відсутністю критики з боку керівника, а також доброзичливістю і невимушеністю обстановки, в якій проводиться сама процедура.

Розрізняють деякі модифікації мозкового штурму, такі як: картковий штурм, груповий штурм, метод 6x3x5, метод об'єктивних опонентів, SPAN-метод.

Картковий штурм.

Всі ідеї записуються на окремих картках. Як правило, це 3-5 пропозицій від кожного учасника. Потім все вивішується на дошці, і можна

приступати до процесу угруповання. Зручно, якщо група не дуже велика або дуже різнорідна.

Груповий штурм.

При такому підході «мозковий штурм» проходить в групах з 5-7 чоловік, а потім кожна група по черзі пропонує одну нову ідею. Його краще використовувати, якщо число учасників більше 15 і приміщення не дозволяє вільно почути кожного учасника.

Метод 6х3х5.

Це теж метод генерації ідей і пропозицій. Назва відбулася від наступного:

- 6 учасників;
- 3 ідеї;
- 5 хв.

Кожен пише три ідеї на листі паперу, потім листи передаються по колу. На одержаному листі потрібно дописати три нові ідеї і передати далі. Процес закінчується, коли нових ідей не виникає. Найчастіше для цього достатньо одного круга.

Метод об'єктивних опонентів.

Кожна група (або ведучий) вибирає свою людину, яка грає роль опонента в іншій групі, допомагаючи їй критично поглянути на запропоновані ідеї.

SPAN- метод [134].

Кожен учасник дає певну кількість балів кожної із запропонованих ідей. Бали виставляються залежно від ступеня важливості ідеї з погляду учасника. Загальна кількість балів – 100. Цей метод добре використовувати для маленької групи 4-7 осіб.

Приклади:

«Мозкова атака» проводиться по темі «Розробка бізнес-плану «Впровадження секції з футболу у загальноосвітній школі». Всім учасникам групи роздають правила роботи.

Після фіксації всіх ідей робота продовжується по підгрупах, кожна з яких стає групою експертів. Вони відбирають і обґрунтовують проект і бізнес-план, підкреслюючи його соціально-психологічну значущість і економічну рентабельність.

В кінці заняття відбувається обговорення бізнес-планів, підводяться підсумки.

Інструкція: «Уявіть собі, що ви менеджер (керівник, організатор), що становить бізнес-план, тобто план заходів, проект розвитку своєї діяльності за темою «Впровадження секції з футболу у загальноосвітній школі». Почніть складання бізнес-плану з вибору мети».

Бізнес-план.

Мета: способи оцінки (який-небудь показник, на основі якого можна судити про досягнення мети):

Основні можливі труднощі:

Дії, направлені на досягнення мети (назвіть 3-4 найбільш важливих дії з вказівкою терміну виконання кожного):

Дайте точну і стислу характеристику вашій майбутній діяльності (діяльності вашої організації).

1. Яка буде основна сфера діяльності?
2. Що саме Ви плануєте робити (почати нову справу, розширити колишню діяльність)?
3. На чому заснована Ваша упевненість в успіху справи, що починається? У чому Ви бачите запоруку успіху?
4. У чому новизна Вашого проекту або діяльності вашої організації?
5. Чи маєте Ви досвід подібної діяльності?
6. Яким чином збираєтеся придбати необхідні знання і навички?

План впровадження.

1. На якого споживача Ви розраховуєте?
2. Кому пропонуватимете Ваші ідеї і заходи?
3. Чи знаєте Ви своїх конкурентів?

4. Що Вони поширюють і яким чином?

Характеристика результатів (продукту) вашої діяльності.

1. Наскільки результати матимуть попит?
2. Як Ви їх рекламуватимете?
3. Які показники успішності Вашої діяльності і досягнення мети?

Програма розвитку

Викладач пропонує створити профілактичну програму. «Уявіть, що Ви попали працювати в школу, де в учнів є всі можливості зберегти здоров'я, але вони ведуть неправильний спосіб життя – їдять хвору їжу, вживають алкоголь, наркотики, багато палять, ведуть малорухливий спосіб життя. Дослідження медиків свідчать, що кількість хвороб серед дітей та підлітків зростає. Але ніхто не знає, що таке здоровий спосіб життя. У свою чергу, Ви знаєте, що правильний спосіб життя може без ліків зробити більшість людей здоровими. Дирекція загальноосвітнього навчального закладу готова реалізувати ваші пропозиції. Що б Ви могли запропонувати? Для того, щоб ми з Вами могли запропонувати таку програму, пропонуємо Вам провести «мозковий штурм».

Викладач записує на дошці будь-які пропозиції, що поступили, контролюючи при цьому, щоб не було ніяких критичних зауважень з приводу цих пропозицій. Якщо робота заходить у безвихідне положення (поступають пропозиції одного типу – наприклад, залякуюча інформація або адміністративні заходи), викладач може направити хід роботи в інше русло і сам внести пропозицію. Наприклад, використання наочних засобів або засобів масової інформації.

Другим етапом роботи є аналіз пропозицій, що поступили. Учням пропонується відібрати найабсурдніші або важко здійснювані з правової або економічної точки зору, наприклад – розстріл за куріння або значний грошовий приз за нормальну вагу або заняття спортом.

Після другого етапу роботи можна запропонувати класифікувати пропозиції, що залишилися, по таких підставах: інформаційні заходи, заходи

щодо подолання шкідливих звичок, заходи, що підтримують тих, хто веде здоровий спосіб життя.

Залежно від характеру пропозицій, що поступили, можна вибрати і інші підстави.

На останньому етапі роботи, щоб створити модель профілактичної програми, можна задати таким, що вчать наступні питання:

1. У якому віці потрібно починати профілактичну роботу? (З дитячого віку – з сім'єю, потім в школі, потім індивідуально).

2. Чи корисна залякуюча інформація? Якщо так, то якою мірою? (Тільки якщо вона достовірна. Потрібне відчуття міри).

3. Чи потрібно контролювати роботу творців реклами? (Так, потрібне. Окрім реклами, людина повинна мати доступ до достовірної інформації). І яку слід створювати рекламу у школі?

4. Чи потрібні телепередачі і фільми, присвячені здоров'ю? (Так, потрібні, якщо вони дають потрібну інформацію і сприяють формуванню здорового способу життя).

5. Чи потрібна науково-популярна література про здоровий спосіб життя? (Так, потрібна, але популярна і наочна).

6. Чи повинні медики допомагати людям, охочим відмовитися від шкідливих звичок?

7. Чи потрібні адміністративні заходи для боротьби за здоровий спосіб життя?

Обговорення цих питань бажано проводити у формі вільної дискусії.

5) Рольова гра [5; 118; 151].

Рольова гра – це маленька п'єса, що розігрується учасниками. В основному, імпровізована. Її мета – пожвавити обставини або події, знайомі учасникам. Рольові ігри можуть підвищити розуміння ситуації і викликати співпереживання по відношенню до людей, що опинилися в ній. Наприклад, в рольовій грі про пограбування учасники, граючи роль потерпілих, можуть зрозуміти, як бути жертвою злочину.

Використання методу.

Спільно з учасниками визначається проблема, яку ілюструватиме рольова гра. Визначте ситуацію дійових осіб.

Разом з учасниками викладачеві слід вирішити, скільки чоловік будуть учасниками, а скільки – спостерігачами, чи проводити рольову гру в малих групах або без розділення на групи. Бажано запрошувати до участі соромливих учасників. Також вирішувати, в якій формі буде представлена рольова гра. Наприклад, як розповідь, де розповідач описує ситуацію, а решта учасників від імені «своїх» персонажів розповідає, що відбулося далі; як інсценування, де персонажі взаємодіють, придумуючи діалог по ходу дії; як інсценований суд, на якому учасники представляють себе свідками, що надають свідчення.

Можна організувати рольову гру у вигляді «паралелі» – група розбивається на дрібні групи (2-4 студента), які одночасно розігрують рольову гру.

Можна проводити «ротацію ролей», при якій роль основного учасника по черзі грають різні виконавці.

Можливий варіант обміну ролями як між виконавцями, так і виконання абсолютно незнайомих ролей (наприклад, підліток грає начальника), людини іншої статі, раси і т. п.

Перед началом необхідно дати учасникам декілька хвилин на обдумування ситуації і своїх ролей. Якщо потрібна якась перестановка меблів, слід зробити її відразу [5; 118; 151].

Під час рольової гри може бути корисно в який-небудь критичний момент зупинити дію і опитати учасників і спостерігачів про те, що відбувається. Дуже важливо не загравати проблему. Рольова гра служить лише для мотивації, актуалізації проблеми. Значно більше часу і сил потрібно приділити обговоренню проблеми, що торкнулася в грі. Можна програти одну і ту ж ситуацію кілька разів (у декількох групах), щоб, нарешті, знайти найбільш ефективне рішення тієї або іншої проблеми

(наприклад, у разі конфлікту між викладачем і студентами з приводу якої-небудь фізичної вправи). Це можна назвати моделюванням поведінки майбутніх викладачів у важких робочих ситуаціях.

При плануванні гри слід обов'язково залишати досить часу, щоб вивести студентів із стану гри (це психологічно необхідно), позначити досягнення поставленої мети і пояснити цінність заняття.

Якщо рольова гра пройшла невдало, слід спільно зі студентами знайти оптимальний шлях виправлення ситуації. Якщо вона пройшла успішно – можна використовувати її для інших заходів, пов'язаних з цією темою.

Оскільки рольові ігри імітують реальне життя, вони можуть торкнутися питань, на які немає простої відповіді. У зв'язку з цим не слід створювати враження, що є тільки одна відповідь там, де це не так. Дуже важливо, щоб всі приймали існування різних точок зору як природну, нормальну ситуацію. Ведучі не повинні нав'язувати свою точку зору відносно спірних питань або намагатися за всяку ціну досягти одностайності. Проте, можна узагальнювати ті точки зору, по яких була досягнута згода, і залишати відкритими питання, що викликають розбіжності [5; 118; 151].

Використання рольових ігор вимагає чуйності, пошани відчуття окремих учасників, обліку соціальної структури групи.

Особливості рольової гри для розвитку навичок.

У рольовій грі, як ні в якій іншій формі активної роботи, відпрацьовуються соціальні, комунікативні навички, що становлять основу соціальної компетентності.

Перше правило проведення рольової гри полягає в наступному: гра направлена на відробіток тільки одного навичку. Не можна в одній грі задавати дві різні навички і проводити аналіз за двома різними підставами. В цьому випадку група не засвоїть матеріал і не відпрацює жодну з двох навичок.

Друге правило: відпрацьовувана навичка повинна входити в обов'язок розвитку конкретного віку.

Соціальні навички є сполучною ланкою між особистістю і соціумом. Коли навичка не засвоєна, студент вступає в кожен ситуацію соціальної взаємодії як в нову і розпізнавання такої ситуації та можливостей поведінки в ній вимагає від нього тимчасових і енергетичних витрат. Кожна навичка, якою повинні оволодіти студенти, відображає якийсь обов'язок розвитку – очікування суспільства, соціуму від фахівця.

Рольова гра з відробітком конкретних кроків забезпечує закріплення бажаних навичок.

Етапи навчання.

Учасників групи просять розповісти, як би вони поступали в певній ситуації. За допомогою інших учасників групи або ведучого один з учасників програє свою модель поведінки.

Ведучий дякує учаснику і його партнеру за гру і коментує ті елементи поведінки, які заслуговують заохочення, пропонує інші варіанти розвитку ситуації і поведінки головної дійової особи.

Відбувається обмін ролями. При цьому ведучий демонструє соціально прийнятний спосіб взаємодії з партнером.

Далі слід звернутися до учасника і всієї групи з питанням, що нового відмітили в розвитку ситуації в порівнянні з тим, що відбулося, коли програвалася ситуація перший раз.

Промовляються кроки реалізації навичку, і записується їх послідовність. Потрібно привести доводи на користь записаних кроків (пояснити, чому вони необхідні).

Знову здійснюється обмін ролями. При цьому можна користуватися «шпаргалкою», тобто записом кроків.

Ведучий підтримує вправу (дає позитивну оцінку самому його факту), виражає надію, що учасник вправлятиметься і надалі, обґрунтовує необхідність цього.

Обговорюється, в яких ще ситуаціях може застосовуватися вироблена навичка.

Для підготовки заняття щодо розвитку будь-якої навички ведучому важливо «препарувати» вибраний навик – розкласти його на окремі кроки, відтворюючи кожен дію або елемент поведінки, який передбачається відпрацювати. Окремі кроки, на які розбивається вибраний навик, складуться в навчальну програму.

Компоненти навчання.

У навчання включені чотири компоненти: *моделювання, рольова гра, обговорення і перенесення навичку.*

Моделювання – це свого роду зарисовка життєвої ситуації, що виконується ведучим і одним з учасників. Його метою є показ учасникам групи навички, що вивчається. Кожна навичка складає специфічні поведінкові кроки. При показі всі кроки, що становлять навичку, повинні бути модельовані в правильній послідовності. Всі другорядні деталі мінімізуються. Моделюючі покази повинні зображати тільки одну навичку за раз. При моделюванні ведучому слід зображати таку ж людину, як учасники групи, тобто студента, схожого за віком і вербальним здібностям. Для демонстрації навички використовується не менше двох прикладів.

Для того, щоб учасники уважно стежили за представленням навичку, обов'язково декільком учасникам роздаються картки, на яких написані поведінкові кроки. Кожна картка містить один крок навичку, що вивчається. Ведучий допомагає учасникам відстежувати поведінкові кроки [5; 118; 151].

Рольова гра в такому навчанні служить поведінковою репетицією. Для програвання краще використовувати гіпотетичну майбутню ситуацію, чим програвати події минулого. Проте, обговорення минулих подій, що вимагають використання навичку, що вивчається, може бути використано як стимулювання учасників на придумування прикладів, подібних ситуацій, які можуть трапитися в майбутньому. Коли хтось з учасників описав ситуацію з свого життя, в якій використання навички зможе бути корисним, він стає головним актором і вибирає учасника на іншу роль. Далі уточнюється вся

ситуація: обстановка, настрої учасників, що передувало даній сцені і т. д. Це підвищує реалізм сцени. Важливо, щоб провідний актор прагнув виконати поведінкові кроки даного навичку. Це головне призначення рольової гри. Перед виконанням сцени провідному актору нагадуються кроки навички. Картки з написаними кроками роздаються іншим членам групи. Кожний з них голосно зачитує кроки, починаючи з першого. Вони стають спостерігачами, кожен одержав картку спостерігає за якістю виконання кроку, записаного на його картці.

Обговорення проводиться після кожної гри. Головний актор одержує зворотний зв'язок від другого актора, спостерігачів і ведучого. Ведучому важливо стежити за тим, щоб підтримувався поведінковий фокус обговорення. Коментарі того, що самого веде повинні указувати на присутність або відсутність специфічної конкретної поведінки і не приймати форми оцінного коментарю. Також коментар викладача повинен носити позитивний характер. Можлива критика окремих недоліків. Цілком *«погане» виконання може бути розглянуто як «хороша спроба»*. Якщо коментар негативний, обов'язково повинні бути конструктивні пропозиції про те, як може бути покращена навичка. Після обговорення можна переграти рольову гру, перший і другий учасники можуть помінятися ролями або сцену можуть розіграти інші учасники [5; 118; 151].

Перенесення навички в реальне життя можна здійснити, використовуючи домашні завдання. Учасники беруться спробувати дану поведінку в своєму реальному житті. Вони записують, де, коли, з ким вони спробують застосувати вивчену навичку. Подальші заняття починаються з обговорення домашньої роботи.

б) Засідання дисциплінарного комітету федерації. Цей ігровий захід є спроектованим силами студентів засіданням дисциплінарного комітету федерації з футболу, на якому розглядаються різні актуальні проблемні (зокрема конфліктні) питання і ситуації.

Питання і ситуації можуть бути пов'язані з різними проблемами суспільного і індивідуального життя. Наприклад, «Справа про «підставку», «Справа про ухилення від занять футболом», «Справа про порушення правила фейер-плей», можуть підняти питання суспільних оцінок і допоможуть знайти підстави відмінності поглядів і відносин до суспільних явищ.

Цінність цих «засідань» полягає не тільки в розумінні студентами актуальних проблем, які підлягають аналізу, але і в розумінні можливостей в рішенні цих проблем. Пристрій правової процедури слідства – досить складне завдання для студентів, оскільки процедура повинна бути здатною дійсно «працювати» на вирішення, а не на посилювання конфліктної або проблемної ситуації. Завдяки цим завданням, студенти дуже добре починають усвідомлювати роль і дію окремих правових та громадських механізмів і можуть гнучко підходити до використання традиційних самоврядних процедур, а також цивільного, а інколи й кримінального процесу.

Такі ігрові процеси можуть майже повністю відтворювати атмосферу розслідування, ухвалення рішень тощо. Всі позиції розігруються студентами самостійно, за винятком позицій експертів.

В результаті студенти дістають можливість познайомитися з різними точками зору на проблему або питання, провести своєрідне «слідство», вислухати думки експертів, одягнених в інші ролі.

Особливості організації.

Підготовка.

Викладач в процесі попередньої підготовки розповідає про устрій федерації, дисциплінарного комітету і цілі ігрового розслідування проблемних питань та пропонує учням виступити організаторами і учасниками. Формуються «справи», які повинні відобразити проблеми в контексті теми, що вивчається.

Справу ведуть слідчі, які повинні розслідувати всі обставини справи, провести опит свідків, сконструювати факти, які лежать в основі доказів, і сформулювати звинувачення (якщо таке ніхто не висунув).

Одночасно із слідчими працює група процедурно-правової комісії (2-3 особи), а також включаються в роботу захисник і обвинувач. Згідно розподіленим ролям, до початку розгляду справи (суду) всі учасники процесу повинні з'ясувати для себе цілі і завдання по вибраній процесуальній позиції на суді.

Процесуальні позиції ігрового суду.

- обвинувач – готує негативну оцінку фактів, формулює звинувачення, підтримує позов;
- позивач – виступає з претензією до кого-небудь (відповідача);
- захист – веде захист відповідача, дає позитивну інтерпретацію фактам, представленим звинуваченням, готує свої факти, реабілітовуючі відповідача;
 - відповідач – особа, до якої звернений позов позивача;
 - головуючий – веде процес засідання відповідно до цілей ігрового суду;
 - члени федерації – спостерігають за ходом процесу, оцінюють докази і прагнуть з'ясувати, в чому суть конфлікту і які можливі шляхи є для його дозволу. Основне завдання – зрозуміти те, що відбувається. Вони припиняють дебати сторін у момент повної ясності справи. Після закінчення засідання члени федерації виносять вердикт, в якому відображають своє розуміння конфлікту (проблеми) і свою оцінку ситуації;
 - свідок – надає свідчення про відомі йому факти;
 - експерт (з фахівців, викладачів, тренерів, студентів старших курсів) – дає кваліфіковані оцінки з усіх питань, указує на помилки і висуває пропозиції по подальших діях на суді;
 - публіка – спостерігає за ходом процесу. У публіку входять всі не

здіяні в інших позиціях студенти групи.

Засідання (організація).

До початку засідання організовується робочий простір: місця головуючого, захисту, звинувачення, членів федерації. Публіка відділяється від активних учасників. Визначається, хто буде вести протокол або запис на магнітофон.

Основною рушійною силою розгляду справи дисциплінарним комітетом є суперечка позивача (звинувачення) з відповідачем (захистом). Звинувачення і захист інтерпретують факти, що виявляються, даючи їм різну оцінку.

Після кожного епізоду головуючий звертається до членів федерації з питанням: «Чи зрозуміла членам федерації суть справи? Чи є питання до того, що виступав?»

7) Ток-шоу [21; 53; 83; 114; 116; 131; 145; 156].

Ток-шоу – активна навчальна форма групової роботи; може проводитися у вигляді драматизації конфлікту, в якому задаються суперечлива ситуація, характерні ролі, проте основна дія розгортається спонтанно, виходячи з особових особливостей учасників драматизації.

Мета: дати можливість учасникам групи проаналізувати динаміку конфлікту, інтерпретацію учасників конфлікту причин і мотивів їх поведінки і почуттів, що переживаються ними.

Ток-шоу – одна з найцікавіших форм організації виховного процесу. Ця дискусійна форма приваблива для молоді тим, що можна посперечатися з одногрупниками та викладачем, все поставити під сумнів, приводячи свої аргументи, відстояти власну точку зору. Організаційно ток-шоу дозволяє включити в дискусію велику кількість студентів і як виховна форма має ряд достоїнств:

- обговорюються проблеми, що хвилюють молодь, в привабливій і достатньо відомій для них формі;

- аудиторія ділиться на групи, що відстоюють або дотримуються різних поглядів;

- ведучий направляє обговорення на предмет суперечки, нагадуючи про правила ведення дискусії і про необхідність поважати один одного;

У ході ток-шоу думки дорослого не нав'язуються молоді, вони вільні в своєму етичному виборі, і навіть, якщо вони його не зроблять в ході диспуту, дискусія наштовхне їх на роздуми, на пошук істини [21; 53; 83; 114; 116; 131; 145; 156].

Технологічний ланцюжок проведення ток-шоу:

1. Ведучий знайомить учасників з темою ток-шоу, представляє учасників.

2. Ведучий нагадує правила ведення дискусії.

3. Висувається проблема обговорення (ситуація етичного вибору).

4. Ведучий надає слово учасникам ток-шоу.

5. Йде обговорення проблеми, що направляється питаннями ведучого.

6. Підбиття підсумків.

При проведенні ток-шоу враховуються наступні **правила:**

- з повагою відноситися один до одного;
- піднімати руку, щоб висловитися;
- будь-яка думка або позиція аргументуються фактами, прикладами з життя, літератури, фільмів і т. д.;

- признається право кожного мати свою точку зору, свою особливу думку;

- обговорюються точки зору і погляди, а не люди і особи;

- порядок виступів визначає ведучий [21; 53; 83; 114; 116; 131; 145; 156].

8) Дискусія [134; 208].

Під *дискусією* розуміється сумісне обговорення якого-небудь спорного питання, що дозволяє прояснити (можливо, змінити) думки, позиції і установки учасників групи в процесі безпосереднього спілкування.

Мета дискусії полягає в отриманні аргументованих точок зору або позицій на заданий предмет або проблему.

Використання дискусії в освітніх програмах доречно в наступних випадках:

- коли навчальна мета полягає в заохоченні критичного мислення або поліпшення навиків спілкування;
- коли необхідно «самостійно відкрити» нові ідеї;
- коли необхідно сформулювати або змінити відношення до проблеми з боку студентів.

За ступенем активності ведучого групі дискусії можна умовно розподілити на *структуровані* (задається тема і регламентується порядок проходження дискусії) і *вільні* (тема висувається самими учасниками, хід дискусії не регламентований, ведучий пасивний чи ж бере участь в дискусії на правах рядового співбесідника). Звичайно, дуже добре, коли студенти самі висувають для обговорення важливі для них теми, але повністю вільні дискусії в студентських групах, як правило, не дуже продуктивні. Навіть якщо дискусія починається як вільна, ведучий звичайно вносить в неї певний елемент структурованості.

Стадії дискусії.

Набір різних думок з обговорюваного питання (орієнтування і збір інформації). На цій стадії визначається тема і цілі дискусії. Слід прослідкувати, щоб тема дискусії була схожим чином зрозуміли всіма учасниками, інакше розмова може виявитися безглуздою. Учасники висловлюють свої думки, відчуття, думки, ідеї по суті даного питання. Якщо дискусія присвячена пошуку рішення конкретної проблеми, доцільно запропонувати учасникам висловлювати всі можливі рішення, які приходять

їм в голову, без їх критичної оцінки (тобто застосувати метод «мозкового штурму»).

Класифікація (сортування) і ранжирування (звуження) пропозицій. На цій стадії відбуваються впорядкування, обґрунтування і сумісна оцінка одержаної в ході обговорення інформації.

Завершення дискусії. Підбиття підсумків, зіставлення цілей дискусії з отриманими результатами, висновки (рішення), оцінка запропонованих раніше варіантів рішення поставлених проблем. Якщо обговорювалася конкретна проблема, то на цій стадії звучить її рішення.

При всій простоті проведення дискусії, що здається, ведучий повинен володіти певними навиками і мати у запасі декілька методів для ефективного проведення всіх трьох стадій.

Особливості організації.

Підготовка.

Чітко визначите цілі навчання. Оберіть тему для обговорення, яка ясно відображає мету. Підберіть питання розкриваючого характеру, які стимулюватимуть дискусію. Підготуйте додаткові питання, стимулюючі уяву, якими ви зможете скористатися для досягнення мети навчання.

Облік часу.

Дискусія вимагає строгого розподілу часу. На кожен виступ відводиться не більше 3 хв. Після закінчення цього часу виступаючому дається шанс стисло завершити свою думку і аргументи, після чого він позбавляється слова.

Для викладу думки експерта або програмного виступу відводиться від 5 до 15 хв.

Слід ухвалити рішення щодо умовних сигналів, за допомогою яких запрошуватиметься додатковий час або зупиняється певна дія (наприклад, дзвоник, краще спеціальний, який використовується в деяких готелях або відомий по старих кінофільмах).

Введення правил.

Студентів слід привчати дотримуватися правила: «Коли один говорить, інші слухають». Якщо це правило дотримується погано, можна ввести додаткові умови:

- між учасниками передається предмет – наприклад, невелика м'яка іграшка. Говорить тільки той, у кого даний предмет зараз в руках, інші слухають. Іноді корисно мати два такі предмети, один з яких постійно знаходиться в руках у ведучого (тобто ведучий залишає за собою право висловлюватися незалежно від того, у кого в руках другий предмет);

- свою думку кожний з підлітків може висловлювати тільки після того, як повторив основну думку того, що виступав перед ним.

Загальні процедурні правила:

- говорити поодинці, не перебиваючи;
- уважно слухати кожного;
- дотримувати встановлений порядок і регламент.

Специфічні правила:

- аргументувати свої вислови;
- критикувати думки, а не особу;
- критикуючи, пропонувати альтернативи;
- перед запереченням повторювати вислови опонента.

Необхідно розсаджувати учасників дискусії так, щоб їм було видно один одного. Це дає можливість помічати не висловлену реакцію.

Зразкові ролі.

Ведучий.

Роль ведучого в дискусії вельми важлива. Багато що залежить від людини, яка виконує цю роль. Головні вимоги до ведучого – чітке представлення обговорюваної теми, гнучкість в поведінці і здатність адаптуватися до аудиторії. Він повинен бути нейтральним і неупередженим,

щоб допомогти учасникам дискусії досягти загальної мети. Повноваження ведучого дуже вагомі. Контролюючи процес, він контролює результат.

Завдання ведучого – направляти хід дискусії. Для цього недостатньо скласти список виступаючих і надавати їм по черзі слово. Ведучий повинен робити значно більше:

- піклуватися про дотримання правил дискусії, які приймаються наперед і представлені на загальний огляд;
- строго дотримувати правило «трьох хвилин» (у виняткових випадках більше), використовуючи, залежно від ситуації, дзвоник або жовті і червоні картки;
- вибудовувати дискусію і стежити за дотриманням теми;
- ставити додаткові питання, якщо щось залишилося неясним, щоб хід дискусії не порушувався;
- знімати зайві загострення в ході дискусії;
- повторювати або узагальнювати аргументи, якщо це представляється йому необхідним;
- стимулювати живу дискусію, викликати учасників на виступи, якщо раптом настає тиша;
- а також багато що інше, що неможливо передбачити наперед.

Репортер.

Репортер – людина, що веде запис «колективної пам'яті» на листах паперу за допомогою різноколірних фломастерів або на дошці.

«Колективна пам'ять» виключно корисна як під час роботи, так і в закінченій формі. Під час роботи вона створюється з виступів учасників і стає ефективним наочним інструментом, що дозволяє в потрібний момент повернутися до потрібного вислову.

Репортер працює в парі з ведучим і може консультиватися з ним з приводу формулювань і т. п.

Експерти.

Дискусії по деяких темах неможливі без залучення фахівців-експертів. Особливо, коли необхідні певні спеціальні поглиблені знання: у цих випадках потрібна експертна оцінка фахівця. В ході дискусії експерти у відповідь на прохання ведучого дають додаткові роз'яснення. Проте в самій дискусії – у вузькому сенсі – вони участі не беруть.

Багато дискусійних тем наперед припускають, що серед учасників будуть представники різних думок. Проте може трапитися так, що вони виявляться одностайними. Цього слід уникати, для чого потрібна певна політика запрошення учасників чи ж введення спеціальної ролі «заперечуючого» – учасника, що навмисно висловлює протилежну точку зору.

Під час заходу або до його початку, якщо ситуація припускає таку необхідність, один з учасників одержує завдання обстоювати протилежну думку на противагу очікуваній і небажаній одностайності присутніх (або якщо переважна більшість дотримується одного і того ж погляду). «Заперечуючий» повинен представити всі аргументи проти пануючої думки, які спадуть йому на думку або відомі із засобів масової інформації або інших дискусій.

9) Додаткові інтерактивні прийоми [134; 208].

Незавершені речення.

Цей прийом особливо ефективний для актуалізації станів, знань і для дослідження результатів навчання. Педагог може скласти незавершені пропозиції самостійно або скористатися яким-небудь джерелом. Краще, якщо пропозицій небагато: 5-9. Можна ці пропозиції заготовити у вигляді роздруків і роздати для самостійної роботи. Потім група ділиться на пари і учасники по черзі зачитують один одному варіанти речень. При загальному обговоренні необхідно відзначити точки зору, що найбільш розрізняються, а також типові.

Тести і опитувальники.

За наслідками виконання тестів досить легко організувати обговорення, дискусію, гру і т. п. Тести можуть перевіряти знання або розширювати кругозір. У студентів тести, направлені на самовивчення, викликають гострий інтерес. Можна провести письмове опитування в групі, можна запропонувати студентам виступити як репортери удома і одержати відповіді від своїх родичів, потім на заняттях разом обробити і обговорити отримані результати, виявивши якісь закономірності. Наприклад, цікавим буде обговорення того, які фахові ситуації є важкими для студентів цього віку, хто найчастіше допомагає вирішити важку ситуацію, якими рисами вдачі потрібно володіти, щоб важкі ситуації траплялися рідше і т. п.

3.1.2. Інтерактивні методи, що використовуються в позааудиторній роботі.

1) Акції [134; 208].

Акції – це ігрове середовище, яке на певний час створюється в просторі вищого навчального закладу, факультету, групи тощо. Воно не заважає розгортатися іншим видам діяльності студентів та викладачів, але має деякий власний зміст, правила, намічений результат.

Основна мета таких акцій – розширення життєвого простору учасників за рахунок внесення в їх життя нових додаткових емоцій, культурних значень. Наприклад, «Тиждень безпеки на факультеті», «Тиждень з виду спорту». Але ці акції з великим числом учасників не завжди під силу одному педагогу. Тому акції можуть бути епізодичні, раптові, невеликі по кількості учасників або тривалість проведення.

Такі акції, як «Кращий слоган про спорт», «А ми – проти!», можуть бути реалізовані таким чином: готується стенд («огорожа», «стіна», декілька листів ватману, що скріпляють між собою). На них учні можуть записувати слогани, вислови, речевки, агітки.

Важливі особливості акції – *ненав'язливість і незвичність*. Вона не заважає існувати в звичайному режимі тим, хто хоче її не помічати, офарблює в нові яскраві фарби життя тих, хто готовий в неї включитися. Акції об'єднують учасників, створюють у ВНЗ певний настрій, домінуючий емоційний стан.

2) Дебати (використовуються у роботі студентських наукових гуртків, конференціях) [134; 208].

Дебати – це цілеспрямований і впорядкований (структурований) обмін ідеями, думками, думками, тобто дебати – це форма дискусії. Дебати – це інтелектуальна гра, суть якої полягає в тому, що дві команди висувають свої аргументи і контраргументи з приводу запропонованої тези, щоб переконати члена журі (суддю) в своїй правоті. Таким чином, мета дебатів – представити точки зору і переконливі аргументи.

- Дебати – це, в першу чергу, суперечка за правилами.
- Дебати – це технологія проведення ігор, що формують навички критичного мислення, уміння відстоювати свою позицію, діяти в нових непередбачуваних ситуаціях, бути терпимим до інших точок зору.
- Дебати формують активну громадянську позицію і сприяють соціалізації і самореалізації.
- Дебати проводяться по найбільш актуальних і суперечливих темах.
- В ході ігор студенти одержують ґрунтовні знання по темах, що вивчаються, вчаться правильно будувати свою мову, одержують навички ведення дослідницької роботи, проходять через майстрових логіків, риторики, культури мови, іміджу спікера.

Основні елементи дебатів.

Тема. Перший крок в будь-яких дебатах – формулювання теми. Це не просте завдання. По-перше, тема повинна бути актуальною, зачіпати значущі проблеми. По-друге, тема повинна годитися для винесення на дебати. Формулювання повинне слідувати певним принципам: тема дебатів

формулюється у вигляді твердження і не дає переваг жодній із сторін, тобто щоб і сторона «за» і сторона «проти» могли однаково ефективно розвивати свої аргументи.

Система аргументування. Кожна команда для доказу своєї позиції створює *систему аргументування*, тобто сукупність аспектів і *аргументів* в захист своєї точки зору, представлених в організованій формі. За допомогою аргументування команда намагається переконати суддю, що її позиція з приводу теми – якнайкраща.

Підтримка і докази. Разом з аргументами учасники дебатів повинні представити судді свідчення-підтримку (цитати, факти, статистичні дані), що доводять їх позицію.

Перехресні питання. Більшість видів (але не все) дебатів надають кожному учаснику можливість відповідати на питання спікера-опонента. Раунд питань спікера однієї команди і відповідей спікера інший називається *перехресними питаннями*. Питання можуть бути використані як для роз'яснення позиції, так і для виявлення потенційних помилок у супротивника. Одержана в ході перехресних питань інформація може бути використана у виступах наступних спікерів.

Форма проведення.

Дебати можуть приймати різні форми. Число учасників коливається від двох до чотирьох в кожній команді. У деяких видах дебатів учасникам дозволяється лише виголошувати свої промови, в інших же їм дається можливість брати участь в перехресних питаннях.

Найбільш поширеним і прийнятним для студентів є наступний формат (вигляд) дебатів: у дебатах беруть участь дві команди з трьох чоловік (вони називаються *спікерами*). Спікери обговорюють задану *тему*, при цьому одна команда затверджує тезу (цю команду називають *«стверджуючою»*), а інша *«заперечлива»* – його спростовує.

Наприклад, тема дебатів: «Футбол шкідливий для здоров'я». Одна команда доводить цю тезу, а інша – спростовує, затверджуючи що «без фізичного навантаження організм людини хворіє».

Обговорення відбувається відповідно до регламенту гри.

Команди також мають право на 8-хвилинну перерву (*таймаут*) для консультації один з одним. Його вони можуть використовувати повністю перед яким-небудь з виступів або частинами.

За дотриманням регламенту гри стежить *таймспікер*, який показує спікерам, скільки залишилося часу до кінця виступу або тайм-аута – проміжку часу, який команда може узяти для сумісного обговорення питань або контраргументів.

Кожен раунд дебатів судить *суддівська колегія*, що складається з непарного числа суддів. По ходу гри судді заповнюють *суддівський протокол*, в якому фіксують всі аргументи і контраргументи команд, а після закінчення дебатів судді, не радячись між собою, ухвалюють рішення, якій команді віддати перевагу за наслідками дебатів (аргументи і спосіб доказу якої були переконливішими). Це рішення знаходить своє віддзеркалення в протоколі. Команда, що набрала більшу кількість голосів суддів, перемагає.

Те, що в дебатах виграє та або інша команда, не означає, що вірна позиція, що відстоюється нею. Адже ця ж команда волею долі могла б грати і на іншій стороні.

Перемога цілком залежить від майстерності команди: саме індивідуальні уміння спікерів, колективна робота, високий клас гри і приводять до успіху.

Згідно правилам, команди повинні відстоювати свої позиції до кінця гри. Тому на перший погляд здається, що при навчанні дебатам не виробляється такий навик, як здатність досягати компромісу. Проте, аналізуючи тему дебатів в процесі підготовки, студенти враховуватимуть

і різні підходи сторін. Побічно така діяльність сприяє розвитку готовності до компромісу.

Короткий формат проведення дебатів виглядає таким чином:

- за бажанням на місці набираються дві групи (за і проти) по 3-4 учасники в кожній;

- учасники кожній з груп мають свої обов'язки (для тематики, пов'язаної із здоров'ям, наприклад: лікар, молодий чоловік, батько, секретар і т. д.);

- кожному виступаючому дається 7 хв для мови, протягом якої (починаючи з першої і закінчуючи шостою хвилиною) він має можливість відповісти на питання як опозиції, так і публіки, що ставляться;

- після закінчення дебатів судді, які вибираються з публіки за власним бажанням, вирішують, яка команда перемогла.

3) Шоу-технології [134; 208].

Різні ігрові заходи типу шоу демонструють телепередачі: «Зоряна година», «Заклик джунглів», «Музичний ринг», «Без комплексів», «Хай говорять», «Щасливий випадок», класичний КВК і ін. Що загального ми можемо спостерігати в їх проведенні? Принаймні, три особливості: ділення учасників на виступаючих («сцену») і глядачів («зал»), змагальність на сцені, заготовлений організаторами сценарій.

Цілі при організації заходу по аналогії з шоу схожі з метою будь-якої виховної акції, в якій бере участь група студентів, і представлені в наступній єдності: *педагогічна мета* (для глядачів – досвід емоційного реагування в культурних формах), *життєве завдання* (для активних учасників «сцена» – досвід індивідуальної і сумісної публічної змагальності), *організаторське завдання* (соціальна корисність).

3.1.3. Інтерактивні методи, що використовуються у самостійній роботі студентів.

1) Проектні ігри [86; 128; 133; 152; 208].

Під *проект*ом (від лат. *proiectus* – кинутий вперед) розуміється:

- розроблений план споруди, якого-небудь механізму, пристрою;
- попередній текст якого-небудь документа;
- задум, план.

Таке тлумачення значення цього слова близько до його загально технічного розуміння. Тому в технічній сфері сенс розробки проекту якраз і полягає в тому, що в результаті повинні з'явитися або певний матеріальний об'єкт або алгоритм його створення, а також необхідна документація і технологія. Терміном «проект» об'єднані, таким чином, як робота із створення проекту, сам продукт цієї роботи, так і способи тиражування цього продукту в інших умовах.

Проекти стали поширеною формою продуктивною і суспільно значущої діяльності людей в самих різних сферах. Аналіз літератури підтверджує, що у джерелах часто зустрічаються гуманітарні, екологічні, економічні, політичні, спортивні, розважальні та інші проекти.

Призначення проектних ігор – формувати проектне мислення учасників, вміння працювати з проблемою. Проектні ігри зі студентами можуть мати сюжет, а можуть проводитися на реальному матеріалі, наприклад, у зв'язку з якимсь заходом, в якому група повинна взяти участь. Підготовка до нього цілком може здійснюватися у вигляді проектної гри.

Проектна діяльність студентів – спільна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність, що має загальну мету, узгоджені методи, способи діяльності, направлені на досягнення загального результату діяльності [86; 128; 133; 152; 208]. Неодмінною умовою проектної діяльності є наявність наперед вироблених уявлень про кінцевий продукт діяльності,

етапів проектування (вироблення концепції, визначення цілей і завдань проекту, доступних і оптимальних ресурсів діяльності, створення плану, програм і організація діяльності по реалізації проекту) і реалізації проекту, включаючи його осмислення і рефлексію результатів діяльності. Основна цінність проекту – загальний кінцевий результат.

Завдання:

- навчити самотійному досягненню наміченої мети, передбачати міні-проблеми, які належить при цьому вирішити;
- сформувати вміння працювати з інформацією, знаходити джерела, з яких її можна черпнути;
- сформувати вміння проводити дослідження, передавати і презентувати одержані знання і досвід;
- сформувати навички спільної роботи і ділового спілкування в групі.

Етапи роботи:

- збір інформації;
- обговорення і систематизація даних;
- формулювання мети;
- виготовлення моделей (макети, сценарії, плани);
- вибір способу представлення результатів;
- розподіл ролей для захисту;
- захист (презентація);
- колективне обговорення захисту, оцінка [86; 128; 133; 152; 208].

2) Слогани [208].

Слово «слоган» сходить до кельтської мови, найближче значення – «бойовий клич». Ще на початку ХХ століття було цілком досить вказати просто свою фірму і її пропозицію. Проте зростання об'ємів інформації, збільшення щоденних і щосекундних виборів поставили підприємців перед необхідністю знаходити лаконічні, яскраві і емоційні формулювання.

Отже, поставлене завдання – придумати слоган. Є декілька підходів, кожний з яких співвідноситься з своєю метою і, природно, дає різний ефект. Слогани спрощують щоденний вибір необхідних товарів («І смачно, і корисно», Danone), декларують позицію марки («Мистецтво створювати автомобілі», Renault), зменшують роздуми при здійсненні відповідальніших і складніших покупок («Зроблено з розумом», Electrolux). Вони емоційно і психологічно підтримують («Маєш право», «Флагман»), ублажають самолюбність («Ваш банк зобов'язаний Вам звітом», Credit Lyonnais) і дарують відчуття спільності («Адже я цього гідна» L'Oreal).

Поширений метод – питання, адресоване покупцю, і припущення про його дії. Тут важлива інтрига. «Хіба це тільки автомобіль?» (Volkswagen Phaeton), «Ви більше не заїдете до нас випадково» (заправки Total), «А ти в гри?» (Lego). Заклик до дії – мабуть, найпоширеніший підхід до твору рекламних девізів. Він ефективний, якщо є перевагами використання продукту, оберненими в наказову форму. Він радить, що робити покупцю. «Додай задоволення» (Mars). «Не гальмуй, сникерсуй» (Snickers). «Забудь про лупу назавжди!» (Head & Shoulders). «Не дай собі засохнути!» (Sprite). «Заряджай мізки» (Nuts).

При створенні слогану можна використовувати наступні прийоми.

Вживання цитат або алюзій.

Відмінність між цитатою і алюзією: популярна строчка з пісні, кінофільму або книги вважається цитатою, а загальновідомий вираз з економіки, історії – це алюзія.

Приклад: «Просимо до столу», «Магнітні карти Балтійського банку: усвідомлена необхідність», «Як прекрасний цей світ, подивися!».

«Крилаті вислови» звичайно злегка перефразовуються «на догоду замовнику». Це називається деформацією цитат і є дуже ефективним способом створення слогану: «Зупинити мить так легко!» («Кодак»), «Істина – в русі!» (турфірма «Гайде-тур»).

Використання метафор.

Поширений прийом, що дозволяє створити лаконічний слоган з елементами чудової незавершеності. Недомовленість, на думку фахівців, інтригує і привертає увагу.

Приклад: «Апельсиновий заряд» («Фанта»), «Веселка фруктових ароматів» (цукерки «Ськіттлс»).

Повторення.

Розрізняють декілька видів фігур повторів.

Хіазм – «Ваші гроші – це папір. Наші папери – це гроші».

Стик – «Показують рух часу, але час не владний над ними» (годинник «Ситізен»).

Анафора – «Благородний і благодотворний» (Демідовській бальзам)/

Епіфора – «Не просто чисто – бездоганно чисто!» (пральний порошок «Аріель»).

Каламбури.

Найчастіше таким чином обіграється назва товару, трохи рідше (це складніше) – його властивості. При використанні цього прийому виходять багатозначні фрази-девизи – слогани з «подвійним» або навіть «потрійним» дном.

Приклад: «Хороші господині люблять «Лиск», «Телефонна люлька миру» (телекомунікаційна система зв'язку VCL).

Спроба афоризму.

Даний прийом дозволяє помістити в короткій фразі зміст довгої промови президента фірми-виробника. Проте будь-який афоризм припускає стилістичну отточеність фрази.

Приклад: «Якщо дарувати, то найкраще» (кава «Чибо»).

«Помилки» в тексті.

Хороший слоган не обов'язково повинен бути правильним з погляду мови. Неправильність допомагає привернути увагу, може зробити слоган більш інформативним.

Приклад: «Хто не знає, той відпочиває!» – не відповідає нормам, проте припадає до душі молоді.

У результаті вивчення спеціальної літератури, під час дослідження нами виявлено декілька підходів до створення слоганів:

- 1) необхідність вирішення для себе, думки що необхідно виказати одержувачу інформації за допомогою слогану;
- 2) необхідність уявлення людини, якій буде цікавий товар – цільову аудиторію (портрет, звички, інтереси і манеру мови);
- 3) необхідність складання списку слів, які описують товар. За допомогою цього списку буде легше підібрати слова для слогану.

3) Електронні навчально-методичні посібники [23; 60; 175–179; 199; 217; 218].

Такими комплексами є розроблене програмне забезпечення, яке дозволяє за допомогою комп'ютерної техніки здійснювати самостійне вивчення матеріалу та конструювати необхідні проекти. Вони представляють собою набір певних модулів (конструкцій), що дозволяють моделювати документацію, педагогічні ситуації тощо.

Робота з такими комплексами здійснюється у режимі діалогу між студентом та інтерфейсом комп'ютера, а також з іншими студентами за допомогою мереженого з'єднання. Приклад такого комплексу міститься у додатках даної роботи та впроваджений у практику ХГПА у 2010 році.

4) Інтернет-сайт [188]. З метою реалізації поставлених перед дослідженням завдань у вересні 2012 року на базі провайдера 057.ua був запущений Інтернет-сайт «Футбол в Харківській гуманітарно-педагогічній академії» (<http://football-hgpa.057.ua/>)

Мета сайту – інтерактивне навчання студентів Харківської гуманітарно-педагогічної академії з навчального курсу «Теорія і методика викладання футболу». Також метою сайту є створення комфортних умов навчання, завдяки яким студент відчуває доступність інформації, невимушеність спілкування, що унаслідок приводить до інтелектуального вдосконалення і робить продуктивним сам освітній процес.

Виходячи з того, що суть інтерактивного навчання полягає в умовах постійної активної взаємодії всіх студентів, на сайті передбачена вкладка «Відгуки». Для відкритішого діалогу на розробленому нами сайті розміщені посилання на сторінки соціальних мереж, зокрема «Вконтакте», на якій також створена група з аналогічною назвою «Футбол в ХГПА».

Надамо коротку характеристику розділам сайту.

1. Опис – розділ повідомляє загальну інформацію про навчальний заклад, його розташуванні на карті міста Харків, адреса, контакти з організатором сайту, альбоми з фотографіями, які можна з легкістю переглядати залежно від вибраної теми. Крім того, розділ містить матеріали навчальних курсів, тренінгів, інформацію про діяльність спортивного клубу, спортивних секцій з видів спорту, які культивуються в академії (рис. 3.2).

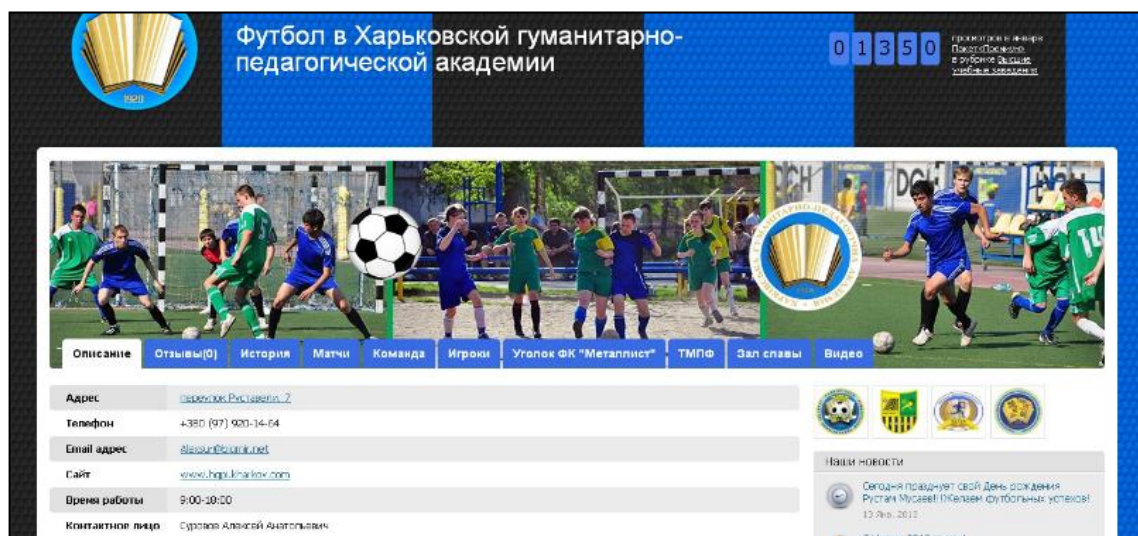

Рис. 3.2. Скріншот розділу «Опис»

2. Відгуки – розділ передбачає зворотний зв'язок з відвідувачами сайту, діалоги, конкурсні питання, пропозиції до подальшої роботи, коментарі, слова подяки і ін.

3. Історія – створення і розвиток навчального закладу і вагомі історичні події в розвитку футболу в ХГПА.

4. Матчи – календар змагань і результати ігор, в яких брала участь футбольна збірна академії, інформація про дату, місце, час проведення ігор, авторів забитих м'ячів в іграх.

5. Команда – фото збірних команд, які брали участь в змаганнях, починаючи з 2003 року по сьогоднішній день, також під фото вказані прізвища гравців (рис. 3.3).

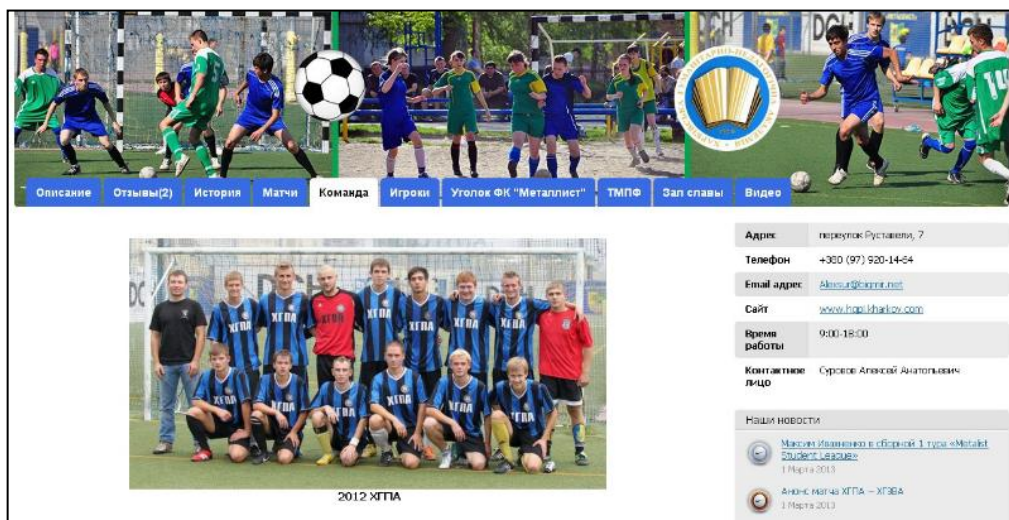

Рис. 3.3. Скріншот розділу «Команда»

6. Гравці – персональні фотографії – особиста статистична ігрова інформація про кожного гравця команди академії. Прізвище, ім'я, по батькові, дата народження, амплуа, кількість забитих м'ячів, кількість зіграних ігор взагалі і в поточному сезоні, в яких командах і турнірах бере участь за межами академії, персональні нагороди.

7. Куточок «ФК «Металіст» – розділ, в якому розмішена інформація про співпрацю академії з футбольним клубом (ФК) «Металіст», і

направлений на популяризацію в студентському середовищі великого футболу в позааудиторний час. Так, наприклад, 31 березня 2011 року в академії був офіційно відкрито куточок ФК «Металіст» в рамках проекту «Назустріч один одному». Вказаний проект об'єднує футбольний клуб з кращими навчальними закладами міста Харкова за трьома напрямками: «Студентський сектор», «Волонтери і ЄВРО-2012», «Студентський футбольний турнір «Metalist student league»».

Студентський сектор – покликаний привернути студентів на стадіон. Для цього в кожному ВНЗ створюється «Куточок «Металіст», який охоплює своєю діяльністю такі напрями:

- продаж квитків на матч, клубної атрибутики;
- запис студентів в офіційні уболівальники клубу;
- організація груп підтримки на домашніх матчах ФК «Металіст» і збірної команди України по футболу;
- організація поїздок на виїзні матчі ФК «Металіста»;
- організація зустрічей студентів з гравцями команди, тренерським штабом і керівництвом клубу.

Студенти і ЄВРО-2012 – робота стюардом і волонтером придбала велику актуальність напередодні Євро-2012. Академія підготувала волонтерів і провела їх підготовку курси в знанні іноземних мов.

Студентський футбольний турнір «Metalist student league» – це масштабний турнір, в якому беруть участь команди ВНЗ Харкова. Ігри проходять на сучасних штучних полях Дитячої Академії ФК «Металіст».

8. ТМВФ – розділ сайту, присвячений навчальній дисципліні «Теорія і методика викладання футболу», метою якої є навчання студентів основам методики викладання техніки, тактики футболу в загальноосвітніх установах, а також послідовне формування професійно-методичних знань (додатки Ж, З), умінь і навичок, необхідних для самостійної роботи в різних структурних компонентах фізкультурно-масового руху (рис. 3.4).

Йому на додаток створений електронний інтерактивний методично-організаційний комплекс (*необхідні документи, ілюстрації і доповнення*) для

якісного проведення змагань і отримання повної інформації, для подальшої самостійної роботи студентів в навчальних закладах.

Інтерактивний методично-організаційний комплекс складається з наступних компонентів:

- регламент проведення змагань;
- офіційні правила гри;
- методичні вказівки і рекомендації суддям;
- методика організації змагань;
- допоміжні документи: протоколи, заявки, протести, календарі, звіт судді про проведення змагань, оголошення, грамоти, вітальні листівки, рейтинг команд;
- мультимедійний матеріал.

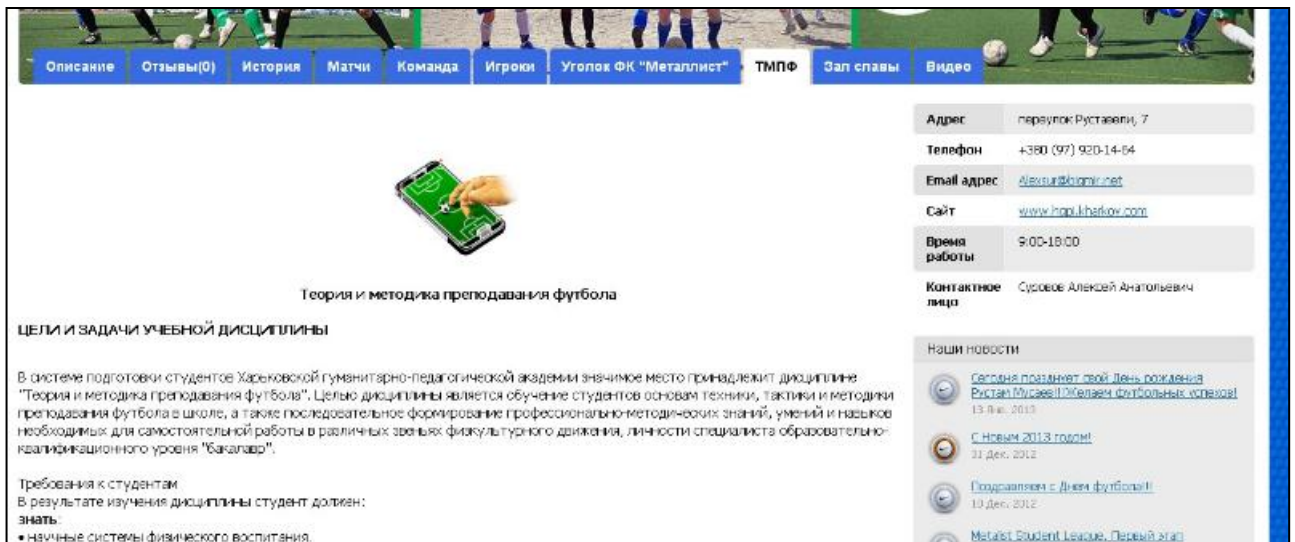

Рис. 3.4. Скріншот розділу ТМВФ

Впровадження такої технології змінює результати освітнього процесу, створюючи чи при цьому вдосконалені нові: освітні, дидактичні, виховні системи, які є необхідними для якісного навчання і організації змагань з футболу або іншого виду спорту і навчальної дисципліни.

9. Зал слави – розділ, в якому відображені кубки і нагороди пов'язані з успіхами і досягненнями збірної команди академії з футболу. Поряд з вказаними зображеннями розташовані склади команд, що одержали відповідний трофей. Цей аспект є дуже важливим мотиваційним чинником

для формування інтересу у студентів до занять футболом. В цілому це приведе до якіснішого викладання даного розділу шкільної навчальної програми в їх майбутній професійній діяльності.

10. Відео – в цьому розділі розміщені відео ігор збірної команди з футболу, інтерв'ю з гравцями команди, повчальне відео техніко-тактичним діям у футболі, пам'ятні заходи, телепередачі та інший відеоматеріал (події пов'язані з цим видом спорту в академії, аналіз тактичних і технічних помилок, досягнення в конкретних іграх), який сприяє навчанню, за рахунок наочності.

Хотілося б відзначити, що кількість відвідувачів за чотири повні місяці існування даного спеціалізованого Інтернет-проекту склала 8355 відвідувачів, при кількості студентів, що вивчають зараз навчальний курс «Теорія і методика викладання футболу» 102 особи.

3.2. Організаційно-педагогічні засади методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін

У попередньому підрозділі нами було проаналізовано форми та методи, які входять до методики інтерактивних засобів навчання у процесі підготовки вчителів фізичної культури (ТВІЗН) та які було застосовано під час виконання даного дослідження. На основі проведеного аналізу під час виконання дисертаційного дослідження було розроблено технологію застосування компонентів ТВІЗН у залежності від навчальних цілей. Методика складається з концептуального, змістовного, процесуального компонентів та компоненту програмно-методичного забезпечення.

1. Концептуальна частина

Методика інтерактивних засобів навчання у процесі підготовки вчителів фізичної культури – це сукупність навчальних матеріалів та методів інтерактивного навчання, що застосовуються за певним алгоритмом з метою організації активного пізнавального процесу серед студентів при вивченні навчальної дисципліни.

Основними принципами використання методики інтерактивного навчання (МІН) є:

- діалогічна взаємодія;
- робота в малих групах на основі кооперації і співпраці;
- активно-ролева (ігрова) діяльність;
- тренінгова організація навчання.

2. Змістовна частина

Мета МІН – організація активного пізнавального процесу студентів під час вивчення дисципліни за рахунок їх включення у широкий діалог та діяльність по вирішенню певних фахових ситуацій.

Методика інтерактивного навчання вирішує наступні завдання:

- навчально-пізнавальні;
- комунікаційно-розвиваючі (пов'язані із загальним емоційно інтелектуальним фоном процесу пізнання);
 - соціально-орієнтаційні (результати яких виявляються вже за межами навчального часу і простору);
 - професійно-прикладні (пов'язані з техніко-тактичною та фізичною підготовкою).

Методика інтерактивного навчально-методичного комплексу сприяє:

1) На особистісному рівні:

- формуванню досвіду активного освоєння студентами навчального змісту дисципліни у взаємодії з навчальним оточенням;
- розвиток особистісної рефлексії;
- освоєння нового досвіду навчальної взаємодії, переживань;
- розвиток толерантності.

2) На рівні мікрогрупи:

- розвитку навичок спілкування і взаємодії в малій групі;
- формуванню ціннісно-орієнтаційної єдності групи;
- ухваленню етичних норм і правил спільної діяльності;
- розвитку навиків аналізу і самоаналізу в процесі групової рефлексії;
- розвитку здатності вирішувати конфлікти, здібності до компромісів.

3) На рівні системи «викладач – група»:

- нестандартному ставленню до організації освітнього процесу;
- багатовимірному освоєнню навчального матеріалу;
- формування мотиваційної готовності до міжособистісної взаємодії не тільки в навчальних, але і у позанавчальних ситуаціях.

В цілому методика інтерактивного навчання дозволяє вирішувати одночасно декілька задач, головним з яких є розвиток комунікативних умінь і навичок. Дане навчання допомагає встановленню емоційних контактів між студентами, забезпечує виховне завдання, оскільки привчає працювати в команді, прислухатися до думки своїх товаришів, забезпечує високу мотивацію, міцність знань, творчість і фантазію, комунікабельність, активну життєву позицію, цінність індивідуальності, свободу самовираження, акцент на діяльність, взаємоповагу і демократичність. Використання інтерактивних форм в процесі навчання, як показує практика, знімає нервові навантаження в студентів, дає можливість міняти форми їх діяльності, перемикає увагу на вузлові питання теми занять.

2. Процесуальна частина (рис. 3.5).

1 етап. Підготовка заняття

Під час проходження матеріалу програми, формулюється навчальна (для аудиторних та самостійних занять) або навчально-виховна мета (для позааудиторної роботи) проводиться підбір теми, ситуації, визначення дефініцій (всі терміни, поняття і т. д. повинні бути однаково зрозуміли усім студентам).

На даному етапі звертається особлива увага на наступні умови:

- вік учасників, їх інтереси, майбутня спеціальність.
- часові рамки проведення заняття;
- чи проводилися заняття з цієї теми в даній студентській групі раніше;
- зацікавленість групи в даному занятті.

На цьому етапі здійснюється підбір конкретної форми інтерактивного заняття, яка може бути ефективною для роботи з даною темою в даній групі.

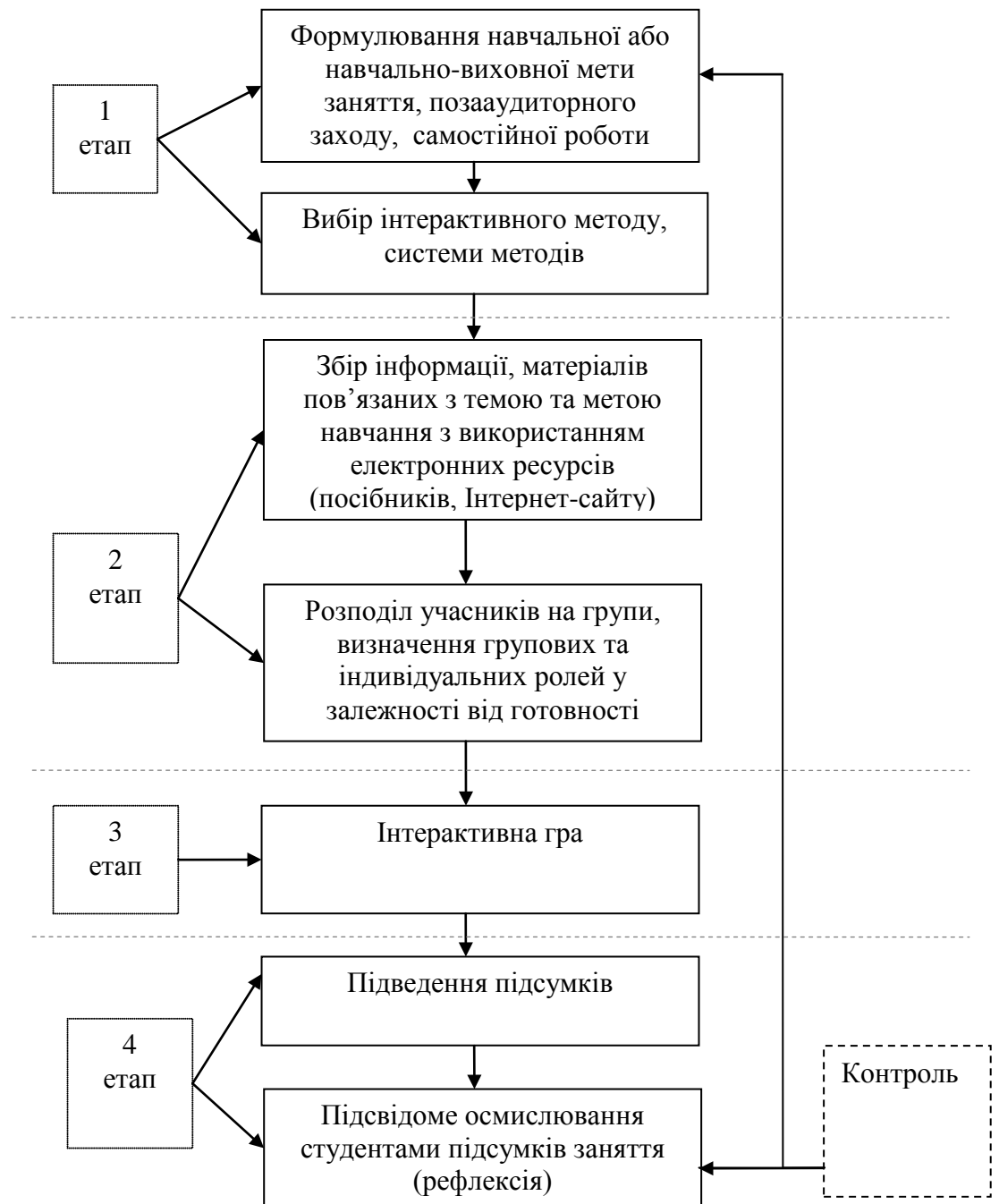

Рис. 3.5. Структура процесуальної частини методики інтерактивних навчання спеціальних дисциплін

2 етап. Збір інформації та розподіл учасників на групи

На цьому етапі враховуються наступні умови:

- необхідність діяти лише у межах мети заняття;

- готовність студентів до занять, зокрема за допомогою електронних навчально-методичних посібників та спеціалізованого навчального Інтернет-сайту;

- наявність роздаткових матеріалів, у тому числі виготовлених студентами самостійно;

- забезпеченість технічним устаткуванням;

- окресленість кола учасників;

- визначеність основних питань, їх послідовність;

- наявність практичних прикладів з життя.

Визначення організаційних умов:

- уточнення проблем, які належить вирішити;

- позначення перспективи реалізації одержаних знань;

- визначення практичного блоку (чим група займатиметься на занятті).

Підготовка роздаткових матеріалів:

- програма заняття;

- роздаткові матеріали повинні бути адаптовані до студентської аудиторії;

- матеріал повинен бути структурований;

- використання графіків, ілюстрацій, схем, символів.

Повідомлення теми і мети заняття:

- учасники знайомляться з пропонованою ситуацією, з проблемою, над рішенням якої їм належить працювати, а також з метою, яку їм потрібно досягти;

- викладач інформує учасників про рамкові умови, правила роботи в групі, дає чіткі інструкції про те, в яких межах учасники можуть діяти на занятті;

- при необхідності потрібно представити учасників (у випадку, якщо заняття міжгрупове, міждисциплінарне);

– добитися однозначного семантичного розуміння термінів, понять тощо. Для цього за допомогою питань і відповідей слід уточнити понятійний апарат, робочі визначення теми. Систематичне уточнення понятійного апарату сприятиме формуванню у студентів установок, звички оперувати тільки добре зрозумілими термінами, не вживати малозрозумілі слова, систематично користуватися довідковою літературою.

На даному етапі слід ознайомити або нагадати правила роботи у групі, такі як:

- бути активним;
- поважати думку учасників;
- бути доброзичливим;
- бути пунктуальним, відповідальним;
- не перебивати;
- бути відкритим для взаємодії;
- бути зацікавленим;
- прагнути знайти істину;
- дотримуватися регламенту;
- креативність;
- поважати правила роботи в групі.

3 етап. Інтерактивна гра

Особливості даного етапу визначаються обраною формою інтерактивного заняття та включає:

а) з'ясування позицій учасників;

б) сегментація аудиторії і організація комунікації між сегментами (це означає формування цільових груп по спільності позицій кожної з груп. Проводиться об'єднання схожих думок різних учасників навколо деякої позиції, формування єдиних напрямів питань, що розробляються, в рамках теми заняття і створюється з аудиторії набір груп з різними позиціями. Потім – організація комунікації між сегментами. На ефективність даного

етапу впливає достатня кількість учасників – в цьому випадку сегментація є інструментом підвищення інтенсивності і ефективності комунікації);

в) інтерактивне позиціонування включає чотири етапи інтерактивного позиціонування: 1) з'ясування набору позицій аудиторії, 2) осмислення загального для цих позицій змісту, 3) переосмислення цього змісту і наповнення його новим сенсом, 4) формування нового набору позицій на підставі нового сенсу)

4 етап. Підведення підсумків (рефлексія)

Цей етап починається з концентрації учасників на емоційному аспекті, відчуттях, які випробовували учасники в процесі заняття. Другий етап аналізу, рефлексії заняття – оцінний (відношення учасників до змістовного аспекту використаних методик, актуальності вибраної теми та іншого). Рефлексія закінчується загальними висновками, які робить педагог, а також практичним завданням, наприклад індивідуальним завданням щодо аналізу футбольного матчу, написанням репортажу щодо футбольних подій тощо.

Зразковий перелік питань для проведення рефлексії:

- що справило на Вас найбільше враження?
- що Вам допомагало у процесі заняття для виконання завдання, а що заважало?
- чи є що-небудь, що здивувало Вас у процесі заняття?
- чим Ви керувалися в процесі ухвалення рішення?
- чи враховувалася при здійсненні власних дій думка учасників групи?
- як Ви оцінюєте свої дії і дії групи?
- якби Ви грали в цю гру ще раз, щоб Ви змінили в моделі своєї поведінки?

4. Програмно-методичне забезпечення

Для успішного застосування технології використання інтерактивних засобів навчання на прикладі навчального курсу «Теорія та методика викладання футболу» викладачеві при розробці робочої навчальної програми

необхідно відбити в методичних рекомендаціях до неї конкретні інтерактивні форми, а також запланувати зміст таких занять.

3.3. Структурні компоненти пізнавальної активності студентів та їх ознаки у контексті професійно-прикладної підготовки

Як було зазначено у попередніх розділах даного дослідження, провідною метою інтерактивного навчання є організація активного пізнавального процесу серед студентів при вивченні навчальної дисципліни. З метою визначення критеріального апарату ефективності технології використання інтерактивних засобів навчання, нами було проаналізовано спеціальну науково-методичну літературу щодо структури пізнавальної активності студентів, зокрема дисертаційне дослідження Є. Прокопенка [144], який виділив та обґрунтував п'ять основних структурних компонентів пізнавальної активності: емоційний, вольовий, мотиваційний, соціально-орієнтаційний, змістовно-операційний. У кожному компоненті ним визначено ті елементи, які піддаються спостереженню, фіксації і аналізу на підставі застосування відповідного науково-дослідного інструментарію. Крім того, виходячи зі специфіки напряму «Фізичне виховання» нами було введено додатковий компонент професійно-прикладний, а саме стан фізичної та техніко-тактичної підготовленості, які вимірюються за стандартними для фізичного виховання та спорту методиками.

Емоційний компонент включає особливості емоційного змісту індивідуального пізнавального досвіду.

Як вказують дослідження Є. Прокопенка, зовнішній прояв виражається в емоційному настрої студента до виконання тієї або іншої роботи. Тривалість прояву задається емоційно-вольовим настроєм, який виконує стартову функцію активності особистості, у процесі адаптації в площині діяльності. Цей стан О. Матюшкин [118] та Г. Щукина [217] визначили як допитливість.

Емоції є наслідком усвідомлення суб'єктом суперечностей зовнішньої ситуації, які виявляються в ступені руху внутрішньої активності особистості «в зовні» в процесі віддзеркалення. Л. Путяєва [146] відзначає наявність різних точок зору на роль емоцій в мисленні. З одного боку, це регулятор інтелектуальної діяльності, з іншого, – стимулятор і відправний момент, поштовх для розумового процесу.

Рух емоції в розвитку активності таким чином: відправний момент (поштовх) каталізатор-регулятор-евристика [143]. Тому емоція виділяється авторами як одна з об'єктивних ознак прояви активності особистості у внутрішньому плані і прояві її зовні. На практиці емоції можуть фіксуватися, з одного боку, через рівні інтенсивності [143]. Виділяються:

1. Нейтральний стан – відсутність вираженого емоційного процесу.
2. Помірний – емоції вже достатньо виразні, щоб усвідомлюватися, виявляються виразні реакції.
3. Високий – емоції направляють дії людини.
4. Дуже високий – практично повне відключення емоційних механізмів, регулюючих поведінку. Вибір даного індикатора викликаний тим, що емоції можуть вибірково сприяти одним пізнавальним процесам і гальмувати інші. Наприклад, студент знаходиться в емоційно нейтральному стані, реагує на запропоновані завдання залежно від їх значущості і краще за них сприймає. Емоції помірної і високої інтенсивності викликають виразні зміни в пізнавальних процесах: з'являється цілеспрямоване сприйняття, тобто вектор активності одержує стійкий напрям. При цьому зміст сприйманого об'єкту пізнання підсилює і зміцнює емоцію, яка в свою чергу ще більше укріплює тенденцію до зосередження на змісті.

У помірному або нейтральному стані у студента завжди домінує основна думка, тобто він ухвалює рішення по виконанню завдання після ретельного зважування всіх обставин; при високому і дуже високому емоційному стані логіка втрачає для студента домінуюче значення.

З іншого боку, необхідно фіксувати спрямованість емоцій. Є. Прокопенком виділено наступні варіанти: стійкий негативний емоційний стан, нестійкий емоційний стан, стійкий позитивний емоційний стан. При цьому емоційний стан фіксується через такі зовнішні прояви як радість, захоплення, пошану, азарт, рішучість і т. д. [143].

Екстраполюючи вказані результати на три рівня (високий, середній, низький) стандартної методології, для визначення емоційного стану студентів на початку та наприкінці дослідження, нами було застосовано методику психодіагностики, розроблену А. Уесманом та Д. Риксом.

Вольовий компонент. Прагнення особистості до усвідомленої діяльності залежить не тільки від її емоційного стану, але і від вольових зусиль. Під волею науковцями розуміється здатність людини діяти у напрямі свідомо поставленої мети, долаючи при цьому зовнішні і внутрішні перешкоди. Втручання волі не відмінняє універсальності регулюючої функції емоцій, оскільки воля втручається в конкуренцію мотивів саме на рівні емоцій: негативних – у разі нездатності подолати перешкоди і позитивних – у разі успіху.

Як свідчить аналіз дисертації Є. Прокопенка [144], опановувавши новими знаннями, уміннями, навиками, способами дій, студент неминуче стикається з труднощами, обумовленими зовнішніми і внутрішніми чинниками, подолання яких пов'язане з витратою вольових зусиль, навіть за умови наявності у нього позитивного пізнавального мотиву. Воля забезпечує додаткову мотивацію щодо усвідомлення мети, ухвалення і реалізації рішення і, як наслідок, загальну активізацію внутрішньої і зовнішньої діяльності направленої на досягнення результату.

На нашу думку й вищевказаного автором, фіксувати зовнішні прояви пізнавальної активності студентів набагато ефективніше за єдиною ознакою, наприклад, за проявом волі в діяльності при рішенні навчально-пізнавального завдання. Діяльність студента при рішенні завдання полягає в

системи дій, частина яких відображає вольові ознаки пізнавальної активності:

- прагнення до досягнення поставленої мети як фаза орієнтації вектора активності «в зовні»;

- наполегливість в отриманні кінцевого результату, тобто скорочення часу між «виходом» внутрішньої активності в зовнішнє середовище і її реалізацією:

- стійкість прагнення до досягнення поставленої мети, збереження вектора активності, не дивлячись на додаткові виникаючі труднощі;

- мобілізація внутрішніх сил на досягненні поставленої мети. Крім того, тут має місце явище саморегуляції, що є зовнішнім проявом вольового компоненту, що достатньо чітко фіксується.

Наприклад, Є. Прокопенко визначає внутрішню саморегуляцію особистості як свідоме ухвалення рішення діяти і свідоме визначення напрямку цієї діяльності. Саморегуляція в цьому контексті виступає як ознака внутрішньої активності – показує ступінь її сформованості у відносинах особи до предметів пізнання суб'єкта. Вищим ступенем прояву активності є самостійність, самоаналіз, діяльність тощо [144]. Пізнавальна потреба, бажання реалізувати цю потребу, породжує творчу самостійність, яка як би переводить пізнавальну активність з області бажання, прагнення, готовності до діяльності в область реалізації цих потреб і бажань, які здійснюються в процесі пізнавальної діяльності.

Це підтверджують і дослідження Т. Шамової, яка вважає, що якщо пізнавальну активність слід розглядати як відношення студента до змісту і процесу пізнання, то самостійність – як реалізацію цього відношення у дії, яке без активності протікати не може [213]. Таким чином, саморегуляція є структурною складовою вольового компоненту і фіксується нами через прояви студентами самостійності в діяльності при роботі з навчальним завданням у вигляді трьох рівнів:

1. Відсутність самостійності в діях студентів, тобто коли завдання виконується на низькому рівні активності за зразком, за діями викладача.

2. Часткова самостійність, тобто студент одну частину дій в завданні виконує за зразком, а іншу самостійно за рахунок активності.

3. Повна самостійність характеризує високий рівень активності при виконанні навчального завдання.

З метою з'ясування рівня вольової організації студентів у процесі дослідження було застосовано стандартну методику психодіагностики.

Мотиваційний компонент. Цей компонент пізнавальної активності характеризує відношення студента до навчальної діяльності. Зміст мотиваційного компоненту розкривається через поняття «потреба» і «мотив». При цьому на думку Є. Прокопенка, під потребою розуміється спрямованість активності особистості, психічний стан, що створює передумову діяльності. Конкретним проявом потреби є мотиви, що виражаються внутрішнім психічним станом людини, безпосередньо пов'язаним з селективними характеристиками предмету, на який направлена активність.

Мотив – це спрямованість активності на предмет. Мотивам належить центральне місце в характеристиці мотиваційного компоненту. Щодо пізнавальної активності провідним є навчально-пізнавальний мотив, направлений на оволодіння новими знаннями і способами дії, на спонукання до самоосвіти [143].

Потреби, інтереси і мотиви сприяють формуванню установки на необхідність придбання студентами знань. Формування стійкій внутрішній активності супроводжується конкретизацією цілі і установки, які сприяють спрямованості активної діяльності студента на результат. Результат активної діяльності особистості є сума його активних дій. Відомо, що провідною характеристикою цілісної діяльності, її системообразуючим чинником виступає результат, який визначає напрям процесу діяльності.

З метою ефективної мотивації студента на пізнавальну активність за допомогою його відношення до результату діяльності необхідно організувати

підживлення внутрішньої активності. Це забезпечується змістом стимулів, що можуть бути представлені як в організаційних формах, методах навчання, так і в навчальних завданнях. Іншими словами, процес формування пізнавальної активності особистості, управління ним, залежать від змісту засобів, що наповнюють стимули, і способів їх реалізації, і форм підношення стимулів учню. Цінність стимулів якраз і полягає в тому, що вони, будучи віддзеркаленням зовнішньої дії середовища, не тільки створюють різні детермінанти суперечностей особи, що стають джерелом внутрішньої активності, але і істотно впливають на її подальше формування [143].

Виходячи з викладеного, зауважуємо, що одним з найбільш значущих мотивів під час здійснення діяльності є мотивація до досягнення успіху, тобто результату. Для з'ясування її рівня у студентів експериментальної та контрольних груп, у процесі дослідження була застосована методика Т. Елерса.

Змістовно-операційний компонент. Даний компонент включає практичну підготовленість студентів і виражається в певному об'ємі знань, умінь і навиків, що становлять основу їх пізнавального досвіду і готовність до їх реалізації за допомогою системи способів дій, якими повинні оволодіти студенти. Що стосується останніх, то для пізнавальної активності найбільш важливим є оволодіння такими способами дій, що пов'язані з умінням здійснювати перетворюючу, пошукову діяльність як під керівництвом викладача, так і самостійно.

Оскільки процес навчального пізнання здійснюється через засвоєння способів діяльності, то для його характеристики в науковій літературі вводиться поняття швидкості засвоєння способів діяльності. У пізнавальній діяльності швидкість відображається специфічно – через пізнавальну активність. Це пов'язано з мобілізацією внутрішніх ресурсів студентів на прискорене віддзеркалення предметів зовнішнього середовища, тобто з швидкістю запам'ятовувати у процесі пізнання та відтворенням матеріалу.

У науковій літературі введено рівні, що характеризують швидкість процесу пізнання і що визначають ступінь сформованості у студентів розумових дій: інертний, середній і динамічний.

Інертний рівень. Пізнавальна діяльність визначається пасивністю, інертністю, відсутністю інтелектуальної ініціативи, тобто студенти, в основному, працюють по деталізованому алгоритму діяльності, описаному в навчальних методичних посібниках.

Середній рівень. Це вищий рівень, в якому збалансована самостійна робота і діяльність по алгоритму. На цьому рівні студенти за допомогою орієнтирів повинні самостійно зрозуміти умову експериментального завдання, підібрати способи і шляхи його виконання.

Динамічний рівень. Найвищий рівень активності, самостійна робота здійснюється тільки по орієнтирах і характеризується усвідомленою ініціативою, прагненням у визначенні цілей, з'ясуванням причинних зв'язків і залежностей між досліджуваними явищами, оптимальністю діяльності (скороченням кількості дій і операцій), самооцінкою своєї діяльності.

Отже, на підставі викладеного серед зовнішніх ознак ступеня сформованості змістовно-процесуального компоненту визначаються для фіксації і аналізу наступні ознаки:

а) оптимальність розумової діяльності, обумовлену об'ємом і якістю засвоєних знань, умінь, навиків, способів дій і готовністю їх застосувати, що фіксується через швидкість виконання завдань і якість, в даному випадку інтегрований прояв інтелектуального діапазону (інструмент – тестування якості знань);

б) включеність в дію, обумовлену операційними можливостями і готовністю їх використання, що фіксується через відношення до виконання завдання (інструмент – педагогічне спостереження);

в) швидкість запам'ятовування, обумовлену можливостями оперативної пам'яті студентів (інструмент – психодіагностичні тести).

Соціально-орієнтаційний компонент. Активність особистості включає специфічно людську діяльність: соціокультурну. Пізнавальну активність можна інтерпретувати як вид загальної активності, що має для особи соціальний сенс, і в якому соціокультурна спрямованість діяльності індивідуума виявляється найяскравіше. Низка авторів (Т. Шамова, Т. Ільїна, В. Данюшенков, Є. Терехова та інші) вбачають у феномені пізнавальної активності наявність соціально-культурної складової, орієнтуючої особистість на освоєння накопиченого людством соціально-культурного і наукового досвіду з метою подальшого суспільно-значущого застосування одержаних знань і успішної соціалізації. У цьому сенсі під соціалізацією розуміється процес входження індивідуума в соціум, що включає, з одного боку, засвоєння певної системи цінностей, що дозволяють індивіду функціонувати як члену суспільства, а з іншою, процеси отримання власного соціального досвіду і активної самопобудови особистості [143].

Ознаками сформованість даного компоненту пізнавальної активності є спрямованість особи, яка може існувати в трьох видах:

1. Спрямованість на себе – орієнтація на пряму винагороду і задоволення безвідносно роботи і співробітників. Характерна агресивність в досягненні статусу, владність схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертированість.

2. Спрямованість на спілкування – прагнення за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але часто в збиток виконанню конкретних завдань або наданню щирої допомоги людям. Характеризується орієнтацією на соціальне схвалення, залежністю від групи, потребою в прихильності і емоційних відносинах з людьми.

3. Спрямованість на справу – зацікавленість в рішенні ділових проблем, виконанні роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати на користь справи власна думка, яка корисно для досягнення загальної мети.

Для визначення рівня сформованості даного компоненту пізнавальної діяльності у студентів експериментальної та контрольних груп у процесі дослідження нами було застосовано методику орієнтаційного анкетування Б. Баса (додаток В).

Отже, усі виділені вище компоненти пізнавальної активності знаходяться у взаємодії і взаємозалежності. Так, емоційно-вольовий стан робить домінуючий вплив на формування змісту операціонального компоненту, а зміст, об'єм знань, умінь, навиків визначає емоційний стан студента в процесі навчання; ступінь сформованості мотиваційного компоненту багато в чому визначає стан соціально-орієнтаційного компоненту, що дозволяє обґрунтовано позиціонувати останній як один із зовнішніх проявів мотиваційної сфери.

При цьому науковці вважають, що емоційний, вольовий і мотиваційний компоненти, стан яких багато в чому визначається протіканням внутрішніх психічних процесів, відносяться до внутрішньої сфери, а змістовно-операціональний і соціально-орієнтаційний компоненти сфері зовнішньої. У зв'язку зі складнощами у визначенні стану компонентів внутрішньої сфери, що може спиратися в основному на зовнішні прояви, що є, за своєю суттю, опосередкованими проявами, науковці вважають за правомірне використовувати як додатковий інструментарій для вивчення емоційного, мотиваційного і вольового компонентів пізнавальної активності ступінь сформованості компонентів зовнішньої сфери, тобто змістовно-операціонального і соціально-орієнтаційного, які також опосередковано відображають стан компонентів внутрішньої сфери.

Професійно-прикладний компонент. Включає в себе показники фізичної та техніко-тактичної підготовленості майбутніх вчителів фізичної культури, і відображає процесуально-результативну сторону рефлексії студентів – ступінь засвоєння знань з технічних та тактичних прийомів виду спорту та мотивації на самостійну фізичну підготовку. Вимірювання

показників здійснюється стандартними педагогічними тестами для виду спорту.

3.4. Ефективність методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін

З метою виконання поставлених завдань в процесі дослідження було сформовано експериментальну та дві контрольні групи. До експериментальної групи (ЕГ) взято студентів другого курсу Харківської гуманітарно-педагогічної академії, які навчаються за напрямом «Фізичне виховання». До контрольної групи 1 обрано студентів другого курсу Харківської державної академії фізичної культури (КГ1), які навчаються за напрямом «Фізичне виховання» та студентів третього курсу Харківського коледжу Харківської гуманітарно-педагогічної академії – до контрольної групи 2 (КГ 2). Кожна група складала по 25 осіб.

Основним критерієм відбору даних груп для участі в експерименті було наявність навчальної дисципліни, пов'язаної з теорією та методикою викладання футболу у навчальному плані підготовки фахівців у даний період навчання. Так, для студентів 2 курсу ХГПА (ЕГ) навчальним планом передбачено вивчення «Теорії та методики викладання футболу» упродовж 3 та 4 семестрів з підсумковим контролем – диференційований залік. Для студентів ХДАФК (КГ 1) – передбачено вивчення дисципліни «Спортивні ігри: футбол» впродовж 3 семестру навчання з підсумковим контролем – диференційований заліком. Для студентів Харківського коледжу ХГПА (КГ 2) – передбачено вивчення дисципліни «Футбол з методикою викладання» упродовж 5 та 6 семестрів з підсумковим контролем – диференційований залік.

В навчально-виховний процес ЕГ впроваджений інтерактивний навчально-методичний комплекс, описаний у підрозділах 3.2-3.3, а саме в аудиторну та позааудиторну роботу. Навчальний процес у КГ 1 та КГ 2

викладався за традиційною системою щодо аудиторної та самостійної роботи студентів. Головним показником ефективності визначено стан пізнавальної активності студентів.

Стан пізнавальної активності студентів на початку експерименту.

На початку експерименту було проведено дослідження пізнавальної активності студентів за п'ятьма її складовими: емоційним станом, вольовим, мотиваційним, змістовно-операційним та соціально-орієнтаційним компонентами. Методика та умови дослідження були стандартними. Усі дані експерименту подано з 95 % значущістю результатів ($p < 0,05$).

Емоційний стан. При вивченні емоційного стану, студентам було запропоновано тестовий опитувальник Уесмана-Рікса (додаток В), який складається з чотирьох наборів суджень. Результати тесту оброблялися для 95 % вірогідності (табл. 3.1). Згідно до методики обробки результатів для даного тесту, якщо сума балів від 26 до 40, то випробовуваний високо оцінює свій емоційний стан, якщо від 15 до 25 балів, то середня оцінка емоційного стану і низька якщо від 4 до 14 балів. Так, тестування експериментальної групи вказує на те, що переважна більшість студентів (60 %) на початку дослідження мали високий рівень емоційного стану.

Таблиця 3.1

Показники емоційного стану студентів експериментальної групи

Оцінка емоційного стану (n=25)	Кількість балів	Кількість студентів, %
Середня 40 % студентів	19	4
	20	4
	22	20
	23	4
	24	8
	25	4
Висока 60 % студентів	26	8
	27	8
	28	16
	29	8
	30	4
	32	4
	34	8
35	4	

Середній рівень – мало більше третини студентів – 40 %. Низького рівня у експериментальній групі не зафіксовано.

Схожа ситуація на початку дослідження спостерігалася у КГ 1. Високий рівень емоційного стану на початку дослідження мали 56 % студентів, середній – 44 % (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники емоційного стану студентів контрольної групи 1

Оцінка емоційного стану (n=25)	Кількість балів	Кількість студентів, %
Середня 44 % студентів	19	4
	20	4
	22	20
	23	8
	24	8
	25	4
Висока 56 % студентів	26	8
	27	8
	28	12
	29	8
	30	4
	32	4
	34	8
	35	4

У контрольній групі 2 також переважали студенти, які мали високий рівень емоційного стану (60 %). Середній рівень спостерігався у 36 % тестованих. Проте, у одного із студентів виявився низький стан емоцій (4 %) (табл. 3.3).

В цілому на початку дослідження з'ясовано, що емоційний стан студентів в експериментальній та контрольній групах був достовірно рівним. Виходячи з того, що стан людини виступає регулятивною функцією адаптації до навколишнього середовища або ситуації, отримані дані характеризували емоції студентів як позитивні, а переважну більшість самих студентів готових до сприйняття нової інформації. відображення їх положення щодо об'єктів навколишнього середовища.

Таблиця 3.3

Показники емоційного стану студентів контрольна група 2

Оцінка емоційного стану (n=25)	Кількість балів	Кількість студентів %
Низька 4 % студентів	14	4
Середня 36 % студентів	19	4
	20	4
	22	16
	23	4
	24	4
	25	4
Висока 60 % студентів	26	8
	27	8
	28	12
	29	8
	30	4
	32	8
	34	8
	35	4

Вольовий компонент. На початку дослідження було проведено дослідження вольової організації особистості майбутніх вчителів фізичної культури. Результати групувалися за середнім арифметичним та заносилися у таблиці (табл. 3.4-3.6).

Таблиця 3.4

Результати дослідження вольової організації студентів експериментальної групи на початку дослідження

Вольові якості, бали	Ц	О	Р	Н	С	См	У	Загальний показник
	13,2	13,7	15	15,2	13,2	14,1	84,4	УН

Примітка: Ц – ціннісно-сміслова організація особистості; О – організація діяльності; Р – рішучість; Н – наполегливість; С – самоконтроль; См – самостійність; У – загальний показник, що характеризує вольову організацію особистості; УН – достатній рівень вольової організації.

Згідно обраної методики психодіагностики, якщо сума набраних балів становить 0-8 балів, то дана вольова якість потребує розвитку і тренування,

його нерозвиненість заважає людині в досягненні поставлених завдань. Якщо 9-16 балів, то дана вольова якість розвинена в достатній мірі. Якщо 17-24 – вольова якість розвинена в сильній мірі, є такою, що визначає структуру вольової організації особистості.

Так, в експериментальній групі (табл. 3.4) вольові якості студентів на початку дослідження характеризувалися як розвинуті на достатньому рівні. Проте, найбільш розвинутими якостями були рішучість та наполегливість, найменше розвинутими – ціннісно-смілова організація та самоконтроль, які є дуже важливими у роботі педагога. У цілому в експериментальній групі сумарний рівень розвитку вольових якостей студентів знаходився у межах 84,4 балів, що засвідчує достатній рівень вольової організації в експериментальній групі.

Дослідження результатів тестування контрольних груп (табл. 3.5, 3.6) показав, що в цілому сумарний показник вольової організації студентів у даних групах знаходилися на достатньому рівні. Так, у КГ 1 він становив 79,9 бали, у КГ 2 – 82,6 бали.

Таблиця 3.5

**Результати дослідження вольової організації
студентів контрольної групи 1 на початку дослідження**

Вольові якості, бали	Ц	О	Р	Н	С	См	У	Загальний показник
	13,0	14,1	14,2	14,8	12,4	11	79,9	УН

Примітка: Ц – ціннісно-смілова організація особистості; О – організація діяльності; Р – рішучість; Н – наполегливість; С – самоконтроль; См – самостійність; У – загальний показник, що характеризує вольову організацію особистості; УН – достатній рівень вольової організації.

Відзначаємо, що у контрольних групах, не дивлячись на достатній рівень самоконтролю та ціннісно-смілової організації особистості, показники їх розвитку, також як і в експериментальній групі найменші.

Також найменше розвинуті такі якості, як самостійність (у контрольній групі 1) та організація діяльності (у контрольній групі 2).

Таблиця 3.6

**Результати дослідження вольової організації
студентів контрольної групи 2 на початку дослідження**

Вольові якості, бали	Ц	О	Р	Н	С	См	У	Загальний показник
	12,9	13,1	14,8	14,8	12,2	13,7	82,6	УН

Примітка: Ц – ціннісно-смилова організація особистості; О – організація діяльності; Р – рішучість; Н – наполегливість; С – самоконтроль; См – самостійність; У – загальний показник, що характеризує вольову організацію особистості; УН – достатній рівень вольової організації.

Отже, слід звернути увагу студентів на те, що без достатнього розвитку даних чинників, постановка яких-небудь особистих цілей та їх досягнення можуть бути ускладнені.

Однак, в цілому отримані результати тестування засвідчують достовірну рівність груп студентів ($p < 0,05$), що брали участь в експерименті на його початку.

Мотиваційний компонент. На початку було проведено тестування рівня мотивації студентів щодо досягнення успіху – досягнення мети. Результати узагальнені у табл. 3.7-3.9.

Так, у експериментальній групі 32 % студентів мали на початку дослідження помірний рівень мотивації (табл. 3.7), 48 % – помірно високий, 20 % – завищений. Згідно з методикою даного виду тестування студенти, помірно і сильно орієнтовані на успіх, віддають перевагу середньому рівню ризику. Ті ж, хто боїться невдач, віддають перевагу малому або, навпаки, дуже великому рівню ризику.

**Мотивація щодо досягнення успіху студентів
експериментальної групи на початку дослідження**

Рівень мотивації	Бали	Кількість студентів, %
Середній 32 % студентів	11	8
	14	4
	15	12
	16	8
Помірно високий 48 % студентів	17	8
	18	12
	19	20
	20	8
Завищений 20 % студентів	21	8
	22	4
	23	4
	25	4

Чим вище мотивація людини до успіху – досягненню мети, тим нижче готовність до ризику. При цьому мотивація до успіху впливає і на надію на успіх: при сильній мотивації до успіху надії на успіх звичайно скромніше, ніж при слабкій мотивації до успіху. Людям, що мотивовані на успіх і мають великі надії на нього, властиво уникати високого ризику.

Ті, хто сильно мотивовані на успіх і мають високу готовність до ризику, рідше потрапляють в нещасні випадки, ніж ті, які мають високу готовність до ризику, але високу мотивацію до уникнення невдач (захист).

І навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), то це перешкоджає мотивації до успіху – досягненню мети.

Отже, переважна більшість студентів експериментальної групи (80 %) характеризувалися на початку дослідження як люди, які мають середній та помірно високий рівень мотивації до успіху, середній рівень схильності до ризику, помірний рівень надії на досягнення мети.

В цілому це засвідчує, що в експериментальній групі склалися передумови для наполегливої систематичної навчальної роботи студентів з метою досягнення високих результатів.

Схожі результати на початку дослідження були отримані при тестуванні КГ 1 (табл. 3.8). Так, від 11 по 16 балів отримало 40 % студентів, що вказує на середній рівень їх мотивації до успіху ($p < 0,05$).

Таблиця 3.8

**Мотивація щодо досягнення успіху студентів контрольної групи 1
на початку дослідження**

Рівень мотивації	Бали	Кількість студентів, %
Середній 40 % студентів	11	4
	14	8
	15	16
	16	8
Помірно високий 40 % студентів	17	4
	18	12
	19	20
	20	4
Завищений 20 % студентів	21	4
	22	4
	23	8
	25	4

Від 16 по 20 балів отримало також 40 % студентів, що вказує на їх помірно високу мотивацію на досягнення мети. Завищену мотивацію (понад 20 балів) показало 20 % досліджених. Це характеризує їх як максималістів, що на нашу думку, характерно для юнацького віку, однак пов'язаного з безрозсудливістю.

Аналогічні результати спостерігалися і у КГ 2 (табл. 3.9). Так, середній рівень у цій групі показали 28 % студентів, 48 % – помірно високий та 24 % – завищений ($p < 0,05$).

Отже, на підставі отриманих результатів тестування можна зробити висновки, що в цілому групи студентів, що брали участь у тестуванні, на початку дослідження, характеризувалися як нормально вмотивовані на досягнення успіху, мали помірні схильність до ризику та рівень сподівань.

**Мотивація щодо досягнення успіху студентів контрольної групи 2
на початку дослідження**

Рівень мотивації	Бали	Кількість студентів, %
Середній 28 % студентів	11	4
	14	4
	15	8
	16	12
Помірно високий 48 % студентів	17	8
	18	12
	19	12
	20	16
Завищений 24 % студентів	21	8
	22	8
	23	4
	25	4

Це засвідчує однорідність груп обраних для дослідження, що створює передумови для активізації пізнавальної діяльності студентів ($p < 0,05$).

Змістовно-операціональний компонент. Як вказувалося раніше, ступінь сформованості пізнавальної активності характеризується, зокрема, змістом та обсягом теоретичних та практичних знань, а також станом розвитку пам'яті людини. З метою з'ясування обсягів теоретико-методичних та організаційно-практичних знань у студентів на початку експерименту (на прикладі футболу), було проведено тестування студентів експериментальної та контрольних груп. Виходячи з того, що футбол є найбільш розрекламованим видом спорту, а також те, що футбол вивчається у загальноосвітніх навчальних закладах, нами складено відповідні тестові питання. Вони розподілялися за такою схемою: теоретичні – 30%, методичні – 30 %, практичні – 30 %, організаційні – 10 %. Результати дослідження узагальнено у таблиці 3.10.

Аналіз матеріалів, представлених у табл. 3.10, засвідчує, що на початку дослідження лише п'ята частина студентів (22 %) експериментальної групи мала знання щодо аспектів теорії та методики викладання футболу. Так,

теоретичними знаннями володіли 20 %, знаннями з методики – 24 %, з практики – 28 %, з організації – 16 %.

Таблиця 3.10

**Рівень теоретико-методичної підготовленості студентів
на початку дослідження**

Напрямок змісту підготовки	ЕГ (кількість студентів, %)	КГ 1 (кількість студентів, %)	КГ 2 (кількість студентів, %)
Теоретичний	20	24	16
Методичний	24	24	20
Практичний	28	36	24
Організаційний	16	20	16
У середньому	22	26	19

Схожа ситуація спостерігалася на початку дослідження і в контрольних групах. Так, у КГ 1 знаннями з теорії володіли 24 % студентів, з методики – 24 %, з практики – 36 % і з організації – 20 %. У середньому показник підготовленості становив 26 %. Підготовленість студентів КГ 2 становила 19 %, а саме: з теорії – 16 %, з методики – 20 %, з практики футболу – 24 %, з організації – 16 %.

У цілому розбіжність у підготовленості майбутніх вчителів фізичної культури з футболу становила на початку дослідження 5 %, тобто знаходилась у межах статистичної помилки. Це дозволяє зробити висновок про рівність експериментальної та контрольної груп ($p < 0,05$).

Наступним аспектом, що відноситься до змістовно-операціонального компоненту пізнавальної активності особистості, є стан розвитку пам'яті людини. У даному випадку нами вивчалася оперативна пам'ять. Дані тестування наведені у табл. 3.11-3.16.

Таблиця 3.11

Стан розвитку оперативної пам'яті (пам'ять на образи) у студентів експериментальної групи

Рівень розвитку пам'яті	Бали	Кількість студентів, %
Низький 36 % студентів	3	4
	4	8
	5	8
	6	16
Нормальний 36 % студентів	7	20
	8	16
Високий 28 % студентів	9	8
	10	8
	11	8
	12	4

Аналіз результатів тестування оперативної пам'яті студентів експериментальної групи показав, що по 36 % студентів мали низький та нормальний рівень розвитку пам'яті на образи. Лише у 28 % досліджуваних даний компонент знаходився на високому рівні.

Ще гірше ситуація спостерігалася в експериментальній групі на початку дослідження щодо розвитку пам'яті на цифри. Так, низький рівень показали 68 % студентів, середній – 24 % та високий – 12 % (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Стан розвитку оперативної пам'яті (пам'ять на цифри) у студентів експериментальної групи

Рівень розвитку пам'яті	Бали	Кількість студентів, %
Низький 68 % студентів	1	4
	2	4
	3	12
	4	20
	5	12
	6	12
Нормальний 24 % студентів	7	16
	8	8
Високий 12 % студентів	9	4
	10	4
	11	4

Аналогічна ситуація мала місце і у контрольних групах. Так, у контрольній групі 1 високий рівень розвитку пам'яті на образи показали 24 % студентів, нормальний рівень – 44 %, низький рівень – 32 % ($p < 0,05$) (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

**Стан розвитку оперативної пам'яті (пам'ять на образи) у студентів
контрольної групи 1**

Рівень розвитку пам'яті	Бали	Кількість студентів, %
Низький 32 % студентів	3	4
	4	4
	5	8
	6	16
Нормальний 44 % студентів	7	24
	8	20
Високий 24 % студентів	9	4
	10	8
	11	4
	12	8

Низький рівень розвитку пам'яті на цифри спостерігався у 56 % студентів, нормальний – 36 %, високий – 8 % (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

**Стан розвитку оперативної пам'яті (пам'ять на цифри) у студентів
контрольної групи 1**

Рівень розвитку пам'яті	Бали	Кількість студентів, %
Низький 56 % студентів	1	4
	2	4
	3	8
	4	16
	5	12
	6	12
Нормальний 36 % студентів	7	20
	8	16
Високий 8 % студентів	9	4
	10	4

У контрольній групі 2 високий рівень пам'яті на образи виявлено на початку дослідження у 48 % студентів, нормальний – у 44 %, високий – у 24 % (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

**Стан розвитку оперативної пам'яті (пам'ять на образи) у студентів
контрольної групи 2**

Рівень розвитку пам'яті	Бали	Кількість студентів, %
Низький 48 % студентів	3	8
	4	12
	5	8
	6	20
Нормальний 44 % студентів	7	20
	8	24
Високий 8 % студентів	9	8

Стан розвитку пам'яті на цифри характеризувався у студентів КГ 2 такими показниками: низький – 52 %, нормальний – 36 %, високий – 12 % (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

**Стан розвитку оперативної пам'яті (пам'ять на цифри) у студентів
контрольної групи 2**

Рівень розвитку пам'яті	Бали	Кількість студентів, %
Низький 52 % студентів	1	8
	2	8
	3	16
	4	8
	5	8
	6	4
Нормальний 36 % студентів	7	16
	8	20
Високий 12 % студентів	9	8
	11	4

Отже, виходячи з аналізу представлених матеріалів можливо зробити висновок, що оперативна пам'ять студентів, як експериментальної, так і контрольних груп, потребувала на початку дослідження певної корекції та розвитку. Особливо гостро ця проблема стояла щодо пам'яті на цифри.

Проте, дані дослідження вказують на те, що на початку дослідження групи студентів, які брали участь в експерименті, були однорідними ($p < 0,05$).

Соціально-орієнтаційний компонент. На початку дослідження було проведено тестування направленості особистості студентів за методикою Б. Баса.

Результати дослідження представлені у табл. 3.17-3.19.

Таблиця 3.17

Особливості направленості особистості у студентів експериментальної групи на початку дослідження (n=25)

Направленість особистості	Кількість студентів	
	осіб	%
Я-направленість	11	44
Сп-направленість	10	40
Сс-направленість	4	16

Виходячи з аналізу психолого-педагогічної літератури, а також з аналізу матеріалів табл. 3.17-3.19, зауважуємо, що особистісна спрямованість (спрямованість на себе – Я-направленість) зв'язується з переважанням мотивів власного благополуччя, прагнення до особистої першості, престижу.

Таблиця 3.18

Особливості направленості особистості у студентів контрольної групи 1 на початку дослідження (n=25)

Направленість особистості	Кількість студентів	
	осіб	%
Я-направленість	12	48
Сп-направленість	10	40
Сс-направленість	3	12

**Особливості направленості особистості
у студентів контрольної групи 2 на початку дослідження**

Направленість особистості	Кількість студентів	
	осіб	%
Я-направленість	11	44
Сп-направленість	13	52
Сс-направленість	1	4

Така людина найчастіше буває зайнята сама собою, своїми почуттями й переживаннями та мало реагує на потреби людей навколо себе.

У роботі, перш за все, є можливість задовольнити свої домагання, а також має агресивний темперамент та легко входить у стан готовності до «бійки» будь де.

Таких студентів у експериментальній групі на початку дослідження було 44 % (табл. 3.17), у контрольній групі 1 – 48 % (табл. 3.18), у контрольній групі 2 – 44 % (табл. 3.19).

Колективістська спрямованість, або спрямованість на взаємні дії (Сп-направленість), має місце тоді, коли вчинки людини визначаються потребою у спілкуванні, прагненням підтримувати гарні відносини з товаришами по роботі. Така людина виявляє інтерес до спільної діяльності. Таких осіб серед студентів, що взяли участь у експерименті, було: ЕГ – 40 % (табл. 3.17), КГ 1 – 40 % (табл. 3.18), КГ 2 – 52 % (табл. 3.19).

Ділова спрямованість (спрямованість на завдання – Сс - направленість) відображає переважання мотивів, що породжуються самою діяльністю, захоплення процесом діяльності, безкорисливе прагнення до пізнання, оволодіння новими вміннями та навичками. Зазвичай така людина прагне співпрацювати з колективом і домагається найбільшої продуктивності групи, а тому намагається довести точку зору, яку вважає корисною для виконання

поставленого завдання. Таких студентів було у експериментальній групі 16 % (табл. 3.17), у контрольній групі 1 – 12 % (табл. 3.18), у контрольній групі 2 – 4 % (табл. 3.19).

Зауважуємо, що всі три види спрямованості не абсолютно ізольовані, а в основному поєднуються. Тому коректніше буде говорити в результаті діагностики не про єдину, а про домінуючу спрямованість особистості. Однак, з точки зору соціальної орієнтованості особистості, відмічаємо, що показниками пізнавальної діяльності у переважній мірі служать колективістська та ділова спрямованість особистості, які становили на початку дослідження у сукупності: у ЕГ – 56 %, у КГ 1- 52 %, у КГ – 56 %. Інтерпретуючи ці показники, відзначаємо, що тільки половина студентів мала намагання та уміла працювати у «команді», що є необхідною професійною якістю майбутнього вчителя фізичної культури та необхідним показником інтерактивного навчального процесу.

Професійно-прикладний компонент. На початку дослідження нами було проведено тестування фізичних якостей студентів експериментальної групи та шляхом аналізу статистики контрольних ігор – рівень техніко-тактичної підготовленості контрольної та експериментальних груп.

Так, у процесі констатуючого експерименту встановлені показники розвитку сили (за допомогою вправи «згинання-розгинання тулубу з положення лежачи»), гнучкість (за допомогою вправи «нахил тулубу з положення лежачи на спині»), витривалості (за допомогою вправи «біг 3000 м»), спритності (за допомогою вправи «човниковий біг 4x9 м»), швидкості (за допомогою вправи «біг 30 м»), швидкісно-силових якостей (за допомогою вправи «стрибок у гору»).

Показники техніко-тактичної підготовленості студентів вимірювалися за стандартними для гри у футбол параметрами (передачі, удари, гра за м'яч, перехоплення, блокування ударів, вкидання м'яча, фоли, картки). Приклад картки наведено у додатку К.

Так, у процесі констатуючого етапу було встановлено, що середній показник якості техніко-тактичних дій в експериментальній групі становив $65,8 \% \pm 10,75 \%$, тоді як у КГ 1 даний показник дорівнював $69,48 \% \pm 14,19 \%$, а у КГ 2 – $69,45 \% \pm 11,2 \%$ (табл. 3.20).

Таблиця 3.20

Значення техніко-тактичної підготовленості студентів досліджуваних груп на початку експерименту

ЕГ			КГ1			КГ2		
х	σ	D	х	σ	D	х	σ	D
65,8	10,75	115,6	69,48	14,19	201,2	69,45	11,2	126,2

Примітка: ЕГ – експериментальна група;

КГ 1, КГ 2 – контрольні групи 1 та 2;

х – середнє значення якості техніко-тактичних дій гравців;

σ – стандартне відхилення;

D – дисперсія.

Статистична обробка показників техніко-тактичних дій за допомогою критерію Фішера засвідчила достовірну тотожність груп на початку експерименту (табл. 3.21). Так, при порівнянні ЕГ з КГ 1 коефіцієнт становив 1,74, при порівнянні з КГ 2 – 0,81, що нижче критичних значень критерію Фішера (1,71) при 95 % вірогідності результатів.

Таблиця 3.21

Порівняльна матриця критеріїв Фішера щодо техніко-тактичних дій студентів на початку експерименту (при $F_{\text{критичному}}$ значенні 1,71)

	1	2	3
1. ЕГ (D=115,6)		1,74 ($\rho > 0,05$)	0,81 ($\rho > 0,05$)
2. КГ 1 (D=201,62)	1,74 ($\rho > 0,05$)		1,6 ($\rho > 0,05$)
3. КГ 2 (D=126,2)	0,81 ($\rho > 0,05$)	1,6 ($\rho > 0,05$)	

Схожий стан спостерігався при порівнянні КГ 1 та КГ 2 – значення коефіцієнту становило 1,6, при критичному значенні 1,71 для 95 % вірогідності результатів (табл. 3.21).

В цілому отримані дані підтверджують те, що групи студентів, які взяли участь в експерименті, на початку дослідження були достовірно рівними ($p < 0,05$).

Ефективність методики інтерактивних навчання спеціальних дисциплін. Під час формувального експерименту у навчально-виховний процес експериментальної групи було впроваджено технологію використання інтерактивних засобів навчання (підрозділ 3.3). Наприкінці дослідження було проведено повторне тестування компонентів пізнавальної активності.

В результаті проведеного тестування виявлено, що наприкінці дослідження середній рівень емоційного стану спостерігався у 32 % студентів експериментальної групи, 48 % – контрольної групи 1 та 44 % студентів контрольної групи 2 (табл. 3.22). Високий рівень емоційного стану був характерним для 68 % майбутніх вчителів фізичної культури, які навчалися у експериментальній групі, 52 % – КГ 1, 56 % – КГ 2. Низького емоційного рівня у студентів наприкінці дослідження не виявлено ($p < 0,05$).

Таблиця 3.22

Показники емоційного стану майбутніх вчителів фізичної культури наприкінці дослідження

Рівень емоційного стану	ЕГ n=25	КГ 1 n=25	КГ 2 n=25
Низький	-	-	-
Середній	32 %	48 %	44 %
Високий	68 %	52 %	56 %

В цілому отримані дані дозволяють зробити висновки про більш підвищений емоційний стан студентів експериментальної групи (рис. 3.6).

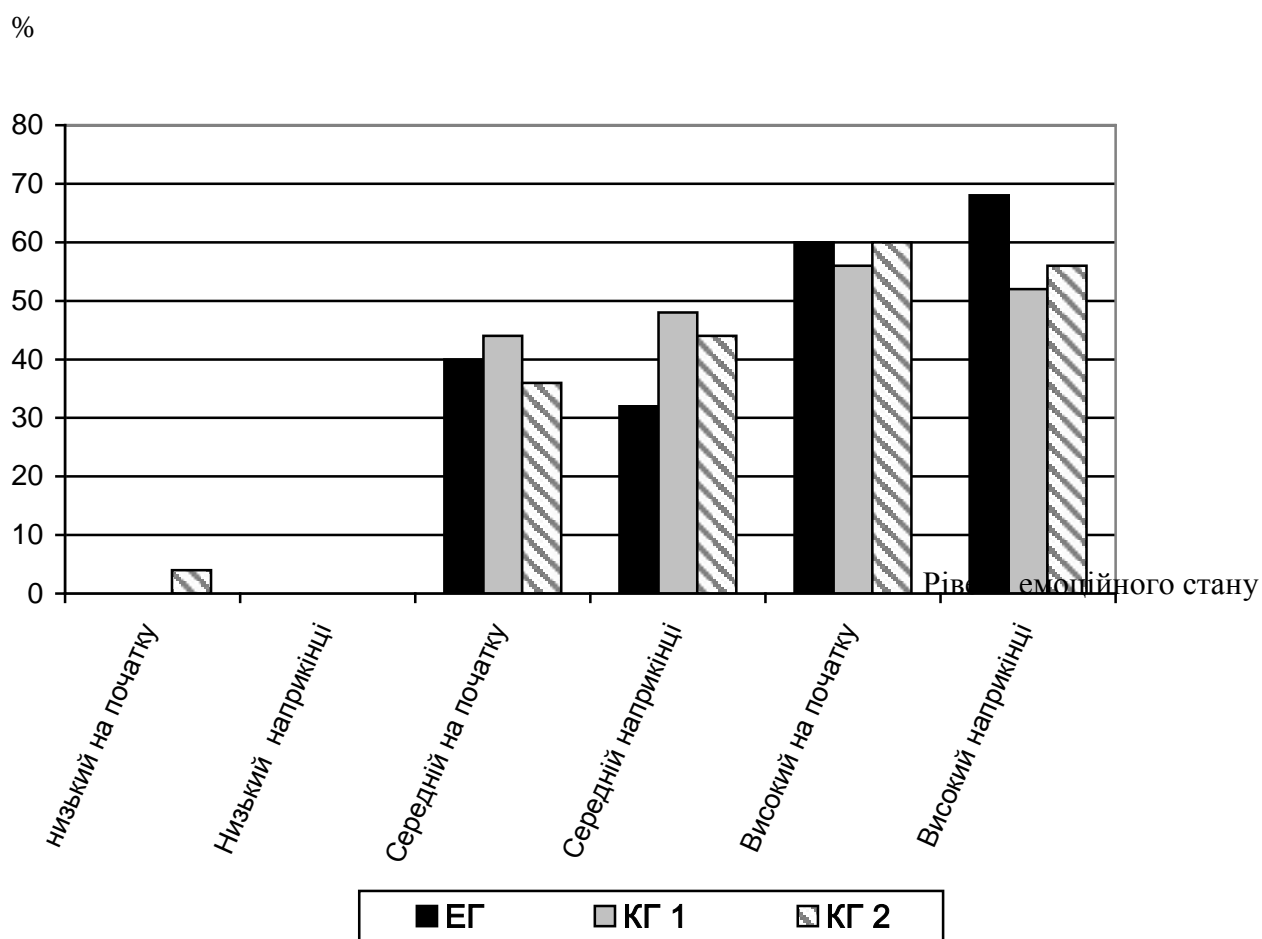

Рис. 3.6. Порівняння динаміки рівня емоційного стану студентів експериментальної та контрольних груп упродовж експерименту

Так, у ЕГ в порівнянні з початком експерименту знизилася кількість студентів, які мають середній рівень емоційного стану на 8 %, за рахунок зростання показника кількості студентів, які мають високий рівень емоційного стану. Це пояснюється тим, що систематичний творчий пошук під час навчання нівелює монотонність процесу навчання та відіграє роль додаткового емоційного стимулу.

У контрольних групах 1 та 2 відбулося навпаки зменшення кількості таких студентів на 4 % у кожній. Це пояснюється нами тим, що у студентів наприкінці навчального року спостерігається втома від навчання, а й відповідно зменшується задоволення від даного процесу.

Також під час тестування з'ясовано, що наприкінці дослідження у студентів експериментальної групи та контрольних груп 1 і 2 середні показники ціннісно-сислової організації особистості становили, відповідно, 19,2; 14; 13,6 балів; організації діяльності – 15,8; 13,8; 14; рішучості – 16,4; 14; 15,1; наполегливості – 16,4; 15; 16; самоконтролю – 17,2; 13,4; 13,9; самостійності – 18,1; 14; 13,1 (табл. 3.22).

Таблиця 3.22

**Результати дослідження вольової організації
майбутніх вчителів фізичної культури наприкінці дослідження**

Вольові якості, бали / групи	Ц	О	Р	Н	С	См	У	Загальний показник
ЕГ (n=25)	19,2	15,8	16,4	16,4	17,2	18,1	103,1	УВ
КГ 1 (n=25)	14,0	13,8	14,0	15	13,4	14	84,2	УН
КГ 2 (n=25)	13,6	14	15,1	16	13,9	13,1	85,7	УН

Примітка: Ц – ціннісно-сислова організація особистості; О – організація діяльності; Р – рішучість; Н – наполегливість; С – самоконтроль; См – самостійність; У – загальний показник, що характеризує вольову організацію особистості; УН – достатній рівень вольової організації; УВ – високий рівень вольової організації.

В цілому це засвідчує ті обставини, що завдяки впровадженню ТВІЗН, у студентів розвиваються вольові якості, зокрема відмічаємо зростання самоконтролю (на 4 бали) та самостійності (на 4 бали).

Тобто, експериментальна технологія активно сприяє самостійній роботі студентів їх самоосвіті, творчому пошуку тощо.

Тоді як у контрольних групах загальні показники зросли несуттєво ($p < 0,05$).

Динаміка загальних показників вольової організації студентів відображена на рис. 3.7.

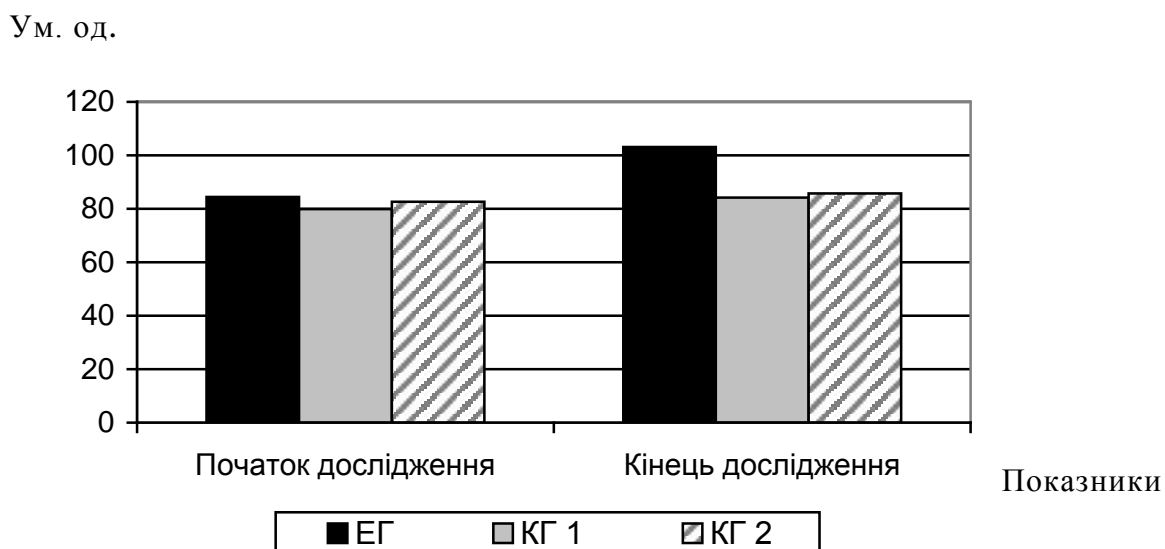

Рис. 3.7. Динаміка загальних показників вольової організації студентів експериментальної та контрольних груп

Наприкінці дослідження також спостерігалось корегування стану мотивації щодо досягнення успіху в експериментальній та контрольних групах (табл. 3.23).

Таблиця 3.23

Мотивація щодо досягнення успіху майбутніх вчителів фізичної культури наприкінці дослідження

Рівень мотивації	ЕГ n=25	КГ 1 n=25	КГ 2 n=25
Середній	28 %	36 %	24 %
Помірно високий	64 %	48 %	60 %
Завищений	8 %	16 %	16 %

Це демонструється на прикладі зниження завищеного рівня мотивації у контрольній групі 1 – на 4 %, у контрольній групі 2 – на 8 %. Однак, в експериментальній групі цей процес відбувається активніше (12 %).

Динаміка зменшення кількості студентів, які мають завищений рівень мотивації щодо успіху відображена на рис. 3.8.

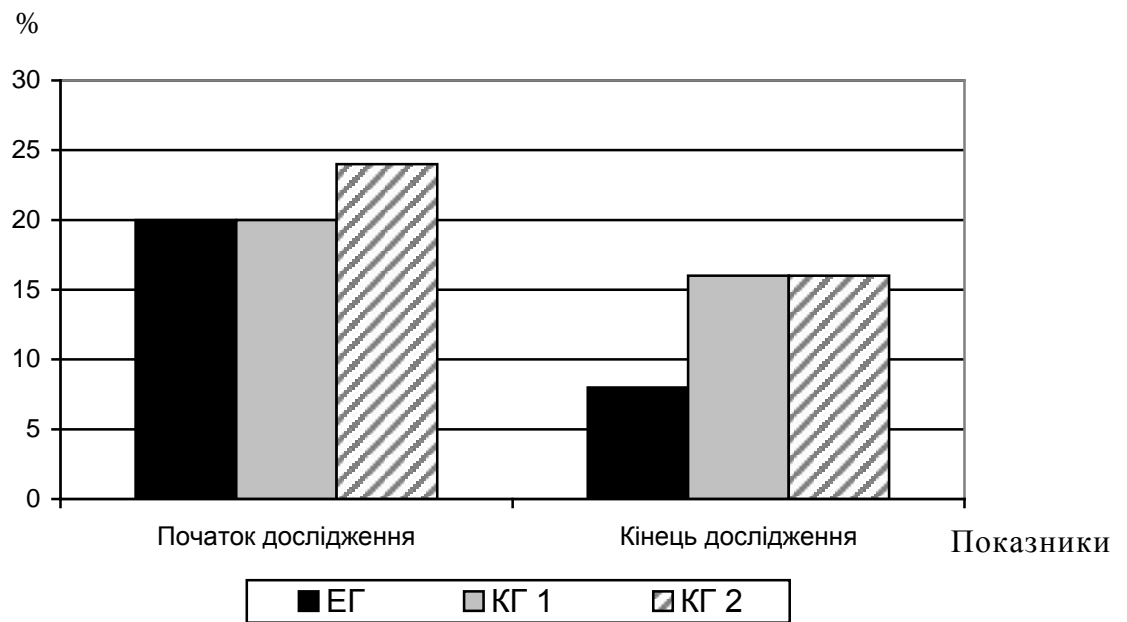

Рис. 3.8. Динаміка показнику завищеної мотивації на досягнення успіху в студентів експериментальної та контрольних груп

Аналіз матеріалів дослідження також засвідчив зростання теоретико-методичної підготовленості студентів експериментальної та контрольної груп з напрямку підготовки, пов'язаної з теорією та методикою викладання футболу (табл. 3.24).

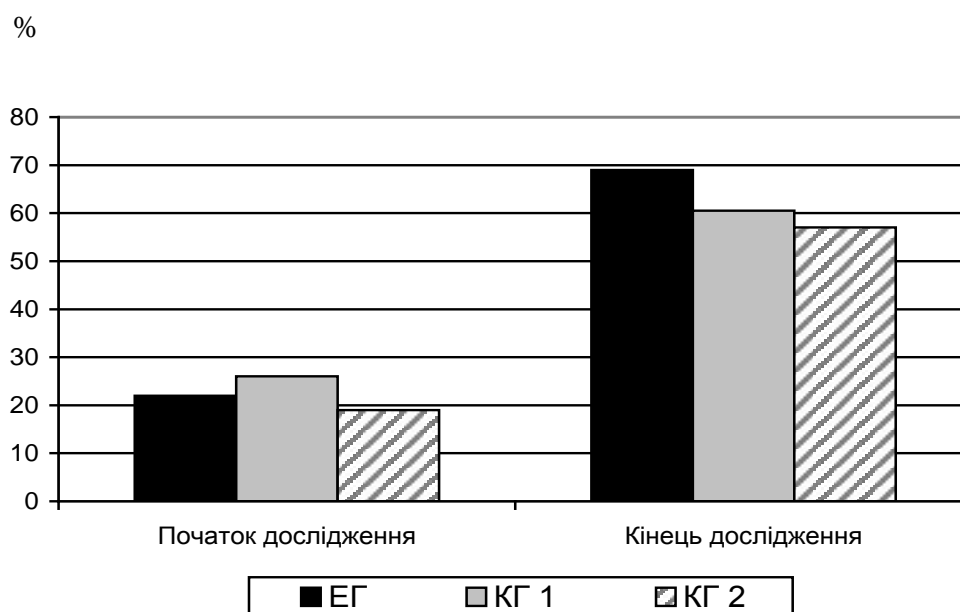
Наприкінці дослідження у експериментальній групі теоретичним матеріалом опанувало 68 % студентів, методичним – 72 %, практичним – 72 %, організаційним – 69 %. У контрольних групах 1 та 2 наприкінці експерименту теоретичними знаннями у середньому володіло, відповідно, 62 % та 64 % студентів, методичними – 56 % та 60 %, практичними – 60 % та 56 %, організаційними – 64 % та 48 %.

Стан теоретико-методичної підготовленості майбутніх вчителів фізичної культури наприкінці дослідження

Напрямок змісту підготовки	ЕГ (кількість студентів, %) n=25	КГ 1 (кількість студентів, %) n=25	КГ 2 (кількість студентів, %) n=25
Теоретичний	68	62	64
Методичний	72	56	60
Практичний	72	60	56
Організаційний	64	64	48
У середньому	69	60,5	57

Наприкінці дослідження у експериментальній групі теоретичним матеріалом опанувало 68 % студентів, методичним – 72 %, практичним – 72 %, організаційним – 69 %. У контрольних групах 1 та 2 наприкінці експерименту теоретичними знаннями у середньому володіло, відповідно, 62 % та 64 % студентів, методичними – 56 % та 60 %, практичними – 60 % та 56 %, організаційними – 64 % та 48 %.

Порівняння кінцевих даних з даними початку експерименту дозволило з'ясувати, що у експериментальній групі середні показники теоретико-методичної підготовленості студентів зросли на 47 %, у контрольній групі 1 – на 34,5 %, у контрольній групі 2 – на 38 %. У середньому рівень фахової підготовленості студентів становив наприкінці дослідження в ЕГ – 69%, у КГ 1 – 60,5 %, у КГ 2 – 57 %. Вказані дані демонструють, що студенти експериментальної групи краще підготовлені для роботи в загальноосвітніх навчальних закладах на 8,5 % в порівнянні з КГ 1 та на 12 % в порівнянні з КГ 2. Динаміка відображена на рис. 3.9.

Показники

Рис. 3.9. Динаміка стану теоретико-методичної підготовленості у студентів експериментальної та контрольних груп за час експерименту

За час експерименту у студентів усіх груп значно покращився стан оперативної пам'яті ($p < 0,05$). Так, кількість студентів, які мають низький рівень розвитку пам'яті на образи становив наприкінці дослідження 20 %, у контрольній групі 1 – 28 %, у контрольній групі 2 – 36 % (табл. 3.25).

Таблиця 3.25

Стан розвитку оперативної пам'яті (пам'ять на образи) у майбутніх вчителів фізичної культури наприкінці дослідження

Стан оперативної пам'яті	ЕГ (n=25)	КГ 1 (n=25)	КГ 2 (n=25)
Низький	20 %	28 %	36 %
Середній	48 %	52 %	60 %
Високий	32 %	20 %	12 %

Отримані дані дозволяють констатувати, що за час експерименту кількість студентів, що мають низький рівень розвитку пам'яті на образи у експериментальній групі зменшився на 16 %, у контрольній групі 1 – на 4 %, у контрольній групі 2 – на 12 %. Також збільшилася кількість студентів, які мають високий рівень розвитку пам'яті на образи: в експериментальній

групі – на 4 %, у контрольній групі 1 – на 8 %, у контрольній групі 2 – на 4 %. У цілому кількість студентів, які мають середній та високий рівні розвитку пам'яті на образи наприкінці дослідження становив у ЕГ – 80 %, у КГ 1 – 72%, у КГ 2 – 72 %. Порівняння відображено на рис. 3.10.

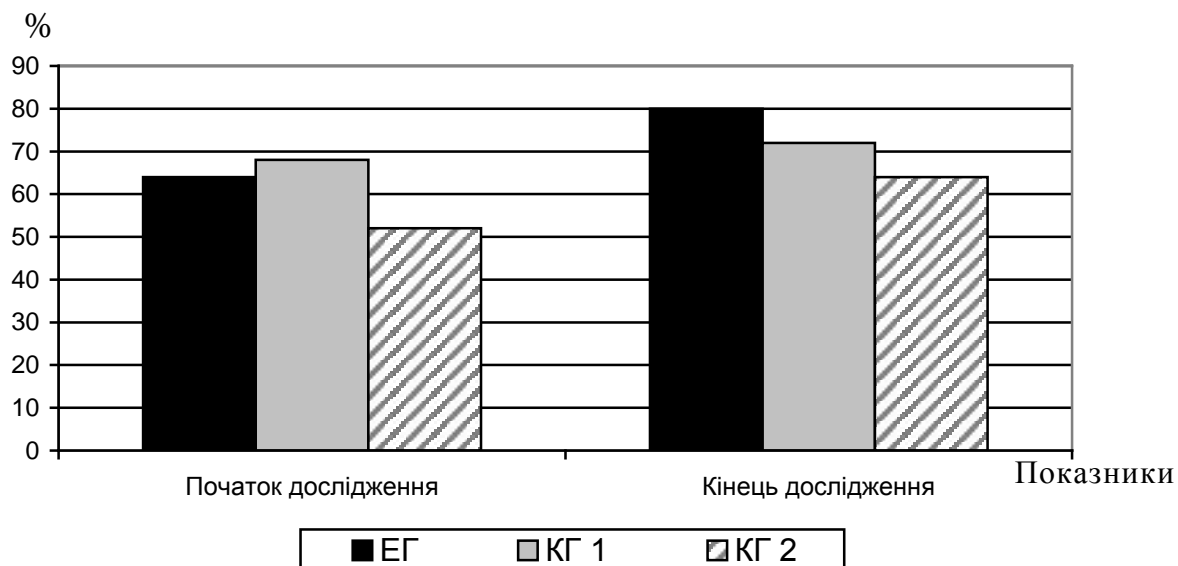

Рис. 3.10. Порівняльна характеристика стану оперативної пам'яті на образи у студентів експериментальної та контрольних груп

Схожа тенденція склалася в експериментальній та контрольній групах щодо стану оперативної пам'яті на цифри (табл. 3.26).

Таблиця 3.26

Стан розвитку оперативної пам'яті (пам'ять на цифри) у майбутніх вчителів фізичної культури наприкінці дослідження

Стан оперативної пам'яті	ЕГ (n=25)	КГ 1 (n=25)	КГ 2 (n=25)
Низька	36	48	42
Середня	58	44	50
Висока	16	8	8

Так, низький рівень її розвитку показало наприкінці дослідження 36 % студентів експериментальної групи (у порівнянні з початком експерименту менше на 28 %), 48 % студентів контрольної групи 1 (в порівнянні з

початком дослідження менше на 8 %) та 42 % студентів контрольної групи 2 (в порівнянні з початком експерименту менше на 10 %).

У цілому, наприкінці дослідження тих студентів, що мають середні та високі показники розвитку оперативної пам'яті на цифри становило в експериментальній групі 74 %, в КГ 1 – 52 %, в КГ 2 – 58 %. Порівняльна характеристика відображена на рис. 3.11.

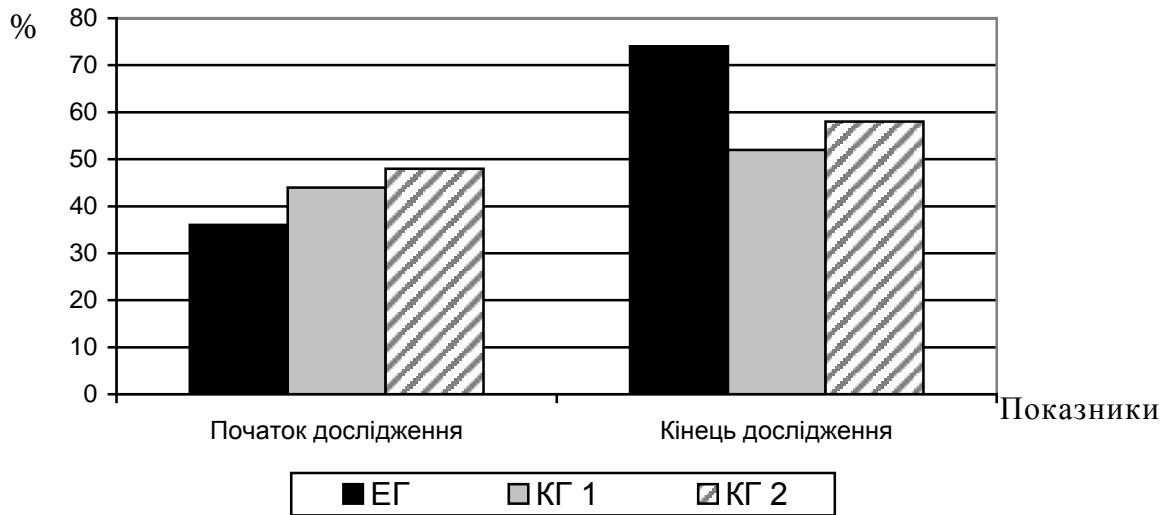

Рис. 3.11. Порівняльна характеристика стану оперативної пам'яті на образи у студентів експериментальної та контрольних груп у процесі дослідження

Порівняння даних початку та кінця експерименту дозволило також виявити те, що під час навчання у студентів відбувається зміна направленості особистості (табл. 3.27).

Так, в експериментальній групі кількість студентів, що мають виражену Я-спрямованість, наприкінці дослідження становило 20 % (в порівнянні з початком дослідження менше на 24 %), спрямованість на спілкування (Сп) – 44 % (в порівнянні з початком дослідження більше на 4 %), спрямованість на справу (Сс) – 36 % (в порівнянні з початком дослідження більше на 20 %) ($p < 0,05$).

Таблиця 3.27

Особливості направленості особистості у майбутніх вчителів фізичної культури наприкінці дослідження

Спрямованість особистості	ЕГ n=25	КГ 1 n=25	КГ 2 n=25
Я-направленість	20	40	44
Сп-направленість	44	44	48
Сс-направленість	36	16	8

В контрольній групі 1 вищевказані показники становили: Я-направленість – 40 % (менше на 8%), Сп – направленість – 44 % (більше на 4 %), Сс - направленість – 16 % (більше на 4 %).

В контрольній групі 2: Я-направленість – 44 % (без змін), НС – направленість – 44 % (менше на 4 %), Сс - направленість – 8 % (більше на 4 %).

Порівняльна характеристика зміни групового стану спрямованості особистості студентів відображено на рис. 3.12.

Отже, можна констатувати, що тих студентів, які мають виражену фахову спрямованість особистості (Сп- та Сс-спрямованості) у експериментальній групі наприкінці дослідження становило 80 %, у КГ 1 – 60 % та 56 % у КГ 2 ($p < 0,05$).

Одним з компонентів ефективності пізнавальної активності майбутніх вчителів фізичної культури на початку дослідження було визначено *професійно-прикладний*. Він включає рівень техніко-тактичної та фізичної підготовленості.

Наприкінці дослідження нами також було проведено спостереження за контрольними іграми з футболу, у яких сбрали участь студенти експериментальної та контрольної груп, та проведена фіксація статистики основних техніко-тактичних дій (ТТД) гравців.

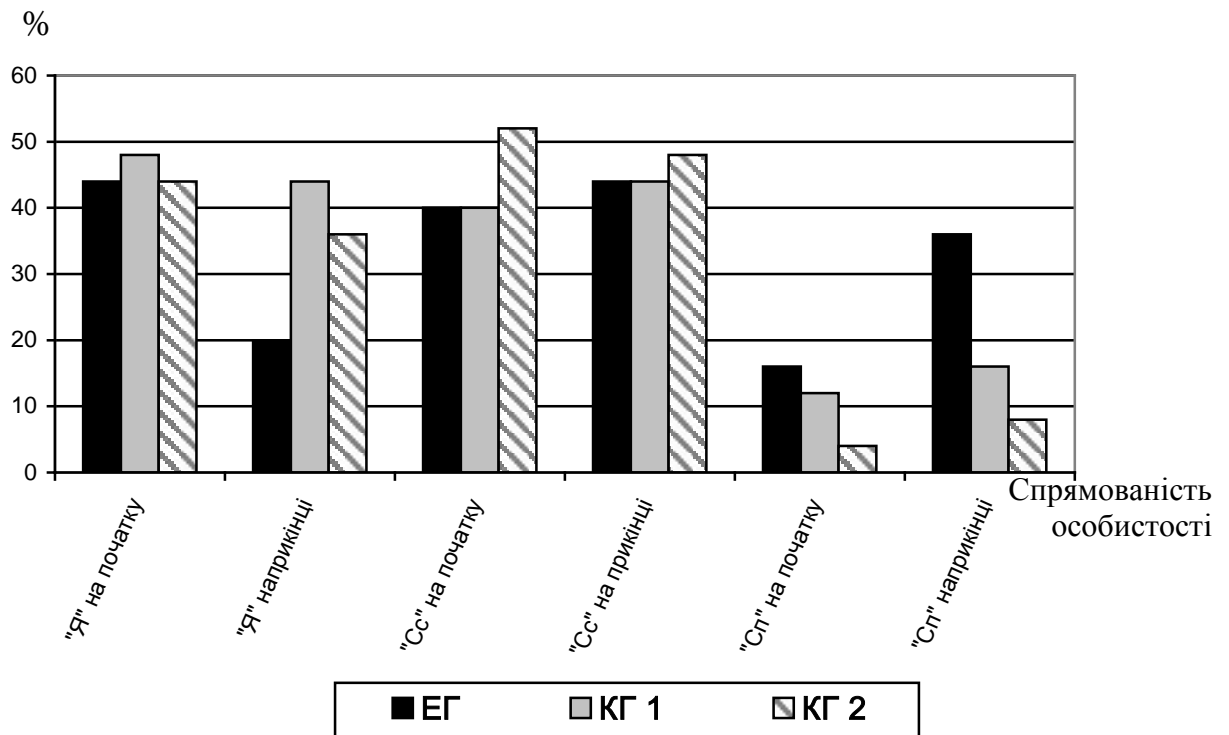

Рис. 3.12. Порівняльна характеристика кількості студентів за спрямованістю особистості в експериментальній та контрольних груп в процесі дослідження:

«Я» – Я-спрямованість;

«Сп» – спрямованість на спілкування;

«Сс» – спрямованість на справу.

Встановлено, що в ЕГ середні показники ТТД наприкінці дослідження стали 76,2 %, що засвідчило покращення на 11,4 % в порівнянні з початком дослідження (табл. 3.28).

У контрольних групах 1 та 2 також покращилися показники ТТД, відповідно до 77,2 % (7,72 %) та 71,34 (2,7 %). Проте порівнюючи динаміку покращення техніко-тактичних дій студентів можна зробити висновки, що в ЕГ та КГ 1 процес навчання щодо ігрових особливостей футболу здійснюється більш інтенсивно.

Достовірність показників покращення ТТД підтверджується критерію Фішеру (табл. 3.29).

Таблиця 3.28

**Порівняльна характеристика значень
техніко-тактичної підготовленості студентів під час експерименту**

Значення	ЕГ (у %)			КГ 1 (у %)			КГ 2 (у %)		
	х	σ	D	х	σ	D	х	σ	D
ПЕ	65,8	10,75	115,6	69,48	14,19	201,2	69,45	11,2	126,2
КЕ	76,2	8,6	73,96	77,2	13,52	182,79	71,34	16,34	267
Динаміка	+11,4 %			+7,72 %			+2,7 %		

Примітка: ЕГ – експериментальна група; КГ 1, 2 – контрольні групи 1 та 2; х – середнє значення якості техніко-тактичних дій гравців; σ – стандартне відхилення; D – дисперсія; ПЕ – початок експерименту; КЕ – кінець експерименту.

Так при критичному значенні 1,71 та достовірності 95 %, F-критерій становив для ЕГ – 2,47 для КГ1 та 3,61 для КГ 2. Тоді як, порівняння при порівнянні КГ1 та КГ 2 достовірних змін не виявлено.

Таблиця 3.29

**Порівняльна матриця критеріїв Фішера техніко-тактичних дій студентів
наприкінці експерименту (при $F_{\text{критичному}} 1,71$)**

	1	2	3
1. ЕГ (D=73,96)		2,47 ($\rho < 0,05$)	3,61 ($\rho < 0,05$)
2. КГ 1 (D=182,79)	2,47 ($\rho < 0,05$)		1,46 ($\rho > 0,05$)
3. КГ 2 (D=267)	3,61 ($\rho < 0,05$)	1,46 ($\rho > 0,05$)	

Також було проведено порівняння показників фізичної підготовленості студентів експериментальної групи, отриманих наприкінці дослідження, з показниками початку експерименту на умовах послідовного експерименту (табл. 3.30).

Таблиця 3.30

Динаміка фізичної підготовленості експериментальної групи під час експерименту (n=25)

Показники	Сила (у разях)		Гнучкість (у см)		Витривалість (у хв.)		Спритність (у хв.)		Швидкість (у с)		Швидкісно-силові (у см)	
	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ	ПЕ	КЕ
Середнє значення	46,91	59,8	6,6	7,75	13,5	12,06	9,89	9,02	4,93	4,16	38,4	47,75
Стандартне відхилення	12,1	7,4	6,03	4,36	1,2	0,397	0,31	0,21	0,38	0,27	8,78	5,36
Дисперсія	146,41	55,4	36,3	19	1,44	0,157	0,0961	0,05	0,144	0,07	77,09	28,7
F_p (при $F_{критич.} 1,71$)	2,64		1,91		9,17		1,92		2,062		2,67	
P	< 0,05		< 0,05		< 0,05		< 0,05		< 0,05		< 0,05	

Примітка: ПЕ – показники початку експерименту; КЕ – показники наприкінці експерименту; F_p – розрахований критерій Фішера; p – достовірність розбіжностей.

З аналізу табл. 3.30 витікає, що за час дослідження достовірно зросли показники фізичної підготовленості ($p < 0,05$):

- сили з 46,91 разів до 59,8 разів (вправа «згинання-розгинання тулубу з положення лежачи») – на 27,5 %;

- гнучкості з 6,6 см до 7,75 см (вправа «нахил тулубу з положення лежачи на спині») – на 17,4 %;

- витривалості з 13,5 см до 12,06 см (вправа «біг 3000 м») – на 11,7 %;

- спритності з 9,89 с до 9,02 с (вправа «човниковий біг 4x9 м») – на 9,7 %;

- швидкості з 4,93 с до 4,16 с (вправа «біг 30 м») – на 16,6 %;

- швидкісно-силових якостей з 38,4 см до 47,75 (вправа «стрибок у гору») – на 24,3 %.

Загалом інтенсивність зростання показників фізичної підготовленості за час експерименту становила 17,5 % ($p < 0,05$).

Висновки до третього розділу

1. У результаті проведеного під час дослідження педагогічного опитування серед студентів – майбутніх вчителів фізичної культури, виявлено, що у вищих навчальних закладах педагогічного спрямування, існують соціально-педагогічні передумови для впровадження інтерактивних форм навчання. Переважна більшість студентів (68,5 %) бажає брати участь у такій навчальній роботі, що забезпечить, на нашу думку, активізацію пізнавального процесу.

В процесі дослідження на прикладі навчального курсу «Теорія і методика викладання футболу» було розроблено рольову гру «Засідання дисциплінарного комітету федерації футболу», електронні навчально-методичні посібники, а також спеціалізований інтерактивний Інтернет-сайт на основі робочої навчальної програми, який містить великий об'єм загальнотеоретичної та організаційно-методичної інформації, що присвячена питанням навчання студентів методиці викладання футболу в загальноосвітніх школах.

Кількість відвідувачів сайту (8335 осіб) та користувачів електронними навчально-методичними посібниками в десятки разів перевершує кількість студентів (102 особи), що вивчають дану дисципліну в цей проміжок часу. Це надає підстав відзначити, що вказані інтерактивні засоби користуються великою популярністю у студентів під час підготовки до занять. Також це надає підстав визначити перспективу подальших досліджень щодо визначення ступені впливу електронних інтерактивних засобів навчання та

Інтернет-ресурсу на показники професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури.

2. У процесі дослідження проаналізовано та класифіковано за цільовим використанням систему інтерактивних методів та технологій, які можуть бути використані у практиці підготовки вчителів фізичної культури, а саме інтерактивні методи навчання в аудиторній та позааудиторній роботі зі студентами, використання комп'ютерної техніки (електронних навчально-методичних посібників) та Інтернет-ресурсів (спеціалізованих сайтів). При цьому поза аудиторна робота, у свою чергу, розподіляється на методи, що використовуються у самостійній роботі студентів, та методи, що сприяють закріпленню навчального матеріалу у виховній роботі.

3. На підставі розробленої класифікації та аналізу інтерактивних методів у процесі дослідження було розроблено методику інтерактивного навчання спеціальних дисциплін на прикладі навчального курсу «Теорія та методика викладання футболу», який складається з концептуальної, змістовної, процесуальної частин та частини нормативно-методичного забезпечення. Процесуальна частина технології складається з чотирьох етапів, а саме: підготовка заняття (зокрема використання електронних навчально-методичних посібників, спеціалізованого Інтернет-сайту), вибір інтерактивного методу та розподіл учасників на групи, ігровий процес (в тому числі, гра «Засідання дисциплінарного комітету федерації футболу», підведення підсумків (рефлексія), а також самостійних занять з техніко-тактичної та фізичної підготовки.

З метою з'ясування кількісно-якісних показників ефективності пізнавального процесу у ході дослідження було вдосконалено його критерії в контексті професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури щодо шести основних структурних компонентів пізнавальної активності: емоційного, вольового, мотиваційного, соціально-орієнтаційного, змістовно-операційного, професійно-прикладного, а також підібрано відповідний психолого-педагогічний інструментарій.

На початку експерименту визначено склад експериментальної та контрольних груп, головною умовою відбору слугувало наявність у навчальному плані дисципліни, пов'язаної з теорією та методикою викладання футболу для учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Під час констатувального етапу експерименту за допомогою психолого-педагогічного тестування з'ясовано, що експериментальна та контрольні групи за своєю структурою, віком студентів, та ступенем стану розвитку основних компонентів пізнавальної активності, зокрема фізичної підготовленості та техніко-тактичних умінь у футболі є достовірно рівнозначними ($p < 0,05$).

4. У результаті проведеного дослідження встановлено, що в експериментальній групі наприкінці дослідження спостерігався більш підвищений емоційний стан (68 %) у порівнянні з контрольними групами (52% та 56 %) ($p < 0,05$). Це пояснюється тим, що систематичний творчий пошук студентів під час навчання нівелює монотонність процесу навчання та відіграє роль додаткового емоційного стимулу, тоді як у контрольних групах, які займалися за традиційними методиками, наприкінці навчального року спостерігається втома від навчання, відповідно зменшується задоволення від даного процесу.

Аналіз матеріалів порівняльного етапу експерименту показав, що завдяки впровадженню технології використання інтерактивних засобів навчання у студентів розвиваються вольові якості, зокрема зростає самоконтроль (на 4 бали) та самостійність (на 4 бали). Загалом впровадження вказаної технології дозволило підвищити рівень вольової організації студентів експериментальної групи з 84,4 балів (достатній рівень) до 103,1 бали (високий рівень). Тоді як у контрольних групах загальні показники зросли несуттєво: КГ 1 – з 79,9 до 84,2 балів (достатній рівень), КГ 2 – з 82,6 до 85,7 балів (достатній рівень).

За час дослідження в експериментальній та контрольних групах спостерігалася корегування стану мотивації студентів до досягнення успіху.

Відзначається зменшення кількості студентів, які мають необґрунтовано завищений рівень мотивації. Однак, у експериментальній групі цей процес відбувається активніше (зменшення на 12 %), тоді як у контрольній групі 1 – на 4 %, у контрольній групі 2 – на 8 %.

Аналіз матеріалів дослідження засвідчив зростання теоретико-методичної підготовленості студентів експериментальної та контрольної груп для роботи у загальноосвітніх навчальних закладах. У експериментальній групі середні показники теоретико-методичної підготовленості студентів зросли на 47 %, у контрольній групі 1 – на 34,5 %, у контрольній групі 2 – на 38 %. У порівнянні з контрольною групою 1, студенти експериментальної групи краще підготовлені на 8,5 %, у порівнянні з контрольною групою 2 – на 12 % ($p < 0,05$).

У процесі дослідження у студентів, які брали участь у експерименті, значно покращився стан оперативної пам'яті. Кількість студентів, що мають низький рівень розвитку *пам'яті на образи* у експериментальній групі зменшився на 16 %, у контрольній групі 1 – на 4 %, у контрольній групі 2 – на 12 %. Кількість студентів, що мають низький рівень розвитку оперативної *пам'яті на цифри* в експериментальній групі зменшилося на 28 %, у контрольній групі 1 – на 8 %, у контрольній групі 2 – на 10 % ($p < 0,05$). Це дозволяє зробити висновок про більш інтенсивний процес запам'ятовування студентами різноманітної інформації під час застосування технології використання інтерактивних засобів навчання, відповідно, тренування пам'яті.

У процесі дослідження з'ясовано, що застосування технології використання інтерактивних засобів навчання дозволяє виховувати працьовитість студентів шляхом роботи у колективі. Це підтверджується тим, що в експериментальній групі зменшилася кількість студентів, що мають виражену Я-спрямованість на 24 %, тоді як кількість тих студентів, що мають спрямованість на спілкування зросло на 4 %, спрямованих на справу – на 20 %. Загалом, тих студентів, що мають виражену фахову спрямованість

(робота у колективі) у експериментальній групі наприкінці дослідження було 80 %, тоді як у контрольній групі 1 – 60 %, у контрольній групі 2 – та 56 % ($p < 0,05$).

Встановлено, що середні показники техніко-тактичної підготовленості студентів експериментальної групи достовірно покращилися на 11,4 % у порівнянні з початком дослідження, тоді як у контрольних групах 1 та 2 покращилися становило, відповідно до 7,72 % та 2,7 %. Порівнюючи динаміку покращення техніко-тактичних дій студентів, можна констатувати, що процес навчання особливостям дій футболіста здійснюється більш інтенсивно.

За час експерименту у студентів ЕГ спостерігалось зростання показників фізичної підготовленості: сили на 27,5 % ($p < 0,05$); гнучкості – на 17,4 % ($p < 0,05$); витривалості – на 11,7 % ($p < 0,05$); спритності – на 9,7 % ($p < 0,05$); швидкості – на 16,6 % ($p < 0,05$); швидкісно-силових якостей – на 24,3 % ($p < 0,05$). Загалом інтенсивність зростання показників фізичної підготовленості за час експерименту становила 17,5 % ($p < 0,05$).

В цілому результати проведеного дослідження засвідчують ефективність методики інтерактивного навчання спеціальних дисциплін щодо підвищення рівня пізнавальної активності студентів. Однак, подальшого вивчення потребують можливості розроблення спеціального інтерактивного програмного забезпечення, застосування інтерактивних технологій у загальноосвітніх навчальних закладах на уроках фізичної культури, а також методика фахової підготовки майбутніх вчителів до їх впровадження.

Основні результати, викладені в даному розділі, відображені у наступних публікаціях автора [175–177; 183; 186; 187; 190–192; 193].

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу науково-методичної літератури щодо фахової підготовки вчителів з'ясовано, що, незважаючи на різноплановість та багатогранність сучасних досліджень, переважна кількість науковців вважає, що вдосконалення навчального процесу можливе завдяки впровадженню інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток особистості майбутніх фахівців і формування в них готовності до саморозвитку й самореалізації. Для цього необхідно застосовувати в навчальному процесі інтерактивні методи навчання (викладач ↔ студент ↔ студент) разом з традиційними методами: пасивними (викладач → студент) та активними (викладач ↔ студент). Критерієм ефективності такого навчального процесу є рівень пізнавальної активності студентів.

На основі проведеного аналізу синтезовано класифікацію цільового використання інтерактивних методів навчання в аудиторній та позааудиторній роботі зі студентами, використанні комп'ютерної техніки (електронних навчально-методичних посібників) та Інтернет-ресурсів (спеціалізованих сайтів). При цьому позааудиторна робота розподіляється на методи, що використовуються в самостійній роботі студентів, та методи, що сприяють закріпленню навчального матеріалу у виховній роботі.

2. У результаті проведеного соціологічного опитування серед студентів – майбутніх вчителів фізичної культури – виявлено, що у вищих закладах освіти педагогічного спрямування існують соціально-педагогічні передумови для впровадження інтерактивних форм навчання. Переважна кількість студентів бажає, щоб ці методи використовувалися викладачами в навчальній роботі (ХГПА – 84,2 %, ХНПУ – 85,6 %, ХДАФК – 83,3 %; $p < 0,05$). Проте аналіз опитування викладачів показав, що лише до 15 % викладачів застосовують у процесі фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури інтерактивні методи. Це пояснюється недостатньою розробленістю відповідних методик і технологій.

3. На основі класифікації інтерактивних методів (аудиторні й позааудиторні; самостійна, виховна робота) у процесі дослідження розроблено методику інтерактивного навчання навчального курсу «Теорія та методика викладання футболу». Методика складається з концептуальної, змістовної, процесуальної частин та частини нормативно-методичного забезпечення. Процесуальна частина методики складається з чотирьох етапів, а саме: підготовка заняття (зокрема використання комп'ютерної техніки (електронних навчально-методичних посібників) та Інтернет-ресурсів (спеціалізованих сайтів)), вибір інтерактивного методу й розподіл учасників на групи, ігровий процес, підбиття підсумків (рефлексія). Критерієм її ефективності обрано рівень пізнавальної активності студентів, а саме її емоційний, вольовий, мотиваційний, соціально-орієнтаційний, змістовно-операційний та професійно-прикладний компоненти.

4. Проведений експеримент засвідчив, що розроблена методика інтерактивного навчання спеціальних дисциплін виявилася ефективною:

– в експериментальній групі наприкінці дослідження спостерігався більш підвищений емоційний стан (68 %) у порівнянні з контрольними групами (52% та 56 %) ($p < 0,05$). Це пояснюється впливом систематичного творчого пошуку студентів, що відіграє роль додаткового емоційного стимулу, тоді як у контрольних групах, які займалися за традиційними методиками, наприкінці навчального року спостерігається втома від навчання та, відповідно, зменшується задоволення від цього процесу;

– у студентів активніше розвиваються вольові якості, зокрема зростає самоконтроль (на 4 бали) та самостійність (на 4 бали). Загалом впровадження вказаної технології дозволило підвищити рівень вольової організації студентів експериментальної групи з достатнього рівня до високого (з 84,4 до 103,1 бала) ($p < 0,05$). У контрольних групах загальні показники залишилися на достатньому рівні в порівнянні з початком експерименту (84,2 та 85,7 бала) ($p < 0,05$);

– в експериментальній групі відзначається активніше зменшення кількості студентів, які мають необґрунтовано завищений рівень мотивації (на 12 %), тоді як у контрольній групі 1 – на 4 %, у контрольній групі 2 – на 8 % ($p < 0,05$). Корегування завищеної мотивації до досягнення успіху дозволяє студентам об'єктивніше ставитися до результатів навчання.

– в експериментальній групі середні показники змістовно-операційного компонента пізнавальної активності виявилися кращими за відповідні показники в контрольній групі 1 (на 8,5 %) та в контрольній групі 2 (на 12 %). Це пояснюється активнішим зростанням показників оперативної пам'яті в студентів експериментальної групи. Так, кількість студентів, які мають низький рівень розвитку пам'яті на образи, в експериментальній групі зменшилася на 16 %, тоді як у контрольній групі 1 – на 4 %, у контрольній групі 2 – на 12 % ($p < 0,05$). Кількість студентів, які мають низький рівень розвитку оперативної пам'яті на цифри, в експериментальній групі зменшилася на 28 %, тоді як у контрольній групі 1 – на 8 %, у контрольній групі 2 – на 10 % ($p < 0,05$).

– в експериментальній групі кількість студентів, які мають виражену Я-спрямованість, зменшилася на 24 % (у КГ 1 – на 8 %, у КГ 2 – без змін), тоді як кількість студентів, спрямованих на спілкування, зросла на 4 %, а спрямованих на справу – на 20 % ($p < 0,05$). Загалом студентів, які мають виражену фахову спрямованість (робота в колективі), в експериментальній групі наприкінці дослідження було 80 %, тоді як у контрольній групі 1 – 60 %, а в контрольній групі 2 – 56 % ($p < 0,05$).

За час дослідження достовірно покращилися показники сформованості професійно-прикладного компонента пізнавальної активності. Так, на 11,4 % покращилися показники техніко-тактичної підготовленості студентів експериментальної групи у порівнянні з початком дослідження. Тоді як у контрольних групах 1 і 2 покращення становило відповідно 7,72 % та 2,7 %. Також за час експерименту в студентів ЕГ спостерігалось зростання показників фізичної підготовленості: сили – на 27,5 % ($p < 0,05$); гнучкості –

на 17,4 % ($p < 0,05$); витривалості – на 11,7 % ($p < 0,05$); спритності – на 9,7 % ($p < 0,05$); швидкості – на 16,6 % ($p < 0,05$); швидкісно-силових якостей – на 24,3 % ($p < 0,05$). Загалом інтенсивність зростання показників фізичної підготовленості за час експерименту становила 17,5 % ($p < 0,05$).

Проведене дослідження не вичерпує всього кола питань, пов'язаних із навчанням спеціальних дисциплін майбутніх учителів фізичної культури з використанням інтерактивних технологій. Подальшої розробки та обґрунтування потребують можливості розроблення спеціального інтерактивного програмного забезпечення, застосування інтерактивних технологій на уроках фізичної культури в загальноосвітніх навчальних закладах, а також методика фахової підготовки майбутніх учителів до впровадження цих технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова К. А. Психология и сознание личности : [проблемы методологии, теории и исследования реальной личности] : избр. психол. тр. / К. А. Абульханова. – Москва : Модэк, 1999. – 224 с.
2. Абышов Н. А. Из опыта интерактивного обучения с использованием компьютера / Н. А. Абышов // Химия в школе. – 2011. – № 2. – С. 22–25.
3. Аджиева Е. М. 50 сценариев классных часов / Е. М. Аджиева. – Москва, 2000. – С. 88–92.
4. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте дети / Ш. А. Амонашвили. – Москва : Просвещение, 1983. – 208 с.
5. Ананьев Б. О проблемах современного человекознания / Б. Ананьев. – Москва : Просвещение, 1997. – 300 с.
6. Антони М. А. Интерактивные методы обучения как потенциал личностного развития студентов / М. А. Антони // Психология обучения. – 2010. – № 12. – С. 53–63.
7. Апанасенко Г. Рівень здоров'я і фізіологічні резерви організму / Г. Апанасенко, Л. Довженко // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 1. – С. 17–21.
8. Апанасенко Г. Эволюция биоэнергетики и здоровье человека / Г. Апанасенко. – Санкт-Петербург : МГП «Петрополис», 1992. – 123 с.
9. Арбузова Е. Н. Применение интерактивной доски на уроках биологии / Е. Н. Арбузова // Биология в школе. – 2010. – № 9. – С. 33–36.
10. Ареф'єв В. Г. Теоретико-методичні засади диференціації розвивально-оздоровчих занять з фізичної культури учнів основної школи : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Володимир Григорович Ареф'єв. – Київ, 2015. – 39 с.
11. Ареф'єва Л. П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної виховної роботи у старшій школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Лариса Петрівна Ареф'єва. – Київ, 2010. – 24 с.

12. Асмолов А. Психология личности / А. Асмолов. – Москва : МГУ, 1990. – С. 153–154.
13. Ашмарин Б. А. Теория и методика педагогических исследований в физического воспитания: пособ. для студентов, аспирантов и преподав. ин-тов физ. культуры / Б. А. Ашмарин. – Москва : Физкультура и спорт, 1978. – 223 с.
14. Бабенко Т. А. Применение средств мультимедиа в процессе обучения будущих учителей информационным технологиям : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Татьяна Арутюновна Бабенко. – Армавир, 2003. – 201 с.
15. Бальсевич В. К. Основные положения концепции интенсивного инновационного преобразования национальной системы физкультурно-спортивного воспитания детей, подростков и молодежи России / В. К. Бальсевич // Теория и практика физической культуры. – 2002. – № 3. – С. 2–4.
16. Бальсевич В. Физическая культура: молодежь и современность / В. Бальсевич, Л. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 1995. – № 4. – С. 2–7.
17. Батіщева М. Р. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до проведення оздоровчої гімнастики та фітнесу з дівчатами-старшокласницями : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Марина Робертівна Батіщева. – Луганськ, 2009. – 22 с.
18. Безверхня Г. В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5-11-х класів : автореф. дис. ... канд. наук фіз. вих. : 24.00.02 / Галина Василівна Безверхня. – Львів, 2004. – 23 с.
19. Беспалько В. Слагаемые педагогической технологии / В. Беспалько. – Москва : Педагогика, 1989. – 192 с.
20. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2003. – Т. 2. – 2003. – С. 215–225.
21. Блистів О. М. Організаційно-методичні засади планування навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф.

дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Оксана Миколаївна Блистів; ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН Укр. – Київ, 2010. – 21 с.

22.Бондар Т. С. Організаційно-педагогічна технологія менеджменту учнівських фізкультурно-оздоровчих клубів : дис. ... канд. наук фіз. вих. : 24.00.02 / Тарас Сергійович Бондар ; Харк. держ. акад.. фіз. культ. – Харків, 2010. – 232 с.

23.Бондаренко О. М. Дидактичні умови застосування мультимедійних технологій у процесі навчання педагогічних дисциплін студентів педагогічних університетів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. М. Бондаренко ; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2010. – 23 с.

24.Бугаєць Н. А. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до роботи з сім'єю учня : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Наталія Анатоліївна Бугаєць. – Харків, 2002. – 17 с.

25.Булатова М. Фитнес и двигательная активность : проблемы и пути решения / М. Булатова // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 1. – С. 3–7.

26.Быховская И. «Быть телом» – «иметь тело» – «творить тело»: три уровня бытия. НОМО SOMATUS и проблемы физической культуры / И. Быховская // Теория и практика физ. культуры. – 1993. – № 7. – С. 2–5.

27.Васьков Ю. В. Некоторые аспекты физкультурно-массовой работы с населением с точки зрения будущих специалистов физической культуры / Ю. В. Васьков, А. С. Бондар, Т. С. Бондар [и др.] // Физическое воспитание студентов ; за гл. ред. С. С. Ермакова. – Харьков : ХГАДИ. – 2010. – № 1. – С. 11–14.

28.Васьков Ю. В. Инновационные подходы в организации учебного процесса учащихся общеобразовательных школ / Ю. В. Васьков // Физическое воспитание студентов ; за гл. ред. С. С. Ермакова. – 2012. – № 1. – С. 24–29.

29. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники : учебн. пособ. / И. В. Вачков. – Москва, 2000. – 176 с.
30. Вертиполох Д. Дидактичні умови застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ / Д. Вертиполох // Вища школа / Гуманізація навчального процесу. – Слов'янськ, 2012. – С. 77–81.
31. Визитей Н. Н. Физическая культура личности / Н. Н. Визитей. – Кишинев : «Штинца», 1989. – 110 с.
32. Визитей Н. Физическая культура личности (проблемы человеческой телесности: методические, социально-философские, педагогические аспекты) / Н. Визитей. – Кишинев : Штинца, 1989. – С. 3–25.
33. Виленский М. Творческая индивидуальность педагога физического воспитания высшей школы: организация и методика учебного процесса, физкультурно-оздоровительной и спортивной работы : тезисы докладов 4-й Межунивер. науч.-метод. конф. / М. Виленский. – Краснодар, 1996. – С. 33–36.
34. Виленский М. Формирование физической культуры личности будущего специалиста как цель педагогической деятельности / М. Виленский // Актуальные вопросы физического воспитания студентов в системе подготовки специалистов народного хозяйства : тез. докл. межобл. научно-практ. конф. – Белгород, 1989. – С. 7–8.
35. Виленский М. Физическая культура в самосовершенствовании личности будущего учителя : учебн. пособ. / М. Виленский, В. Беляева. – Москва : МГПИ, 1985. – 19 с.
36. Виленский М. Реформирование личности будущего учителя в процессе физического воспитания : метод. пособ. / М. Виленский, П. Ключник. – 1989. – С. 5–14.
37. Виленский М. Основные сущностные характеристики педагогической технологии формирования физической культуры личности / М. Виленский, Г. Соловьев // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2001. – № 3. – С. 2–7.

38. Вислобоков Н. Ю. Технологии организации интерактивного процесса обучения / Н. Ю. Вислобоков // Информатика и образование. – 2011. – № 6. – С. 111–114.

39. Волкова Н. В. Самостійна робота в умовах використання інформаційно-комунікаційних технологій як засіб підготовки студентів до здійснення професійної комунікації / Н. В. Волкова // Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля (серія «Педагогіка і психологія»), 2011. – № 1 (1) – С. 10–15.

40. Воронина Г. А. Зарубежный опыт применения интерактивных технологий на уроках биологии / Г. А. Воронина // Биология в школе. – 2010. – № 5. – С. 37–39.

41. Воронкова О. Б. Информационные технологии в образовании : интерактивные методы / О. Б. Воронкова. – Ростов на Дону : Феникс , 2010. – 315 с.

42. Выгодский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выгодский. – Москва : Педагогика, 1991. – 480 с.

43. Выдрин В. М. Формирование культуры личности в сфере физической культуры (проблемы развития физической культуры молодежи) : сб. научн. трудов / В. М. Выдрин. – Воронеж : Изд-во ВГАУ, 1992. – С. 5–14.

44. Гаджиева П. Д. Интерактивные методы как средство модернизации правового обучения / П. Д. Гаджиева // Инновации в образовании. – 2011. – № 1. – С. 81–87.

45. Герасимова Н. И. Деловая игра как интерактивный метод обучения речевой деятельности / Н. И. Герасимова // Среднее профессиональное образование. – 2011. – № 1. – С. 24–25.

46. Гинзбург Я. С. Социально-психологическое сопровождение деловой игры / Я. С. Гинзбург, Н. М. Коряк // Игровое моделирование. Методология и практика. – Новосибирск, 1987. – С. 61–78.

47.Гордеева Т. О. Мотивация достижения: теории, исследования, проблемы / Т. О. Гордеева // Современная психология мотивации / [под ред. Д. А. Леонтьева]. – Москва, 2002. – С. 9–18.

48.Горлинский И. В. Педагогическая система гибкого обучения специалистов в высших учебных заведениях МВД России : учеб. пособ. / И. В. Горлинский. – Москва, 1999. – 288 с.

49.Грибан Г. П. Життєдіяльність та рухова активність студентів : монографія / Г. П. Грибан. – Житомир: Вид-во «Рута», 2009. – 594 с.

50.Давыдов Н. А. Как быстро научиться интересно и эффективно обучать специалистов. Элементы педагогического менеджмента в процессе обучения специалистов / Н. А. Давыдов, Н. А. Бойченко. – Симферополь, 1992. – 112 с.

51.Данилко М. Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. ... канд. наук фіз. вих. : 24.00.02 / Микола Тихонович Данилко. – Луцьк, 2000. – 17 с.

52.Дебольский М. Г. Проведение социально-психологических тренингов в уголовно-исполнительной системе : учеб. пособ. / М. Г. Дебольский. – Москва, 1996. – 175 с.

53.Демінська Л. О. Міжпредметні зв'язки у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Лариса Олексіївна Демінська ; Луган. нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка. – Луганськ, 2004. – 29 с.

54.Добринский В. С. Рейтингова оцінка фізичної підготовленості підлітків як засіб підвищення мотивації до систематичних занять фізичною культурою : автореф. дис. ... канд. наук фіз. вих. : 24.00.02 / Володимир Семенович Добринский ; Волин. держ. ун-т. – Луцьк, 2000. – 21с.

55.Долженко И. Н. Формирование физической культуры учащихся средней общеобразовательной школы / И. Н. Долженко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Харків : ХДАДМ (ХХП), 2003. – № 23. – С. 281–290.

56. Долженко О. Современные методы и технология обучения в техническом вузе / О. Долженко, В. Шатуновский. – Москва : Высшая школа, 1990. – 187 с.

57. Дутчак М. В. Спорт для всіх у світовому контексті / М. В. Дутчак. – Київ : Олімпійська література, – 2007. – 111 с.

58. Егорова Ю. Н. Мультимедиа как средство повышения эффективности обучения в общеобразовательной школе : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Юлия Николаевна Егорова. – Чебоксары, 2000. – 196 с.

59. Єрмаков С. С. Перспективи розвитку навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у вищих навчальних закладах України / С. С. Єрмаков, І. В. Кривенцова // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць ; за заг. ред. академіка І. Ф. Прокопенка, проф. С. Т. Золотухіної. – Харків : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. – Вип. 47. – С. 117–124.

60. Ефимова Е. А. Интерактивное обучение как средство подготовки профессионально мобильного специалиста / Е. А. Ефимова // Среднее профессиональное образование. – 2011. – № 10. – С. 23–24.

61. Жалдак М. І. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання: посіб. / М. І. Жалдак, М. І. Шут, Ю. О. Жук [та ін.] ; за ред. Жука Ю. О. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – 112 с.

62. Загвязинский В. И. Теория обучения в вопросах и ответах : учеб. пособ. для вузов / В. И. Загвязинский. – Изд. 2-е, испр. – Москва : Academia, 2008. – 160 с.

63. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» // Теорія та методика фізичного виховання. – 2001. – № 2. – С. 40–50.

64. Занюк С. С. Теоретичні та практичні аспекти формування мотивації досягнення / С. С. Занюк // Педагогічні та психологічні науки : Науковий вісник Волин. держ. ун-т. – Луцьк, 1998. – № 9 – С. 55–59.

65. Запорожец Е. А. Интерактивные методы профессиональной подготовки студентов – будущих государственных служащих / Е. А. Запорожец // Высшее образование сегодня. – 2010. – № 4. – С. 76–79.

66.Зеер Э.Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э.Э. Сыманюк. – 1997. – Т. 18. – № 6. – С. 35–44.

67.Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 480 с.

68.Золочевський В. В. Теорія і практика організації фізкультурно-масової роботи із студентською молоддю у вітчизняній педагогіці (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Віталій Вікторович Золочевський. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2009. – 206 с.

69. Золочевський В. В. Курс лекцій з фізичного виховання: навч. посіб. / В. В. Золочевський, О. А. Суровов, О. Г. Шалепа [та ін.] – Харків : КЗ «ХГПА» ХОР, 2012. – 155 с.

70.Иванов В. С. Основы математической статистики / В. С. Иванов. – Москва: Физкультура и спорт, 1990. – 176 с.

71. Иванова Е. Ю. Информационные технологии в образовательном процессе [Электронный ресурс] / Е. Ю. Иванова. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Pedagogica/77818.doc.htm – Назва з екрана.

72.Імбер В. І. Використання мультимедійних засобів у навчальному процесі / В. І. Імбер // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць / ред. І. Я. Зязюн [та ін.] – Київ-Винниця : ТОВ фірма «Планер», 2005. – Вип. 7. – С. 307–312.

73.Использование креативных методов в коррекционно-развивающей работе психологов системы образования: в 3 ч. : учеб.-метод. пособ. / Н. А. Сакович. – Минск, 2004. – Ч. 2. Сказкотерапевтические технологии. – 263 с.

74.Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід : метод. посіб. / О. Пометун, Л. Пироженко, Н. Побірченко [та ін.] – Київ : А.Н.Н., 2002. – 136 с.

75.Карпюк Р. П. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Роман Петрович Карпюк. – Вінниця, 2005. – 22 с.

76.Кашлев С. С. Интерактивные методы обучения педагогике. / С. С. Кашлев. – Минск, 2004. – 122 с.

77.Кібальник О. Я. Оздоровчі технології для підвищення рухової активності підлітків // Теорія та методика фізичного виховання і спорту. – 2007. – № 4. – С. 63–66.

78.Кларин М. В. Интерактивное обучение – инструмент освоения нового опыта / М. В. Кларин // Педагогика. – 2000. – №7. – С. 12–18.

79.Кларин М. В. Технология обучения : идеал и реальность / М. В. Кларин. – Рига : Эксперимент, 1996. – 118 с.

80.Клаус Г. Введению в дифференциальную психологию учения / Г. Клаус. – Москва : Педагогика, 1987. –173 с.

81.Клепко С. Ф. Сума технологій для всіх українців / С. Ф. Клепко // Імідж сучасного педагога. – 2006. – № 8. – С. 12–15.

82.Клименко Н. О. Формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. О. Клименко; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Луганськ, 2005. – 20 с.

83.Климова Н. И. Ток-шоу как одна из форм организации воспитательного процесса (сборник материалов для проведения классных часов) [Электронный ресурс] / Н. И. Климова. – Режим доступа : www.festival.1september.ru. – Назва з екрана.

84.Козина Ж. Л. Теоретико-методические основы индивидуального подхода в спорте: монографія / Ж. Л. Козина, С .С. Ермаков, М. Цеслицка. – Быдгощ, 2014. – 396 с.

85.Козлова В. И. Системные признаки педагогической технологии [Текст] / В. И. Козлова // Проблемы и перспективы развития образования :

материалы междунар. заоч. науч. конф. (Пермь, 2011). – Т. I. – Пермь: Меркурий, 2011. – С. 25–29.

86. Козырев Ю. В. Модель проведения уроков на основе технологии решения проектных задач // Управление качеством образования : теория и практика эффективного администрирования / Ю. В. Козырев. – 2011. – № 6. – С. 60–68.

87. Козырева О. Компетентность – это деловая игра / О. Козырева // Учитель. – 2001. – № 6. – 24 с.

88. Концепція фізичного виховання в системі освіти України // Фізичне виховання в школі. – 1998. – № 2. – С. 2–8.

89. Копылов Ю. А. Концепция структуры и содержания оздоровительных занятий для студентов высших учебных заведений / Ю. А. Копылов, Л. Н. Яцковская, М. Д. Кудрявцев, В. А. Кузьмин, И. А. Толстопятов, С. С. Ермаков // Физическое воспитание студентов. – 2015. – № 5. – С. 23–30.

90. Костікова І. І. Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій / І. І. Костікова. – Харків : Колегіум, 2008. – 354 с.

91. Кравчук Т. М. Педагогічна підготовка майбутніх учителів фізичного виховання у вищих педагогічних навчальних закладах України (20-80 рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Т. М. Кравчук. – Харків, 2004. – 23 с.

92. Краевский В. В. Основы обучения. Дидактика и методика : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский. – Москва, Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.

93. Красильников И. М. Содержание и методы обучения музицированию на компьютере в общеобразовательной школе / И. М. Красильников // Искусство в школе. – 2003. – № 3. – С. 58–63.

94.Кремень В. Г. Освітня діяльність і інтелект: проблеми формування національної інтелігенції / В. Г. Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 2. – С. 3–11.

95.Кругляк О. Я. Підготовка майбутніх учителів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. Я. Кругляк. – Тернопіль, 2005. – 23 с.

96.Круцевич Т. Ю. Комплексная система оценки физического состояния подростков в процессе физического воспитания : зб. наук. праць Вол. держ. ун-ту імені Лесі Українки / Т. Ю. Круцевич . – Луцьк: «Media», 1999. – С. 421– 427.

97.Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания : учебник для высших учебных заведений физического воспитания и спорта / Т. Ю. Круцевич. – Київ : Здоров'я, 1985. – Т. 1. – 120 с.

98.Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания: учебник для высших учебных заведений физического воспитания и спорта / Т. Ю. Круцевич. – Киев : Олимпийская литература, 2003. – Т. 2 – 2003. – С. 8–20.

99.Левина М. Основы технологии обучения профессиональной педагогической деятельности / М. Левина. – Москва : ИПК и переподготовки руководящих работников и специалистов образования, 1996. – 232 с.

100.Леднев В. Содержание образования: сущность, структура, перспективы / В. Леднев. – Москва : Высшая школа, 1991. – С. 24–28.

101.Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – Изд. 2-е. – Москва : Политиздат, 1977. – 304 с.

102.Леонтьев А. Избранные психологические сочинения : в 2 т. / А. Леонтьев. – Москва , 1983. – Т. 1. – 392 с.

103.Лесгафт П. Ф. Избранные педагогические сочинения / П. Ф. Лесгафт. – Москва : Педагогика, 1988. – 398 с.

104. Ли Д. Практика группового тренинга / Д. Ли. – Санкт-Петербург, 2001. – 122 с.
105. Лидерс А. Г. Психологический тренинг с подростками / А. Г. Лидерс. – Москва, 2001. – 256 с.
106. Лихачев Б. Педагогика : учеб. пособ. / Б. Лихачев. – Москва: Прометей, 1993. – 562 с.
107. Лубышева Л. И. Концепция формирования физической культуры человека / Л. И. Лубышева. – Москва : РГАФК, 1992. – 120 с.
108. Лубышева Л. К концепции физкультурного воспитания студентов / Л. К. Лубышева // Теория и практика физ. культуры. – 1993. – № 5-6. – С. 15–18.
109. Лубышева Л. Современный ценностный потенциал физической культуры и спорта и пути его освоения обществом и личностью / Л. Лубышева // Теория и практика физической культуры. – 1997. – № 6. – С. 10–15.
110. Лубышева Л. Теоретико-методическое обоснование физкультурного воспитания студентов / Л. Лубышева, Г. Грузных // Теория и практика физической культуры. – 1991. – № 6. – С. 9–12.
111. Ляудис В. Я. Методика преподавания психологии : учеб. пособ. / В. Я. Ляудис. – 3-е изд., испр. и доп. – Москва : УРАО, 2000. – 128 с.
112. Маврин С. А. Педагогические системы и технологии / С. А. Маврин. – Москва, 1993. – 98 с.
113. Майэнберг Э. Основные проблемы педагогики спорта: вводный курс / под ред. М. Виленского, О. Метлушко. – Москва : Аспект Пресс, 1995. – 94 с., пер. с немец.
114. Малышева Т. В. Влияние методов интерактивного обучения на развитие коммуникативной компетенции учащихся / Т. В. Малышева // Учитель в школе. – 2010. – № 4. – С. 14–16.
115. Мамирова К. Н. Принципы и формы организации интерактивного обучения / Н. Мамирова // География и экология в школе XXI века. – Киев, 2010. – № 7. – С. 72–76.

116. Марасанов Г. И. Социально-психологический тренинг / Г. И. Марасанов. – Москва, 1998. – 211 с.
117. Маркова А.К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – Москва : Международный гуманитарный фонд «Знание», 1996. – 312 с.
118. Ментс М. Эффективный тренинг с помощью ролевых игр (Эффективное использование ролевых игр в тренинге) / М. Ментс. – Санкт-Петербург, 2001. – 173 с.
119. Методическое пособие по интерактивным методам преподавания права в школе. – Москва : Новый учебник , 2002. – 192 с.
120. Мудрик В. И. Новая образовательная парадигма как фактор развития высшей школы / В. И. Мудрик, Е. Н. Школа, С. А. Заветный // Zbiór raportów naukowych «Pedagogika. Teoria. Praktyka» (29.12.2015 – 03.01.2016). – Warszawa : Wydawca : Sp.z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – Т.1. – Р. 5–14.
121. Мулик К. В. Диференційований підхід до підготовки фахівців зі спортивно-оздоровчого туризму для роботи з дітьми, підлітками та студентською молоддю / К. В. Мулик // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Т. 129. – С. 217–223..
122. Науменко О. М. Деякі аспекти підготовки майбутніх учителів до використання засобів ІКТ в навчальній діяльності [Електронний ресурс] / О. М. Науменко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2007. – Вип. 4. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/ejournal/s/IT_ZN/em4/emg.html. – Назва з екрана.
123. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / В. І. Наумчук. – Тернопіль, 2002. – 19 с.
124. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту. – Київ, 2004. – 16 с.

125. Немов Р. С. Психология : учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн. Кн. 2. Психология образования / Р. С. Немов. – 3-е изд. – Москва : Гуманит. изд. центр Влдо, 1998. – 608 с.

126. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : учеб. пособ. для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. кадров / под ред. Е. С. Полат. – Москва : Издательский центр «Академия», 2002. – 272 с.

127. Панасюк О. П. Формування моральних цінностей у майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. П. Панасюк. – Київ, 2011. – 20 с.

128. Папуча В.М. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя фізичного виховання у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Володимир Миколайович Папуча. – Запоріжжя, 2010. – 23 с.

129. Пахомова Н. Ю. Учебный проект : Методология поиска / Н. Ю. Пахомова // Учитель. – 2000. – № 1. – С. 41–45.

130. Педагогика и психология высшей школы : учеб. пособ. – 3-е изд., перераб. и доп. – Ростов на Дону:Феникс, 2006. – 512 с.

131. Перспективні педагогічні технології в шкільній освіті / С. П. Бондар, Л. Л. Момот, Л. А. Липова, М. І. Головка. – Рівне : Тетіс, 2003. – 126 с.

132. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – Москва, 1982. – 184 с.

133. Платонов В. Н. Сохранение и укрепление здоровья здоровых людей – приоритетное направление современного здравоохранения / В. Н. Платонов // Спортивна медицина. – 2006. – № 2. – С. 3–14.

134. Полат Е. С. Метод проектов [Электронный ресурс] / Е. С. Полат. – Режим доступа : <http://distant.ioso.ru/project/meth%20project/metod>. – Назва з екрана.

135. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : навч.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – Київ: Видавництво А. С. К. , 2004. – 192 с.

136. Пономарев Н. И. Социальные функции физической культуры и спорта / Н. И. Пономарев. – Москва : Физкультура и спорт, 1974. – 310 с.

137. Пономарьова Г. Ф. Педагогіка фізичного виховання: сучасні організаційні технології у загальноосвітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. / Г. Ф. Пономарьова, Т. С. Бондар, В. В. Золочевський. – Харків : ФОП Бровін О.В., 2013. – 193 с.

138. Попов В. Моделирование физической культуры личности : тез. докл. XI Межрегион. научно-метод. конф. / В. Попов. – Архангельск, 1992. – 14 с.

139. Про освіту: Закон України № 1060-ХІІ від 23.05.1991 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Назва з екрана.

140. Про вищу освіту: Закон України № 2984-ІІІ від 17.01.2002 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Назва з екрана.

141. Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України: Наказ Міністерства освіти і науки України № 458 від 02.08.2005 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Назва з екрана.

142. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України № 281-ХІV від 01.12.1998 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. – Назва з екрана.

143. Про національний план дій відносно реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту : Указ Президента України № 667/2006 від

02.08.2006 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://www.zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

144. Прокопенко Е. В. Формирование познавательной активности учащихся 5-9 классов в образовательном процессе (На краеведческом материале) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. В. Прокопенко. – Коломна, 2005. – 143 с.

145. Прокопенко І. Ф. Сучасні педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Євдокимов. – Харків : Колегіум, 2008. – 344 с.

146. Прутченков А. С. Трудное восхождение к себе: метод. разработки и сценарии занятий социально-психологических тренингов / А. С. Прутченков. – Москва, 1995. – 124 с.

147. Путятин Г. М. Організаційний механізм регіонального управління сферою фізичної культури та спорту / Г. М. Путятин, Г. Є. Горбачов // Слобожанський науково-спортивний вісник – 2013. – №5 (38). – С. 200–204.

148. Рабочая книга практического психолога: Технология эффективной профессиональной деятельности : пособ. для специалистов, работающих с персоналом) / под ред А. А. Деркача. – Москва, 1996. – 34 с.

149. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Д. Равен. – Москва, 2002. – С. 150–155; 275–298.

150. Рибалко Л. С. Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : автореф. дис. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Людмила Сергіївна Рибалко. – Харків, 2008. – 45 с.

151. Розанова В. А. Методика диагностики мотивации к достижению успеха Т. Элерса / В. А. Розанова // Психология управления. – М., 1999. – С. 105–106.

152. Ротерс Т. Модель підготовки вчителів фізичної культури до профільного навчання за спортивним напрямком / Т. Ротерс // Освіта на Луганщині, 2009. – № 1. – С. 34–38.

153. Ротерс Т. Т. Профільне навчання за спортивним напрямком – сучасна модель реформування системи фізичного виховання школярів / Т. Т. Ротерс // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 17. – С. 182–187.

154. Ротерс Т. Т. Організаційно-педагогічні технології фізичного виховання школярів / Т. Т. Ротерс // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 6. – С. 98–100.

155. Ротерс Т. Т. Сучасна парадигма фізичного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів / Т. Т. Ротерс // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2009. – № 23 (186). – Ч. 2. – С. 106-111.

156. Ротерс Т. Т. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до профільного навчання у старшій школі / Т. Т. Ротерс, О. В. Котова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. праць за редакцією проф. С. С. Єрмакова. – Харків : ХДАДМ (ХХП), 2008. – № 6. – С. 142–144.

157. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы : теория и практика. / К. Рудестам ; общ. ред. и вступ. сл. Л. А. Петровской. – Москва, 1993. – 321 с.

158. Рядинська І. А. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позаурочної роботи з учнями (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / І. А. Рядинська. – Харків, 2008. – 24 с.

159. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособ. / Г. К. Селевко. – Москва : Народное образование, 1998. – 256 с.

160. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. – Т. 1. – Москва : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.

161. Селевко Г. К. Воспитательные технологии / Г. К. Селевко. – Москва, 2005. – 320 с.

162. Селуянов В. Н. Основы научно-методической деятельности в физической культуре : учеб. пособ. / В. Н. Селуянов, М. П. Шестаков, И. П. Космина. – Москва : РГАФК, 1997. – 102 с.

163. Семиченко В. А. Концепция целостности и ее реализация в профессиональной подготовке будущих учителей (психолого-педагогический аспект) : дисс. ... д-ра психол. наук / В. А. Семиченко ; КГПИ имени М. П. Драгоманова. – Киев, 1992. – 432 с.

164. Сигал Н. С. Мотивационная сфера студентов колледжа с различной успеваемостью по физической культуре / Н. С. Сигал, А. А. Суровов, Ю. В. Воронова // Слобожанський науково-спортивний вісник – Харків : ХДАФК, 2007. – № 12. – С. 314–317.

165. Сидоренко Т. Д. Дидактичні основи формування педагогічної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Т. Д. Сидоренко. – Кривий Ріг, 2011. – 30 с.

166. Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань / М. О. Синиця // Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 418–438.

167. Словарь практического психолога / сост. С. Ю. Головин. – Минск, 1997. – 421 с.

168. Смид Р. Групповая работа с детьми и подростками. / Р. Смид. – Москва, 2000. – 166 с.

169. Современные тенденции развития педагогики как гуманитарной научной дисциплины / под. ред. В. В. Краевский; ред. Р. В. Почтер (сборник научных статей). – Краснодар: Изд-во Куб ГУ, 2009. – 420 с.

170. Социологические опросы. Виды опросов [Электронный ресурс] / Сайт маркетингового агентства Fdfgroup, М. – Режим доступа : <http://www.fdfgroup.ru/>. – Назва з екрана.

171. Стасенко О. А. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної роботи з учнями основної школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. А. Стасенко. – Кіровоград, 2010. – 24 с.

172. Ступина С. Б. Технологии интерактивного обучения в высшей школе : учеб.-метод. пособ. / С. Б. Ступина. – Саратов : Издательский центр «Наука», 2009. – 52 с.

173. Суоров А. А. Реабилитация в спорте по методу доктора С. М. Бубновского / А. А. Суоров, К. Е. Калинин // Проблемы формування здорового способу життя дітей і молоді та шляхи їх вирішення : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (21-22 квітня 2016 р., Харків). – Харків, 2016. – С. 149–152.

174. Суоров А. А. Совершенствование тренировочного процесса на основе элементов конфронтационного обучения нападающих в футболе / А. А. Суоров, Е. Н. Школа. А. В. Бойченко // Вісник Чернігівського педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів : ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2015. – Вип. 129. – Т. 4. – С. 177–181.

175. Суоров А. А. Футбол в Харьковской гуманитарно-педагогической академии [Електронний ресурс] / А. А. Суоров. – Режим доступу : <http://football-hgra.057.ua>. – Назва з екрана.

176. Суоров О. А. Вплив інтерактивного навчально-методичного комплексу на стан пізнавальної діяльності майбутніх вчителів фізичної культури / О. А. Суоров // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка ; гол. ред. Носко М. О. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – Вип.107. – Т. 1. – С. 322–326.

177. Суоров О. А. Ефективність застосування технології інтерактивного навчально-методичного комплексу щодо пізнавальної активності майбутніх вчителів фізичної культури / О. А. Суоров // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури / Фізична культура і спорт : зб. наук. праць ; за

ред. Г. М. Арзютова. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – С. 365–370.

178. Суровов О. А. Запровадження інтерактивних методів навчання в систему фізичного виховання як умова її вдосконалення / О. А. Суровов, Т. С. Бондар // Шляхи і засоби формування педагогічної культури майбутніх педагогів у процесі навчання та позааудиторної роботи: матеріали регіон. наук.-практ. конф. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Державна наукова установа «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України [та ін.]. – Харків : ФОП Шейніна О. В., 2012. – С. 51–52.

179. Суровов О. А. Методика виховання інтересу студентів до занять з фізичної культури за допомогою ситуації успіху / О. А. Суровов // Виховна робота як фактор гуманізації та гуманітаризації навчально-виховного процесу : зб. матеріалів Харківської обласної п'ятої ювілейної конференції педагогічних працівників вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації (Харків, 25 лютого – 3 березня 2004 р.). – Харків, 2004. – С. 300–302.

180. Суровов О. А. Методичні засади використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі фахової підготовки / О. А. Суровов, А. І. Чаговець // Вища освіта України: Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» / Ін-т вищої освіти НАПН України, Київ. Міжн. ун-т. – Київ, 2011. – Додаток 2 до № 3. – Т. IV(29). – С. 450–455.

181. Суровов О. А. Організація та методика проведення змагань з міні-футболу : метод. реком. / О. А. Суровов. – Харків: ХГПШ, 2010. – 45 с.

182. Суровов О. А. Перспективи застосування інтерактивних методів у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури / О. А. Суровов, Т. С. Бондар // Теорія та методика фізичного виховання. – 2012. – № 1. – С. 17–18, 36.

183. Суровов О. А. Перспективи застосування інтерактивних методів у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичної культури / О. А. Суровов,

Т. С. Бондар // Моделювання та інформаційні технології у фізичному вихованні і спорті : матеріали VII Міжнар. наук. конф. (28 лютого 2012 р., Львів-Харків) / Львів. держ. ун-т фіз. культури, ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Харків : «ОВС», 2012. – С. 69–72.

184. Суоров О. А. Професійно-прикладна фізична підготовка у системі наукової організації праці : зб. лекцій з фізичного виховання / О. А. Суоров ; за заг. ред. О. Г. Шалепи. – Харків : ХГПІ, 2007. – С. 83–89.

185. Суоров О. А. Соціально-педагогічні передумови впровадження інтерактивних технологій навчання у процес фахової підготовки вчителів фізичної культури / О. А. Суоров, Т. С. Бондар, С. С. Коваль // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2012. – № 4. – С. 169–172.

186. Суоров О. А. Специализированный Интернет-ресурс как интерактивная технология в процессе подготовки будущих учителей физической культуры / О. А. Суоров // Физическое воспитание студентов, 2013. – № 3. – С. 55–59.

187. Суоров О. А. Суддівство в змаганнях з міні-футболу та футзалу : метод. реком. / О.А. Суоров. – Харків : ХГПІ, 2010. – 49 с.

188. Суоров О. А. Теорія і методика викладання спортивних ігор: збірник лекцій [Електронний ресурс] : ред. О. А. Суоров. – Харків: ХГПІ, 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.

189. Суоров О. А. Теорія і методика викладання футболу: збірник лекцій [Електронний ресурс] : ред. О. А. Суоров. – Харків: ХГПІ, 2011. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану..

190. Суоров О. А. Регламент чемпіонату та кубку ХГПІ з міні-футболу [Електронний ресурс] : ред. О. А. Суоров. – Харків: ХГПІ, 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium-266 ; 32 Mb RAM ; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.

191. Суоров О. А. Розвиток та організація проведення змагань із міні-футболу в Харківському гуманітарно-педагогічному інституті : метод. реком./ О. А. Суоров. – Харків : ХГПІ, 2009. – 125 с.
192. Суоров О. А. Розвиток та організація проведення змагань із міні-футболу в Харківському гуманітарно-педагогічному інституті : метод. реком. / О. А. Суоров. – Харків : ХГПІ, 2009. – 125 с.
193. Суоров О. А. Упровадження інтерактивних технологій навчання у процес фахової підготовки вчителів фізичної культури / О. А. Суоров // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі: зб. наук. праць / [редкол.:Т.І. Сущенко (гол.ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2015. – Вип. 43(96). – С. 360–367.
194. Сутула В. А. Лабораторный практикум по спортивной метрологии: учеб. пособ. / В. А. Сутула. – Харьков : ХГИФК, 1994. – 68 с.
195. Сутула В. О. Формування фізичної культури особистості стратегічне завдання фізкультурної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів / В. О. Сутула, Т. С. Бондар, Ю. В. Васьков // Слобожанський науково-спортивний вісник. – Харків : ХДАФК, 2009. – № 1. – С. 15-21.
196. Твоя профессиональная карьера: учеб. для 8-11 кл. общеобразоват. учрежд. / М. С. Гуткин, Г. Ф. Михальченко, А. В. Прудило [и др.]; под ред. С. Н. Чистяковой, Т. И. Шалавиной. –Москва: Просвещение, 2000. – 191 с.
197. Терещенко В. А. Формування психологічної готовності майбутніх учителів до інтерактивної взаємодії з учнями : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / В. А. Терещенко. – Київ, 2009. – 24 с.
198. Тимошенко О. В. Використання програмно-цільового підходу в організації спортивно-масових заходів майбутніх вчителів фізичної культури / О. В. Тимошенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць за редакцією проф. С. С. Єрмакова. – Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2007. – № 12. – С. 137-140.
199. Тимошенко О. В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних

зкладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Олексій Валерійович Тимошенко. – Київ, 2009. – 45 с.

200. Угринович Н. Д. Информатика и информационные технологии : примерное поурочное планирование с применением интерактивных средств обучения / Н. Д. Угринович. – Москва : Школьная пресса, 2001. – 48 с.

201. Урываев В. А. Применение психодиагностических методов в работе с кадрами на выдвижение : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.02 / В. А. Урываев. – Москва, 1990. – 23 с.

202. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : в 2-х т. / Х. Хекхаузен. – 2-е изд. – Санкт-Петербург : Питер, Москва : Смысл, 2003. – Т. 1. – 860 с.

203. Холодний О. Деякі аспекти вдосконалення процесу фізкультурної освіти школярів / О. Холодний // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2010. – № 1. – С. 121–123.

204. Холодний О. Формування здорового способу життя у середовищі дітей та молоді як основна передумова розвитку здорового суспільства у майбутньому / О. Холодний // Вісник Луганського Національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 17 (204). – С. 306–311.

205. Хохлова Л. Особливості діяльності шкіл сприяння здоров'ю з формування у середовищі школярів здорового способу життя / Л. Хохлова, Т. Бондар, А. Жадан, А. Сутула // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010. – № 17 (204). – С. 312–318.

206. Хуторской А. В. Современная дидактика / А. В. Хуторской. – Санкт-Петербург, 2001. – 553с.

207. Чепель Т. Новые подходы к проблеме преемственности детского сада и школы в современных условиях / Т. Чепель, Т. Яковенко // Дошкольное воспитание. – 2003. – № 9. – С. 18–24.

208. Чепыжова Н. Р. Использование информационно-коммуникационных технологий для повышения качества обучения /

Н. Р. Чепыжова // Среднее профессиональное образование. – 2010. – № 6. – С. 13–15.

209. Чуменко Е. В. Здоровий спосіб життя. Інтерактивні методи навчання / Е. В. Чуменко. – Мінськ : А. Н. Вараксин, 2009. – 96 с.

210. Шадриков В. Философия образования и образовательные политики / В. Шадриков. – Москва : Логос, 1993. – 181 с.

211. Шалепа О. Г. Організація та методика проведення масових фізкультурно-спортивних заходів у системі фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в навчальних закладах : навч. посіб. / О. Г. Шалепа, В. В. Золочевський, О. А. Суоров. – Харків : ХГПІ, 2008. – 120 с.

212. Шалепа О. Г. Роль фізичного виховання у розвитку рівня мотивації студентів щодо досягнення успіху в процесі навчання в Харківському гуманітарно-педагогічному інституті / О. Г. Шалепа, О. А. Суоров // Слобожанський науково-спортивний вісник – Харків : ХДАФК, 2007. – № 12. – С. 41–44.

213. Шамова Т. И. Управление профильным обучением на основе личностно-ориентированного подхода : учеб.-метод. пособ. / Т. И. Шамова, Г. Н. Подчалимова, А. Н. Худин [и др.] – Москва : Центр «Педагогический поиск», 2006. – 160 с.

214. Швырина Г. В. Интернет-ресурсы как эффективное средство формирования культуры речи учащихся / Г. В. Швырина // Образование и общество. – 2010. – № 3. – С. 61–64.

215. Шиян Б. Теорія і методика фізичного виховання школярів : в 2 ч. / Б. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2007. – Ч. 1. – 271 с.

216. Шиян Б. Теорія і методика фізичного виховання школярів : в 2 ч. / Б. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2007. – Ч. 2. – 248 с.

217. Щербіна В. К. Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя економіки в умовах інтерактивного навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. К. Щербіна. – Харків, 2009. – 24 с.

218. Школа О. М. Валеологізація фізкультурної освіти учнівської молоді / О. М. Школа, Д. В. Пятницька, О. В. Кабацька // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки: наук. видання. – Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. – № 4 (301). – С. 173–181.

219. Эрдниев П. Укрупнение дидактических единиц как технология обучения : в 2 ч. / П. Эрдниев. – Москва : Просвещение, 1992. – Ч. 2. – 257 с.

220. Юдин В. В. Анализ занятия. Технологический подход / В. В. Юдин // Школьные технологии. – Москва : Народное образование. – 2002. – № 1 – С. 28–35.

221. Ягодинский Н. В. Школьнику о вреде никотина и алкоголя: кн. для учащихся / Н. В. Ягодинский. – 2-е изд., перераб. – Москва : Просвещение, 1986. – 96 с.

222. Яковлева Н. М. Теория и практика педагогического творчества: учеб. пособ. к спецкурсу / Н. М. Яковлева. – Челябинск : ЧГПИ. – 1987. – 67 с.

223. Якунин В. А. Психология управления учебно-познавательной деятельностью студентов : учеб. пособ. / В. А. Якунин. – Ленинград : ЛГУ имени Жданова, 1986. – 44 с.

224. Янушевич Ф. Технология обучения в системе высшего образования / О. Долженко. – Москва : Высшая школа, 1996. – 135 с., пер. с польск.

225. Borg K. Slojdamnet: intryck – uttryck – avtryck (Linkoping Studies in Education and Psychology, Linkoping: Linkopings universitet. 2001. – 77 p.

226. Druz V. A. Individualization factors of students' physical education at modern stage of its realization / V. A. Druz, S. S. Iermakov, G. P. Artemyeva, Y. I. Puhach, R. Muszkieta // Physical Education Of Students, 2017. – № 21(1), – P. 10–16.

227. Skoie H. Faculty involvement in research in mass higher education: Current practice and future perspectives in the Scandinavian countries. – Science a. publ. policy. – Guildford, 2000. – Vol. 27. – № 6. – P. 409–419.

228. Tapani Kananoja International Relations of Uno Cygnaeus and development of Handicrafts Education in the Nordic Countries Education. Jyvaskyla University. Institute for educational research. – Jyvaskyla : Jyvask University Press, 1999. – P. 9–17.

229. Teacher education in Finland. Present and future trends and challenges / Tella Ed. // Studia Pedagogica. – Helsinki, 2000. – № 11. – P. 21–43.

230. Weiner B. A. cognitive (attribution)-emotion-action model of motivated behavior: an analysis of judgments of help-giving / B. A. Weiner // J. of Person. and Soc. Psychol. 1980. – Vol. 39. – P. 23–29.

231. White R. W. Motivation reconsidered : The concept of competence // Psychological review. – 1959. – № 66. – P. 18–24.

232. Atkinson B.R. An Introduction to Mathematical Learning Theori / B. R. Atkinson [et al]. – New York, 1965. – 236 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Шановний респондент!

Співробітниками Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради вивчається проблема застосування інтерактивних технологій на заняттях. Просимо Вас відмітити будь-якою позначкою один з вказаних варіантів відповідей.

Курс _____

№	Питання	Відповіді
1	Чи ураховують педагоги на заняттях Вашу точку зору?	Так
		Ні
2	Чи використовуєте Ви під час навчання власний життєвий досвід?	Так
		Ні
3	Чи виявляєте Ви активність під час навчання?	Так
		Ні
4	Чи підтримують педагоги Ваші ініціативи та активність?	Так
		Ні
5	Чи заохочують Вас педагоги до творчого вирішення поставлених навчальних цілей та завдань?	Так
		Ні
6	Кількість предметів які Ви вивчаєте на курсі?	5-7
		8-10
		11-13
		13-15
7	Кількість педагогів, які застосовують вказані у питаннях 1-5 аспекти навчальної діяльності?	1-2
		3-4
		5-7
		8-10
		11-13
		13-15
8	Чи хотіли би Ви щоб на заняттях педагогами застосовувались казані у питаннях 1-5 аспекти навчальної діяльності	Так
		Ні
9	Чи ставлять перед Вами педагоги творчі завдання?	Так
		Ні
10	Чи працюєте Ви на заняттях у малих групах?	Так
		Ні
11	Чи проводяться під час навчання навчаючі ігри (ролеві ігри, імітації, ділові ігри і освітні ігри)	Так
		Ні
12	Чи завдаються Вам соціальні проекти (публікації для газети ВНЗ, фільми, виставки, казки тощо)?	Так
		Ні
13	Чи обговорюєте Ви на парах дискусійні питання	Так

	(наприклад у формі ток-шоу, симпозиуми тощо)?	Ні
14	Чи берете Ви участь під час навчання у таких заходах як «Дерево рішень», «Мозковий штурм» тощо?	Так
		Ні
15	Кількість педагогів які використовують під час викладання Вам предмету вказані у питаннях 9-14 методи?	1-2
		3-4
		5-7
		8-10
		11-13
		13-15
16	Чи хотіли би Ви щоб на заняттях педагогами застосовувались казані у питаннях 9-14 методи?	Так
		Ні
17	Чи запрошуються до Вас на лекції фахівці з даної дисципліни?	Так
		Ні
18	Чи проводять Вам навчаючи екскурсії?	Так
		Ні
19	Чи хотіли би Ви щоб під час навчання педагогами застосовувались казані у питаннях 16-17 форми?	Так
		Ні

Дякуємо Вам за участь в опитуванні.

Бажаємо здоров'я та успіхів у навчанні!

Додаток Б

Шановний респондент!

Співробітниками Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради вивчається проблема застосування під час підготовки фахівців інтерактивних технологій. Просимо Вас відмітити будь-якою позначкою один з вказаних варіантів відповідей.

Посада _____ Науковий ступінь та звання (якщо маєте) _____

№	Питання	Відповіді
1	Чи урахуєте Ви на заняттях точку зору студентів?	Так
		Ні
2	Чи використовуєте Ви під час навчання власний життєвий досвід студентів?	Так
		Ні
3	Чи підтримуєте Ви ініціативи та активність студентів?	Так
		Ні
4	Чи заохочуєте Ви до творчого вирішення студентами поставлених навчальних цілей та завдань?	Так
		Ні
5	Чи хотіли би Ви застосовувати на заняттях вказані у питаннях 1-4 аспекти навчальної діяльності	Так
		Ні
6	Чи ставити Ви перед студентами творчі завдання?	Так
		Ні
7	Чи організуєте Ви на заняттях роботу студентів у малих групах?	Так
		Ні
8	Чи проводити Ви під час занять навчаючи ігри (ролеві ігри, імітації, ділові ігри і освітні ігри)	Так
		Ні
9	Чи долучаєте Ви студентів до соціальних проєктів (публікації для газети ВНЗ, фільми, виставки, казки тощо)?	Так
		Ні
10	Чи організуєте Ви обговорення на заняттях дискусійних питань (наприклад, у формі ток-шоу, симпозіумів тощо)?	Так
		Ні
11	Чи організуєте Ви під час навчання такі заходи як «Дерево рішень», «Мозковий штурм» тощо?	Так
		Ні
12	Чи хотіли би Ви на заняттях застосовувати вказані у питаннях 6-11 методи?	Так
		Ні
13	Чи запрошуєте Ви на лекції інших фахівців (практиків, науковців) з Вашої дисципліни?	Так
		Ні
14	Чи проводити Ви навчаючи екскурсії?	Так
		Ні
15	Чи хотіли би Ви щоб під час навчання застосовувати вказані у питаннях 13-14 форми?	Так
		Ні

Дякуємо Вам за участь в опитуванні!

Бажаємо здоров'я та успіхів у Вашій педагогічній діяльності!

Додаток В

Шановний респондент!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, направленому на з'ясування деяких особливостей Вашої особистості і Вашого характеру. Прочитайте кожне твердження і в графі відповідей поставте знак «+» проти вибраного вами варіанту.

Варіанти відповідей: «Безумовно «так», «Швидше «так», чим «ні», «Швидше «ні», чим «так», «Безумовно «ні».

Щирі відповіді дозволять Вам одержати вірне про себе уявлення і в майбутньому врахувати як свої слабкі, так і сильні сторони характеру. І навпроти, бажання показатися краще, ніж ви є насправді, обернеться марною тратою часу або отриманням відомостей, не відповідних дійсності.

Пол _____ Група _____

Питання	Так	Швидше так, чим немає	Швидше немає, ніж так	Ні
1. Щастя – це коли повезе				
2. Мої плани на майбутнє рідко виявляються реальними				
3. Після того, як я вже зважився зробити, я, як правило, ще розгойдуюся, перш ніж почати				
4. Часто із-за ліні я відкладаю почату роботу				
5. Часто я поступаю по першій спонуці «Зроблено – і будь, що буде»				
6. Звичайно без сторонньої допомоги я можу відірватися від якої-небудь спокуси (читання цікавої книги, що хвилює телефільм і т.д.) і зайнятися потрібною справою				
7. У суперечках про життя я буваю прав частіше, ніж мої друзі				
8. Я вже вибрав для себе справу, якій міг би присвятити все своє життя				
9. Я рідко спізнююся на заняття				
10. Звичайно я дуже довго не можу зважитися на яку-небудь справу				
11. Будь-яка справа я прагну довести до кінця				
12. Я більш інших запальний і дратівливий				
13. Я легко заражаюся настроєм інших людей				
14. Звичайно все у мене виходить з першої спроби				
15. Я люблю читати книги про життя чудових людей				

16. Мені вдалося позбавитися деяких шкідливих звичок (постійно спізнюватися, палити і т.д.)				
17. Про мене можуть сказати, що я не з боязкого десятка				
18. Я нерідко холону до справи, яка ще недавно здавалася мені цікавим				
19. При розмові з людиною, якої я соромлюся або боюся, я звичайно так хвилююся, що моя мова помітно міняється				
20. Найчастіше мені потрібні підштовхування із сторони, щоб довести почату справу до кінця				
21. Мені добре знайомо відчуття ліні				
22. Я живу цікавим і повноцінним життям				
23. Мені найчастіше вдається виконувати намічене на день				
24. Я частіше буваю упевненим в собі				
25. У мене багато покинутих справ				
26. Я володію витримкою і холоднокрівністю				
27. Вислухавши доводи однієї сторони, що сперечається, я звичайно приймаю її точку зору, а після вислухування іншої сторони хотів би прийняти протилежну				
28. Моя упертість іноді заважає мені				
29. Моє майбутнє представляється мені ще дуже невизначеним				
30. Досить часто я не виконую обіцяного				
31. У новій і незнайомій ситуації я, як правило, втрачаюся і боюся				
32. Я можу назвати себе людиною з твердим характером				
33. Часто тривожні думки долають мене настільки, що довго не дають заснути				
34. У відносинах з товаришами я частіше буваю в ролі підлеглого, ніж начальника				
35. Дотепер ще нікому не вдалося вивести мене з терпіння				
36. Я можу віднести себе до тих людей, які ясно бачать своє життєве покликання				
37. Я хотів би добитися в житті багато чого, але погано представляю, яким саме образом				
38. Коли я спізнююся на урок або заняття, мені звичайно буває важко відкрити двері і увійти				
39. Завзятість – риса моєї вдачі				
40. Як правило, я господар свого положення				
41. Мені легше живеться, коли хто-небудь з дорослих контролює кожен крок				
42. У своїх вчинках я повністю незалежний від інших				

43. Мене в житті цікавить то одне, то інше, і важко чому-небудь віддати перевагу				
44. Мені дуже не вистачає зібраності і акуратності в справах				
45. Я часто переживаю почуття невпевненості в успіху початої справи				
46. У мене лінь більша, ніж у інших				
47. Мої власні емоції мені часто заважають в житті				
48. Жити мудрими думками інших краще, ніж своїми				
49. Я іноді відкладаю дуже важливу почату справу				
50. Я хотів би в корені змінити своє життя				
51. Я дотримую режим дня навіть у вільний від навчання час				
52. Відповідаючи на всі ці питання, мені неважко було вибирати між «так і ні»				
53. Я часто, не закінчивши однієї справи, хапаюся за інше, не закінчивши іншого – за третє і т.д.				
54. Мені, як правило, вдається примусити себе зробити малоприємне, але корисна в майбутньому справа				
55. Я досить часто роблю що-небудь зі всіма за компанію, навіть коли не дуже хотів би це робити				
56. Коли я зайнятий чим-небудь дуже відповідальним, мою увагу все одно можна відвернути				

Ключ

10123	20123	30123	40123	50123	60123	73210
83210	93210	100123	113210	120123	130123	143210
153210	160123	173210	180123	190123	203210	210123
223210	233210	243210	250123	263210	270123	280123
290123	300123	310123	323210	330123	340123	353210
363210	373210	380123	393210	403210	410123	423210
430123	440123	450123	460123	470123	480123	490123
500123	513210	523210	530123	543210	550123	560123
Ц=	О=	Р=	Н=	С=	См=	Л=

Шановний респонденте!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, направленому на з'ясування деяких особливостей вашої особистості і вашого характеру. Вам буде запропонований 41 питання, на кожний з яких відповідайте «Та» чи ні».

Пол _____ Група _____

ТЕСТ

1. Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час.
2. Я легко гарячуся, коли помічаю, що не можу на все 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я все ставлю на карту.
4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше ухвалюю рішення одним з останніх.
5. Коли у мене два дні підряд немає справи, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижчі за середні.
7. По відношенню до себе я строгіший, чим по відношенню до інших.
8. Я доброзичливіший, чим інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, я потім суворо засуджую себе, оскільки знаю, що в ньому я добився б успіху.
10. В процесі роботи я потребую невеликих пауз для відпочинку.
11. Старанність – це не основна моя межа.
12. Мої досягнення в праці не завжди однакові.
13. Мене більше привертає інша робота, ніж та, якій я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною.
16. Перешкоди роблять мої рішення твердішими.
17. У мене легко викликати честолюбство.
18. Коли я працюю без натхнення, це звичайно помітно.
19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю те, що повинен був зробити зараз.
21. Потрібно покладатися тільки на самого себе.
22. У житті мало речей, важливіших, ніж гроші.
23. Завжди, коли мені належить виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.
24. Я менш честолюбний, чим багато інших.
25. В кінці відпустки я звичайно радію, що скоро вийду на роботу.
26. Коли я розташований до роботи, я роблю її краще і кваліфіцированнее, чим інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, які можуть наполегливо працювати.
28. Коли у мене немає справ, я відчуваю, що мені ніяково.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.

30. Коли мені доводиться ухвалювати рішення, я прагну робити це якнайкраще.
31. Мої друзі іноді рахують мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від моїх колег.
33. Безглуздо протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не лрдится, я нетерплячий.
36. Я звичайно звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Коли я працюю разом з іншими, моя робота дає більші результати, ніж роботи інших.
38. Багато що, за що я беруся, я не доводжу до кінця.
39. Я заздрю людям, які але завантажені роботою.
40. Я не заздрю тим, хто прагне до влади і положення.
41. Коли я упевнений, що стою на правильному шляху, для доказу своєї правоти я йду аж до крайніх заходів.

ОБРОБКА І ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ТЕСТУ

Ви одержали по 1 балу за відповіді «та» на наступні питання: 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41. Ви також одержали по 1 балу за відповіді «ні» на питання: 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39.

Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються. Підрахуйте суму набраних балів.

Шановний респондент!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, спрямованому на з'ясування деяких особливостей вашої особи і вашого характеру. Опитувальник складається з 27 пунктів. Але до кожного з них можливі три варіанти відповідей: А, Б, В.

1. З відповідей на кожний з пунктів виберіть той, який краще всього виражає вашу точку зору з даного питання. У випадку, якщо декілька варіантів відповідей покажуться рівноцінними, відберіть з них тільки один, який найбільшою мірою відповідає вашій думці. Букву, якій позначена вибрана відповідь (А, Б, В), напишіть на листі для відповідей поряд з номером відповідного пункту (1-27) під рубрикою «найбільше».

2. Потім з відповідей виберіть той, який найменше всього близький до вашої думки. Букву, якій позначена ця відповідь, також напишіть на листі для відповідей під рубрикою «менше всього».

Прагніть бути максимально правдивим. Немає «хороших» або «поганих» відповідей, тому не прагніть вгадати, яка відповідь є для вас кращим».

Пол _____ Група _____

Тестовий матеріал

1. Найбільше задоволення я одержую від:
 - А. Схвалення моєї роботи.
 - Б. Усвідомлення того, що робота зроблена добре.
 - В. Усвідомлення того, що мене оточують друзі.

2. Якби я грав у футбол (волейбол, баскетбол), то я хотів би бути:
 - А. Тренером, який розробляє тактику гри.
 - Б. Видатним гравцем.
 - В. Капітаном команди.

3. Здається, кращим педагогом є той, хто:
 - А. Виявляє інтерес до учнів і до кожного має індивідуальний підхід.
 - Б. Визиває інтерес до предмету так, що учні із задоволенням заглиблюють свої знання в цьому предметі.
 - В. Створює в колективі таку атмосферу, при якій ніхто не боїться висловити свою думку.

4. Мені подобається, коли люди:
- А. Радіють виконаній роботі.
 - Б. Із задоволенням працюють в колективі.
 - В. Прагнуть виконати свою роботу краще за інших.
5. Я хотів би, щоб мої друзі:
- А. Били чуйні і допомагали людям, коли для цього надається можливість.
 - Б. Були вірні мені.
 - В. Були розумними і цікавими людьми.
6. Кращими друзями я вважаю тих:
- А. З ким складаються добрі взаємини.
 - Б. На кого завжди можна покластися.
 - В. Хто може багато чого досягти в житті.
7. Найбільше я не люблю:
- А. Коли у мене щось не виходить.
 - Б. Коли псуються відносини з товаришами.
 - В. Коли мене критикують.
8. Здається, найгірше, коли педагог:
- А. Не приховує, що деякі учні йому несимпатичні, насміхається і жартує над ними.
 - Б. Визиває дух суперництва в колективі.
 - В. Недостатньо добре знає предмет, який викладає.
9. У дитинстві мені найбільше подобалося:
- А. Проводити час з друзями.
 - Б. Відчуття виконаних справ.
 - В. Коли мене за що-небудь хвалили.
10. Я хотів би бути схожим на тих, хто:
- А. Досяг успіху в житті.
 - Б. По-справжньому захоплений своєю справою.
 - В. Відрізняється дружелюбністю і доброзичливістю.
11. В першу чергу школа повинна:
- А. Научити вирішувати завдання, які ставить життя.
 - Б. Розвивати перш за все індивідуальні здібності учня.
 - В. Виховати якості, що допомагають взаємодіяти з людьми.

12. Якби у мене було більше вільного часу, більш охоче за все я використовував би його:

- А. Для спілкування з друзями.
- Б. Для відпочинку і розваг.
- В. Для своїхлюбимих справ і самоосвіти.

13. Найбільших успіхів я добиваюся, коли:

- А. Працюю з людьми, які мені симпатичні.
- Б. У мене цікава робота.
- В. Мої зусилля добре винагороджуються.

14. Я люблю, коли:

- А. Інші люди мене цінують.
- Б. Відчуваю задоволення від добре виконаної роботи.
- В. Приємно провожу час з друзями.

15. Якби про мене вирішили написати в газеті, мені б хотілося, щоб:

- А. Розповіли про яку-небудь цікаву справу, пов'язану з навчанням, роботою, спортом і т. п., в якому мені довелося брати участь.
- Б. Написали про мою діяльність.
- В. Обов'язково розповіли про колектив, в якому я працюю.

16. Краще всього я вчуся, якщо викладач:

- А. Має до мене індивідуальний підхід.
- Б. Може викликати у мене інтерес до предмету.
- В. Створює колективні обговорення проблем, що вивчаються.

17. Для мене немає нічого гіршого, ніж:

- А. Образа особистої гідності.
- Б. Невдача при виконанні важливої справи.
- В. Втрата друзів.

18. Найбільше я ціную:

- А. Успіх.
- Б. Можливості хорошої спільної роботи.
- В. Здоровий практичний розум і кмітливість.

19. Я не люблю людей, які:

- А. Вважають себе гірше за інших.
- Б. Часто сваряться і конфліктують.
- В. Заперечують нове.

20. Приємно, коли:
- А. Працюєш над важливою для всіх справою.
 - Б. Маєш багато друзів.
 - В. Визиваєш захоплення і всім подобаєшся.
21. Здається, керівник в першу чергу повинен бути:
- А. Доступним.
 - Б. Авторитетним.
 - В. Вимогливим.
22. У вільний час я охоче прочитав би книги:
- А. Про те, як заводити друзів і підтримувати хороші відносини з людьми.
 - Б. Про життя знаменитих і цікавих людей.
 - В. Про останні досягнення науки і техніки.
23. Якби у мене були здібності до музики, я вважав за краще б бути:
- А. Диригентом.
 - Б. Композитором.
 - В. Солістом.
24. Мені б хотілося:
- А. Придумати цікавий конкурс.
 - Б. Перемогти в конкурсі.
 - В. Організувати конкурс і керувати ним.
25. Для мене найважливіше знати:
- А. Що я хочу зробити.
 - Б. Як досягти меті.
 - В. Як організувати людей для досягнення мети.
26. Людина повинна прагнути до того, щоб:
- А. Інші були їм задоволені.
 - Б. Перш за все виконати своє завдання.
 - В. Його не потрібно було дорікати за виконану роботу.
27. Краще всього я відпочиваю у вільний час:
- А. У спілкуванні з друзями.
 - Б. Переглядаючи розважальні фільми.
 - В. Займаючись своєю улюбленою справою.

Шановний респондент!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, спрямованому на з'ясування деяких особливостей вашої особистості і Вашого характеру. Виберіть в кожному із запропонованих наборів думок ту, яку краще всього описує Ваш стан зараз. Номер думки, вибраної з кожного набору, запишіть у відповідному рядку для відповідей.

Пол _____ Група _____

П1: «Спокій — тривожність»

10. Довершений і повний спокій. Непохитно упевнений в собі.
9. Виключно холоднокровний, на рідкість упевнений і не хвилююся.
8. Відчуття повного благополуччя. Упевнений і відчуваю себе невимушено.
7. В цілому упевнений і вільний від неспокою.
6. Ніщо особливо не турбує мене. Відчуваю себе більш менш невимушено.
5. Декілька стурбований, відчуваю себе скуто, трохи стривожений.
4. Переживаю деяку заклопотаність, страх, неспокій або невизначеність. Знервований, хвилююся, роздратований.
3. Значна невпевненість. Вельми травмований невизначеністю. Страшно.
2. Величезна тривожність, заклопотаність. Винищений страхом.
1. Абсолютно збожеволів від страху. Втратив розум. Наляканий нерозв'язними труднощами.

П2: «Енергійність — втома»

10. Порив, що не знає перешкод. Життєва сила випліскується через край.
9. Життєздатність, що б'є через край, величезна енергія, сильне прагнення до діяльності.
8. Багато енергії, сильна потреба у дії.
7. Відчуваю себе дуже свіжим, у запасі значна енергія.
6. Відчуваю себе досить свіжим, в міру бадьорим.
5. Злегка втомився. Лінощі. Енергії не вистачає.
4. Досить втомлений. Апатичний (сонний). У запасі не дуже багато енергії.
3. Велика втома. Млявий. Мізерні ресурси енергії.
2. Жахливо стомлений. Майже виснажений і практично не здібний до дії. Майже не залишилося запасів енергії.
1. Абсолютно видихався. Не здібний навіть до самого незначного зусилля.

П3: «Підведеність — пригніченість»

10. Сильний підйом, захоплена веселість.
9. Дуже збуджений і в дуже підведеному стані. Захопленість.
8. Збуджений, в хорошому настрої.
7. Відчуваю себе дуже добре. Життєрадісний.
6. Відчуваю себе досить добре, в порядку.

5. Відчуваю себе трохи пригнічено, так собі.
4. Настрій пригнічений і дещо сумний.
3. Пригноблений і відчуваю себе дуже пригнічено.
Настрій безумовно сумний.
2. Дуже пригноблений. Відчуваю себе просто жахливо.
1. Крайня депресія і смуток. Пригнічений. Все чорно і сіро.

П4: «Відчуття впевненості в собі — відчуття безпорадності»

10. Для мене немає нічого неможливого. Зможу зробити все, що захочу.
9. Відчуваю велику впевненість в собі. Упевнений в своїх звершеннях.
8. Дуже упевнений в своїх здібностях.
7. Відчуваю, що моїх здібностей достатньо і мої перспективи хороші.
6. Відчуваю себе досить компетентним.
5. Відчуваю, що мої уміння і здібності декілька обмежені.
4. Відчуваю себе досить нездібним.
3. Пригнічений своєю слабкістю і недоліком здібностей.
2. Відчуваю себе жалюгідним і нещасним. Втомився від своєї некомпетентності.
1. Що тисне відчуття слабкості і марності зусиль. У мене нічого не виходить.

Результати:

- П1 –
 П2 –
 П3 –
 П4 –
 Сума П1-П4:

Додаток Г

МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ

Методика «Пам'ять на числа»

Методика призначена для оцінки короткочасної зорової пам'яті, її об'єму і точності. Завдання полягає в тому, що одна людина іншій демонструє протягом 20 секунд таблицю з 12 двозначними числами, які потрібно запам'ятати і після того, як таблиця прибрана, записати на бланку.

Інструкція: *Вам буде пред'явлена таблиця з числами. Ваше завдання полягає в тому, щоб за 20 секунд запам'ятати якомога більше чисел. Через 20 секунд таблицю прибнуть, і Ви повинні будете записати на листку всі числа, які Ви запам'ятали.*

Оцінка короткочасної зорової пам'яті проводиться по кількості правильно відтворених чисел. Норма дорослої людини – 7 і вище.

Методика зручна для групового тестування, оскільки процедура не займає багато часу.

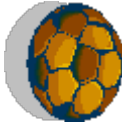

13	91	47	39
65	83	19	51
23	94	71	87

Методика «Пам'ять на образи»

Призначена для вивчення образної пам'яті. Методика застосовується при профвідборі. Суть методики полягає в тому, що людині експонується таблиця з 16 образами протягом 20 секунд. Образи необхідно запам'ятати і протягом 1 хвилини відтворити на бланку.

Інструкція: *Вам буде пред'явлена таблиця з образами. Ваше завдання полягає в тому, щоб за 20 секунд запам'ятати якомога більше образів. Через 20 секунд таблиця буде прибрана, і Ви повинні намалювати або записати (виразити словесно) ті образи, які запам'ятали.*

Оцінка результатів тестування проводиться по кількості правильного відтворення образів. Норма – 6 правильних відповідей і більше. Методика використовується в групі і індивідуально.

	2		B
			
			
CO ₂			

Додаток Д

Шановний студенте!

Вам пропонується надати відповіді на 50 тестів. Кожний тест має чотири варіанти відповідей. Одна відповідь на поставлені питання повна і правильна, інші – неповні та неправильні, або можливо, із суттєвими помилками. Вам необхідно вибрати тільки один варіант правильної відповіді (а, б, в, г). Уважно прочитайте усі варіанти. Визначте, який варіант, а, б, в або г, дає правильну відповідь на запитання.

1.	<i>Яка країна вважається батьківщиною сучасного футболу?</i>
А.	Бразилія
Б.	Англія
В.	Італія
Г.	Німеччина
2.	<i>Правило 1. Поле для гри. Лініями якої ширини розмічають футбольне поле?</i>
А.	Поле розмічають чіткими видимими лініями шириною не більше 5 см.
Б.	Поле розмічають нечіткими лініями шириною не більше 12 см.
В.	Поле розмічають чіткими видимими лініями шириною не менше 15 см.
Г.	Поле розмічають чіткими видимими лініями шириною не більше 12 см.
3.	<i>Правило 2. М'яч. Які мають бути форма, розміри та маса м'яча?</i>
А.	М'яч кулястий. Окружність його 80-100 см, на початку гри він важить від 210 до 250 г.
Б.	М'яч кулястий. Окружність його 74-76 см, на початку гри він важить від 310 до 350 г.
В.	М'яч кулястий. Окружність його 68-70 см, на початку гри він важить від 410 до 450 г.
Г.	М'яч овальний. Окружність його 80-100 см, на початку гри він важить від 210 до 250 г.
4.	<i>Правило 3. Кількість гравців. Скільки гравців виходять в поле на початок гри у складі однієї команди?</i>
А.	5.
Б.	10.
В.	11.
Г.	22.
5.	<i>Правило 4. Екіпування гравців. Чи повинна відрізнятися спортивна форма воротаря від форми інших гравців?</i>
А.	Футболка воротаря за кольором повинна відрізнятися від футболок гравців обох команд і арбітра.

Б.	Футболка воротаря за номером повинна відрізнятися від футболок гравців обох команд і арбітра.
В.	Футболка воротаря за розміром повинна відрізнятися від футболок гравців обох команд і арбітра.
Г.	Футболка воротаря не повинна відрізнятися від футболок гравців обох команд і арбітра.
6.	Правило 5. Суддя. З якого моменту набирають сили повноваження арбітра?
А.	З моменту сигналу про початок гри.
Б.	З моменту виходу арбітра на поле.
В.	З моменту виходу арбітра з поля.
Г.	З моменту першого удару по м'ячу.
7.	Правило 6. Асистенти арбітра. Чи може арбітр рахуватися із думкою свого асистента щодо того, чи перетнув м'яч лінію воріт між стійками?
А.	Так, але якщо це підтвердять обидва асистенти арбітра.
Б.	Ні.
В.	Ні, якщо гравці заперечують взяття воріт.
Г.	Так.
8.	Правило 8. Початок гри. Якщо м'яч забитий у ворота команди суперника безпосередньо з початкового удару, яке рішення арбітра?
А.	Зараховує гол.
Б.	Не зараховує гол.
В.	Не зараховує гол, якщо удар відбувся без сигналу.
Г.	Зараховує гол, якщо удар відбувся без сигналу.
9.	Правило 10. Результат гри. Коли м'яч вважається забитим у ворота?
А.	Якщо проекція м'яча доторкнулася до лінії воріт між стійками і під поперечиною.
Б.	Якщо проекція м'яча повністю пройшла лінію воріт між стійками і під поперечиною.
В.	Коли польовий гравець, що захищає ворота, рукою зупинив м'яч на лінії воріт.
Г.	Коли м'яч торкнувся до сітки воріт з зовнішнього боку.
10.	Правило 11. Поза грою. Коли арбітр повинен зупинити гру за порушення правил положення «поза грою»?
А.	У момент прийому м'яча партнером, що знаходиться в положенні «поза грою».
Б.	Коли гравець знаходячись в положенні «поза грою» забиває гол.
В.	У момент передачі м'яча партнеру, що знаходиться в положенні «поза грою», а не в момент прийому м'яча.
Г.	У момент передачі м'яча партнеру, що не знаходиться в положенні «поза грою».
11.	Правило 12. Порушення правил та некоректна поведінка гравців. Яких заходів має вжити арбітр, якщо гравець команди, яка захищається, не є воротарем, але навмисне ловить м'яч у межах штрафного майданчика?
А.	Арбітр повинен назначити 11-метровий удар, та покарати гравця червоною картою.
Б.	Арбітр повинен назначити вільний удар у бік воріт його команди.
В.	Арбітр повинен назначити спірний кидок.

Г.	Арбітр повинен видалити воротаря команди, що захищається.
12.	Правило 13. Штрафний і вільний удари. Якщо м'яч після вільного удару торкається іншого гравця і влітає у ворота, чи слід зараховувати гол?
А.	Так.
Б.	Ні.
В.	Треба повторити удар.
Г.	Зараховується гол, якщо м'яч не торкнувся гравців.
13.	Правило 14. 11-метровий удар. Чи дозволяється гравцю, що виконує 11-метровий удар, встановлювати м'яч не на 11-метровій позначці, а в іншій точці поля, оскільки футбольний газон залитий водою?
А.	Ні.
Б.	Так.
В.	Так, якщо м'яч встановлюється не ближче 11 метрів до воріт.
Г.	Так, якщо м'яч встановлюється не ближче 10 метрів до воріт.
14.	Правило 15. Вкидання м'яча. Чи вважаються ворота взятими безпосередньо від вкидання м'яча?
А.	Так.
Б.	Так якщо гравець закинув м'яч у свої ворота.
В.	Ні. Арбітр призначає удар від воріт.
Г.	Так якщо м'яч потрапляє у поперечину або стійку воріт.
15.	Правило 17. Кутовий удар. Чи зараховується м'яч, безпосередньо забитий з кутового удару?
А.	Ні. Це заборонено Правилами.
Б.	Ні. Не зараховується.
В.	Так, але кутовий удар треба повторити.
Г.	Так. Зараховується.
16.	Правило 2. М'яч. Хто подає м'яч на гру?
А.	М'яч подає колектив – господар поля.
Б.	М'яч подає колектив – гість зустрічі.
В.	М'яч подає представник фірми-виробника
Г.	М'яч подають уболівальники.
17.	Які з цих завдань не є психологічною підготовкою футболіста?
А.	Розвиток і формування стійкості психіки в складній обстановці
Б.	Формування спеціалізованих сприйнять – почуття часу, почуття м'яча, почуття простору тощо.
В.	Процес, який включає до себе придбання та удосконалення спортивної техніки і тактики
Г.	Розвиток тактичного мислення, здатності швидко і правильно оцінювати ігровий епізод, приймати ефективні рішення і контролювати свої дії.
18.	Які з перелічених пунктів не є розділами Положення(Регламенту) про змагання?
А.	Мета і цілі проведення змагання.

Б.	Порядок і умови визначення переможців.
В.	Керівництво проведення змагань.
Г.	Визначення Правил гри при проведенні змагань.
19.	<i>Який з наступних пунктів не є системою проведення змагань з футболу?</i>
А.	Колова система розіграшу.
Б.	Змішана система розіграшу.
В.	Система розіграшу з вибуванням.
Г.	Паралельна система розіграшу.
20.	<i>Правило І. Поле для гри. Ширина та довжина футбольного поля повинні бути:</i>
А.	ширина 45-90 м, довжина 90-120 м.
Б.	ширина 15-24 м, довжина 30-42 м.
В.	ширина 14 м, довжина 28 м.
Г.	без обмежень.
21.	<i>Які вправи відносяться до техніки пересування у футболі?</i>
А.	Біг звичайний, біг з приставним кроком. Стрибки: вгору, вгору-вперед, з відштовхуванням однією та обома ногами з місця.
Б.	Переكاتи в сторони з опори, стоячи на колінах. Перекат вправо(вліво) з опори, стоячи на правому(лівому) коліні, ліва(права) нога в сторону на носок.
В.	Шикування в одну шеренгу, перешикування з однієї шеренги в коло, розмикання на витягнуті руки. Повороти на місці ліворуч та праворуч.
Г.	Перекат вправо(вліво) з опори, стоячи на правому(лівому) коліні, ліва(права) нога в сторону на носок.
22.	<i>Які вправи відносяться до спеціальної фізичної підготовки футболістів?</i>
А.	Загальнорозвивальні вправи. Рівномірно-перемінний біг, повторно-інтервальне пробігання різних за довжиною відрізків, стрибки у висоту та довжину з місця.
Б.	Біг на дистанцію 200, 400, 500 м.
В.	Вправи для розвитку швидкості, спритності, вправи на координацію рухів.
Г.	Вправи для розвитку швидкості.
23.	<i>Що є основою колективної гри у футбол?</i>
А.	Техніка ударів по м'ячу ногою, головою.
Б.	Загальна фізична та спеціальна фізична підготовка.
В.	Техніка своєчасних, точних передач м'яча.
Г.	Техніка ударів по м'ячу головою у стрибку.
24.	<i>Які вправи відносяться до загальної фізичної підготовки футболістів?</i>
А.	Вправи в рівновазі.
Б.	Загальнорозвивальні вправи.
В.	Координаційні вправи.
Г.	Передачі м'яча в парах.
25.	<i>Удар внутрішньою стороною стопи використовують при:</i>

А.	коротких і середніх передачах а також при ударах по воротах з близької відстані, на точність;
Б.	довгих передачах а також при ударах по воротах з дальньої відстані, на силу;
В.	дальніх ударах та передачах з великим боковим обертанням м'яча;
Г.	ударах на максимальну відстань.
26.	<i>Удар внутрішньою частиною підйому використовують при:</i>
А.	коротких і середніх передачах а також при ударах по воротах з близької відстані, на точність;
Б.	середніх і довгих передачах, ударах по воротах з невеликим боковим обертанням;
В.	ударах на максимальну відстань;
Г.	ударах по прямій.
27.	<i>Удар середньою частиною підйому використовують при:</i>
А.	коротких ударах та передачах з великим боковим обертанням м'яча;
Б.	коротких і середніх передачах а також при ударах по воротах з близької відстані, на точність;
В.	ударах на максимальну відстань та ударах по прямій;
Г.	коротких ударах та передачах.
28.	<i>Удар зовнішньою стороною стопи використовують при:</i>
А.	коротких і середніх передачах а також при ударах по воротах з близької відстані, на точність;
Б.	довгих передачах а також при ударах по воротах з дальньої відстані, на силу;
В.	дальніх ударах та передачах з великим боковим обертанням м'яча;
Г.	довгих передачах
29.	<i>Ведення м'яча використовується при:</i>
А.	відборі м'яча у суперника;
Б.	подоланні відстані з м'ячем;
В.	ударі по м'ячу головою;
Г.	довгих передачах.
30.	<i>Удари по м'ячу головою виконуються:</i>
А.	у процесі гри при завершенні атаки та передач партнеру м'яча що летить;
Б.	у процесі гри для зупинки м'яча;
В.	у процесі гри для виконання кутового удару;
Г.	при відборі м'яча у суперника, який застосовує ведення м'яча
31.	<i>Основний засіб техніки гри воротаря:</i>
А.	передачі м'яча;
Б.	ловля м'яча;
В.	зупинка м'яча;
Г.	удари по м'ячу.
32.	<i>Фінти це:</i>

А.	жестикулювання тренера;
Б.	тактичні комбінації;
В.	ловля м'яча у стрибку (технічний прийом воротаря);
Г.	обманні рухи (відволікальні дії).
33.	<i>Найчастіше зупинка м'яча грудьми використовується при:</i>
А.	передачах м'яча;
Б.	ударах по воротах;
В.	зупинках м'яча що летить на великій висоті;
Г.	зупинках м'яча, що котиться.
34.	<i>Класифікація техніки футболу це:</i>
А.	розподіл тактичних прийомів на групи за спільними та специфічними ознаками;
Б.	розподіл тактичних прийомів на групи;
В.	розподіл технічних прийомів на групи за спільними та специфічними ознаками;
Г.	розподіл команд на групи за спільними та специфічними ознаками.
35.	<i>Під тактикою футболу розуміється:</i>
А.	Найбільш доцільні індивідуальні, групові і командні дії гравців, спрямовані на досягнення наміченої цілі в даній грі.
Б.	Найбільш доцільні індивідуальні дії, спрямовані на досягнення наміченої цілі в даній грі.
В.	Командні дії гравців, що спрямовані на досягнення наміченої цілі в даній грі.
Г.	Найменш доцільні індивідуальні, групові і командні дії гравців, спрямовані на досягнення наміченої цілі в даній грі.
36.	<i>Удари та передачі діляться залежно від дистанції (виберіть неправильний варіант):</i>
А.	Мінімальні.
Б.	Середні.
В.	Довгі.
Г.	Короткі.
37.	<i>Удари та передачі діляться за характером польоту м'яча на: (виберіть неправильний варіант)</i>
А.	Низові.
Б.	Напіввисокі.
В.	Глибокі.
Г.	Високі.
38.	<i>Удари та передачі діляться залежно від напрямку на: (виберіть неправильний варіант)</i>
А.	Діагональні.
Б.	Поперечні.
В.	Вертикальні.
Г.	Поздовжні.
39.	<i>Дриблінг це:</i>
А.	обведення суперника;

Б.	відволікальні дії;
В.	вихід на вільне місце;
Г.	техніка гри воротаря.
40.	<i>Що не є фазою для вивчення прийому?</i>
А.	Ознайомлення з прийомом.
Б.	Технічний прийом.
В.	Вивчення прийому в ускладненій обстановці.
Г.	Вивчення прийому в спрощених умовах.
41.	<i>Що не слід використовувати в підготовчій частині заняття?</i>
А.	Вправи з ходьби та бігу.
Б.	Загальнорозвиваючі вправи без предметів і з м'ячами.
В.	Домашні завдання для самопідготовки.
Г.	Вправи на гнучкість.

42.	<i>Що недоцільно використовувати в основній частині заняття?</i>
А.	Вивчення техніко-тактичного прийому.
Б.	Ходьбу і біг у повільному темпі.
В.	Повторення техніко-тактичного прийому.
Г.	Закріплення техніко-тактичного прийому в навчально-двосторонніх іграх.
43.	<i>Що недоцільно використовувати в заключній частині заняття?</i>
А.	Ходьбу і біг у повільному темпі.
Б.	Домашні завдання для самопідготовки.
В.	Вправи на увагу.
Г.	Загальнорозвивальні вправи без предметів і з м'ячами.
44.	<i>Яка з цих тактичних схем розташування гравців є неправильною?</i>
А.	1 + 4 + 4 + 2.
Б.	1 + 4 + 3 + 3.
В.	1 + 4 + 4 + 3.
Г.	1 + 5 + 3 + 2.
45.	<i>Спритність футболіста це:</i>
А.	виконання рухів з великою амплітудою;
Б.	здатність виконувати рухові дії з великою швидкістю;
В.	здатність швидко і красиво виконувати рухові дії в ігрових умовах, які змінюються;
Г.	здатність долати зовнішній опір за рахунок м'язових зусиль.
46.	<i>Гнучкість футболіста це:</i>
А.	здатність долати зовнішній опір за рахунок м'язових зусиль;
Б.	здатність виконувати рухові дії з великою швидкістю;
В.	рухливість у суглобах, яка сприяє розслабленню м'язів і виконанню рухів з великою амплітудою;
Г.	рухливість у суглобах.

47.	<i>Бистрота футболіста це:</i>
А.	рухливість у суглобах;
Б.	виконання рухів з великою амплітудою;
В.	здатність долати зовнішній опір за рахунок м'язових зусиль;
Г.	здатність виконувати рухові дії з великою швидкістю.
48.	<i>Сила футболіста це:</i>
А.	рухливість у суглобах;
Б.	здатність виконувати рухові дії з великою швидкістю;
В.	здатність долати зовнішній опір за рахунок м'язових зусиль;
Г.	виконання рухів з великою амплітудою.
49.	<i>Витривалість футболіста це:</i>
А.	здатність організму тривалий час виконувати фізичну роботу в умовах ігрової діяльності;
Б.	виконання рухів з великою амплітудою;
В.	рухливість у суглобах;
Г.	здатність виконувати рухові дії з великою швидкістю.
50.	<i>У якому році та в якій країні дебютувала збірна України з футболу на Чемпіонаті світу?</i>
А.	У 2006, у Німеччині;
Б.	У 1998, у Франції;
В.	У 2002, у Кореї та Японії;
Г.	У 1994, у США.

Додаток Ж
ВИТЯГ З ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ
«БАКАЛАВРА»

Галузь знань 01 Освіта

Спеціальність 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

08.ПП	Теорія і методика викладання футболу		
ПП.071	Вступ до предмету (загальні основи теорії футболу)	<p>1. Введення в дисципліну.</p> <p>2. Історія виникнення і розвитку футболу у світі і в Україні. Суть та характеристика гри.</p> <p>Техніка безпеки під час проведення занять з футболу.</p>	14
ПП.072	Техніка гри у футбол	<p>1. Техніка, класифікація, систематика і термінологія гри у футбол. Методика навчання і послідовність вивчення окремих прийомів гри.</p> <p>2. Аналіз техніки виконання і методика навчання удару і зупинці м'яча внутрішньою стороною ступні.</p> <p>3. Аналіз техніки виконання і методика навчання удару внутрішньою частиною підйому і зупинці м'яча подошвою.</p> <p>4. Аналіз техніки виконання і методика навчання удару і зупинці м'яча середньою частиною підйому ступні.</p> <p>5. Аналіз техніки виконання і методика навчання удару і зупинці м'яча зовнішньою частиною підйому ступні.</p> <p>6. Аналіз техніки виконання і методика навчання удару по м'ячу носком та п'яткою.</p> <p>7. Аналіз техніки виконання та методика навчання веденню м'яча.</p> <p>8. Аналіз техніки виконання та методика навчання удару по м'ячу головою.</p> <p>9. Аналіз техніки виконання та методика навчання вкиданню м'яча з-за бокової лінії. Зупинки м'яча грудьми, стегном.</p> <p>10. Аналіз техніки виконання та методика навчання обманним рухам – фінтам.</p> <p>11. Аналіз техніки виконання та методика навчання відбору м'яча ногами, плечем в плече.</p> <p>12. Аналіз техніки гри воротаря і</p>	36

		методика навчання. Аналіз основних помилок, що зустрічаються при навчанні технічним прийомам гри і шляхи їх ліквідації.	
ПП.073	Тактика гри, методика навчання тактичним діям	1. Поняття про тактику гри у футбол. Еволюція тактичних систем гри. Послідовність навчання тактичним діям гри у захисті і нападі. 2. Аналіз і методика навчання індивідуальним тактичним діям в захисті і нападі. 3. Аналіз і методика навчання груповим тактичним діям в захисті і нападі. 4. Аналіз і методика навчання командним тактичним діям в захисті і нападі за тактичними схемами 1+4+4+2, 1+4+3+3 і 1+3+5+2. 5. Характеристика ознак раціональної тактики гри.	36
ПП.074	Методика навчання і організація навчально-тренувального процесу з футболу у школярів	1. Характеристика рухових навичок. Основи методики навчання. Послідовність навчання окремим руховим навичкам. 2. Методи, засоби і форми організації навчально-тренувального процесу 3. Педагогічний контроль при проведенні занять з футболу. Характеристика методів і засобів, що застосовуються в навчально-тренувальному процесі з футболу.	26
ПП.075	Загальні поняття про фізичну підготовку футболістів і методика розвитку фізичних якостей	1. Зміст, характеристика, особливості і взаємозв'язок загальної і спеціальної фізичної підготовки футболістів. Методи та засоби, що застосовуються для виховання рухових якостей. 2. Методика розвитку загальної і спеціальної витривалості футболістів. 3. Методика розвитку швидко-силових якостей футболістів. 4. Методика розвитку спритності, гнучкості, координаційних здібностей футболістів. 5. Організація і методика проведення і з загальної фізичної підготовки.	12
ПП.076	Організація проведення змагань з футболу	1. Відомості про організацію і проведення змагань з футболу. Види змагань і системи розігрування. Зміст і завдання положення про змагання. 2. Системи розігрування змагань та їх характеристика. Складання положення про змагання. 3. Аналіз правил гри.	10

ПП.77	Науково-дослідна робота студентів з проблем футболу	1. Науково-дослідна робота студентів з проблем футболу.	4
ПП.078	Навчальна практика	1. Складання студентами конспектів і самостійне проведення занять з футболу з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей школярів різних вікових груп.	6
Разом:			144

Перелік нормативних навчальних дисциплін

№	Назва навчальної дисципліни	Шифри блоків змістовних модулів, що входять до навчальної дисципліни	Мінімальна кількість навчальних годин / кредитів ECTS
1	2	3	4
1.1. Гуманітарні та соціально-економічні дисципліни			
1.	Історія України		108 / 3
2.	Історія української культури		72 / 2
3.	Українська мова (за професійним спрямуванням)		108 / 3
4.	Філософія		108 / 3
5.	Іноземна мова		180 / 5
6.	Соціологія		72 / 2
Всього:			648 / 18
1.2. Дисципліни природничо-наукової (фундаментальної) підготовки			
1.	Анатомія людини з основами спортивної морфології	ПН.001, ПН.002, ПН.003, ПН.004, ПН.005, ПН.006, ПН.007, ПН. 008, ПН.009, ПН.010.	216 / 6
2.	Фізіологія людини	ПН.011, ПН.012, ПН.013, ПН.014, ПН.015, ПН.016, ПН.017, ПН.018, ПН.019, ПН.020, ПН.021, ПН.022, ПН.023, ПН.024, ПН.025, ПН.026, ПН.027, ПН.028, ПН.029.	144 / 4
3.	Фізіологічні основи фізичного виховання та спорту	ПН.030, ПН.031, ПН.032, ПН.033, ПН.034, ПН.035.	72 / 2
4.	Біохімія	ПН.036, ПН.037, ПН.038, ПН.039,	144 / 4
5.	Гігієна	ПН.040, ПН.041, ПН.042, ПН.043, ПН.044, ПН.045, ПН.046, ПН.047.	72 / 2
6.	Спортивні споруди і обладнання	ПН.056, ПН.057, ПН.058	72 / 2
7.	Основи медичних знань	ПН.059, ПН.060, ПН.061, ПН.062, ПН.063, ПН.064,	72 / 2

1	2	3	4
		ПН.065	
8.	Лікувальна фізична культура (ЛФК)	ПН.066, ПН.067, ПН.068, ПН.069, ПН.070, ПН.071, ПН.072, ПН.073, ПН.074, ПН.075, ПН.076	108 / 3
9.	Масаж	ПН.077, ПН.078, ПН.079, ПН.080, ПН.081	72 / 2
10.	Валеологія	ПН.082, ПН.083, ПН.084, ПН.085	72 / 2
11.	Основи екології	ПН.086, ПН.087, ПН.088, ПН.089, ПН.090, ПН.091, ПН.092, ПН.093	72 / 2
12.	Біомеханіка	ПН.094, ПН.095, ПН.096, ПН.097	72 / 2
		Всього:	1188 / 33
1.3. Дисципліни загально-професійної підготовки			
1.	Безпека життєдіяльності	ПН.048, ПН.049, ПН.050, ПН.051, ПН.052	72 / 2
2.	Інформатика і комп'ютерна техніка	ПП.003, ПП.004, ПП.005, ПП.006, ПП.007, ПП.008, ПП.009, ПП.010, ПП.011, ПП.012, ПП.013, ПП.014	144 / 4
3.	Основи охорони праці	ПП.133, ПП.134, ПП.135, ПП.136, ПП.137, ПП.138, ПП.139, ПП.140,	72 / 2
4.	Педагогіка та історія педагогіки	ПП.141, ПП.142, ПП.143, ПП.144, ПП.145, ПП.146, ПП.147	180 / 5
5.	Психологія	ПП.154, ПП.155, ПП.156	144 / 4
		Всього:	612 / 17
1.4. Дисципліни професійної і практичної підготовки			
1.	Вступ до спеціальності	ПП.001, ПП.002.	72 / 2
2.	Педагогіка фізичного виховання	ПП.151, ПП.152, ПП.153	72 / 2
3.	Теорія і методика викладання гімнастики	ПП.015, ПП.016, ПП.017, ПП.018, ПП.019, ПП.020, ПП.021, ПП.022	468 / 13
4.	Теорія і методика викладання спортивних ігор	ПП.023, ПП.024, ПП.025, ПП.026, ПП.027, ПП.028, ПП.029, ПП.030, ПП.031, ПП.032, ПП.033, ПП.034, ПП.035, ПП.036, ПП.037, ПП.038, ПП.039, ПП.040, ПП.041, ПП.042, ПП.043, ПП.044, ПП.045, ПП.046, ПП.047	288 / 8
5.	Теорія і методика викладання рухливих ігор і забав	ПП.048, ПП.049, ПП.050, ПП.051, ПП.052, ПП.053, ПП.054.	144 / 4
6.	Теорія і методика викладання легкої атлетики	ПП.055, ПП.056, ПП.057, ПП.058, ПП.059, ПП.060,	468 / 13

1	2	3	4
		ПП.061, ПП.062, ПП.063.	
7.	Теорія і методика викладання плавання	ПП.064, ПП.065, ПП.066, ПП.067, ПП.068, ПП.069, ПП.070	144 / 4
8.	Теорія і методика викладання футболу	GG/071? GG/072? GG/073? GG/074? GG/075? GG/076? GG/077? GG/078	144 / 4
9.	Теорія і методика викладання лижного спорту	ПП.079, ПП.080.	144 / 4
10.	Теорія і методика викладання атлетизму	ПП.081, ПП.082, ПП.083, ПП.084, ПП.085	108 / 3
11.	Теорія і методика фізичного виховання	ПП.086, ПП.087, ПП.088, ПП.089, ПП.090, ПП.091, ПП.092, ПП.093, ПП.094, ПП.095, ПП.096, ПП.097.	504 / 14
12.	Організація краєзнавчо-туристичної діяльності	ПП.098, ПП.099.	108 / 3
13.	Організація і методика оздоровчої фізичної культури	ПП.100, ПП.101, ПП.102.	72 / 2
14.	Історія фізичної культури	ПП.103, ПП.104, ПП.105.	72 / 2
15.	Основи теорії і методики спортивного тренування	ПП.106, ПП.107, ПП.108, ПП.109, ПП.110, ПП.111, ПП.112, ПП.113, ПП.114	108 / 3
16.	Управління у сфері фізичного виховання	ПП.115, ПП.116, ПП.117	54 / 1,5
17.	Ритміка і хореографія	ПП.118, ПП.119, ПП.120, ПП.121, ПП.122, ПП.123, ПП.124	144 / 4
18.	Спортивна метрологія	ПП.125, ПП.126, ПП.127, ПП.128, ПП.129.	54 / 1,5
19.	Спортивно-педагогічне вдосконалення	ПП.130, ПП.131, ПП.132.	522 / 14,5
20.	Психологія фізичного виховання	ПП.148, ПП.149, ПП.150	72 / 2
	Практика:		828 / 23
	1. Навчальна		150
	2. Навчально-педагогічна		432
	3. Виробнича		246
	Разом:		4590 / 127,5
	РАЗОМ:		7038 / 195,5

Додаток 3

**ВИТЯГ З РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФУТБОЛУ»**
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Семестри, номери та найменування розділів і тем (змістових модулів)	Всього годин занять	В тому числі					Самос- тійна робота студента	
		Лекції	Семінар- ські заняття	Практичні заняття	Залік з оцінкою	Всього годин		
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	
3 семестр								
Змістовий модуль 1. Лекційні заняття							<i>Сам ост</i>	<i>Инди від.</i>
Тема 1.1. Становлення та розвиток гри. Міри безпеки при організації занять та змагань з футболу.	8	2					4	2
Тема 1.2. Методика навчання техніки і тактики гри у футбол.	16	4					10	2
Змістовий модуль 2. Практичні заняття								
Тема 2.1. Основи техніки футболу	16			10			4	2
Тема 2.2. Основи тактики гри у футбол	8			4			2	2
Тема 2.3. Основи навчання та тренування юних футболістів	10			6			2	2
Тема 2.4. Організація та проведення змагань з футболу	10			6			2	2
Всього годин	68	6	-	26			32	12

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Семестри, номери та найменування розділів і тем (змістових модулів)	Всього годин занять	В тому числі				Всього годин	Самос- тійні заняття	
		Лекції	Семінар- ські заняття	Практичні заняття	Залік з оцінкою			
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	
4 семестр								
Змістовий модуль 1. Лекційні заняття							<i>Сам ост.</i>	<i>Инди від.</i>
Тема 1.3. Планування навчально-тренувальної роботи.	-	2					-	
Тема 1.4. Психологічна підготовка футболіста	6	2					8	2
Тема 1.5. Урок з футболу в школі	6	2					6	2
Змістовий модуль 2. Практичні заняття								
Тема 2.1. Основи техніки футболу	14			10			4	2
Тема 2.2. Основи тактики гри у футбол	10			8			2	2
Тема 2.3. Основи навчання та тренування юних футболістів	10			8			2	2
Тема 2.4. Організація та проведення змагань з футболу	8			8			2	2
Всього годин	54	6	-	34		40	24	12
Залік з оцінкою:	2					2		

5-6. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

3 семестр

Порядкові номери занять	Види навчальних занять та їх номери	Кількість годин	Під керівництвом викладача	Номери семестрів, розділів і тем (модулів), їх найменування у відповідності до навчальної програми дисципліни, порядкові номери занять за окремими темами навчальних програм, теми занять і найменування питань, які охоплюють тему кожного заняття	Рівень сформованості знань і умінь		Форми поточного контролю	Інформаційно-технічне забезпечення кожного навчального заняття
					вих.	кін.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	Лекція № 1	2	2	Тема 1.1. Становлення та розвиток гри. Міри безпеки при організації занять та змагань з футболу.	01	02	СРС	Інтернет-сайт, електронний посібник № 1
2.	Лекція № 2	2	2	Тема 1.2. Методика навчання техніки і тактики гри у футбол.	01	02	СРС	Інтернет-сайт, електронний посібник № 1
3.	Лекція № 2	2	2	Тема 1.2. Методика навчання техніки і тактики гри у футбол.	01	02	СРС	Інтернет-сайт, електронний посібник № 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9
4.	Практичне заняття № 1	2	2	Тема 2.1. Основи техніки футболу. 1. Вивчення техніки пересування. 2. Вивчення техніки ударів по м'ячу ногою.	01	02	Виконання вправ	Інтернет-сайт, електронний посібник № 2
5.	Практичне заняття № 2	2	2	Тема 2.1. Основи техніки футболу 1. Вивчення техніки ударів по м'ячу ногою. 2. Навчання техніці ударів по м'ячу головою. 3. Навчання техніці зупинок м'яча ногою.	01	02	Показ та виконання вправ	Інтернет-сайт, електронний посібник № 1
6.	Практичне заняття № 3	2	2	Тема 2.1. Основи техніки футболу 1. Навчання техніці зупинок м'яча ногою. 2. Навчання техніці зупинок м'яча тулубом і головою. 3. Навчання техніці ведіння м'яча ногою і головою.	01	02	Виконання вправ	Електронний посібник № 2
7.	Практичне заняття № 4	2	2	Тема 2.1. Основи техніки футболу 1. Навчання техніці ведіння м'яча ногою і головою. 2. Навчання техніці обманних рухів (фінтів). 3. Навчання відбору м'яча.	01	02	Виконання вправ.	Метод. розробка, 1, 3, 4
8.	Практичне заняття № 5	2	2	Тема 2.1. Основи техніки футболу 1. Навчання відбору м'яча. 2. Навчання техніці вкидання м'яча за бокової лінії. 3. Навчання техніки гри воротаря.	01	02	Виконання вправ	Електронний посібник № 2
9.	Практичне заняття № 6	2	2	Тема 2.2. Основи тактики гри у футбол 1. Тактика гри в нападі: - навчання індивідуальним тактичним діям; - навчання груповим тактичним діям (комбінаціям); - навчання командним тактичним діям (системам гри);	01	02	Виконання вправ «Дискусія»	Електронний посібник № 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
10.	Практичне заняття № 7	2	2	Тема 2.2. Основи тактики гри у футбол 2. Тактика гри в захисті: - навчання індивідуальним тактичним діям; - навчання груповим тактичним діям (комбінаціям); - навчання колективним тактичним діям (система гри); - удосконалення тактичних дій у нападі та захисті.	01	02	Виконання вправ «Модельна гра»	Аналіз ситуацій. Метод. розробка 2, 5
11.	Практичне заняття № 8	2	2	Тема 2.3. Основи навчання та тренування. Етапи навчання окремої рухової дії: 1. Початкове розучування рухів у загальних рисах; 2. Детальне розучування техніки рухової дії; 3. Досягнення майстерності в оволодінні техніки.	01	02	Виконання вправ.	Групи «Круглий стіл». Електронний посібник № 2
12.	Практичне заняття № 9	2	2	Тема 2.3. Основи навчання та тренування Фази вивчення прийому: 1. Ознайомлення з прийомом; 2. Вивчення прийому в спрощених умовах; 3. Вивчення прийому в ускладненій обстановці; 4. Закріплення прийому.	01	02	Виконання вправ.	«Акваріум» Електронний посібник № 3
13	Практичне заняття № 10	2	2	Тема 2.3. Основи навчання та тренування Фази вивчення прийому: 1. Ознайомлення з прийомом; 2. Вивчення прийому в спрощених умовах; 3. Вивчення прийому в ускладненій обстановці; 4. Закріплення прийому.	01	02	Виконання вправ.	«Мозаїка» Метод. розробка 16,18,20,21,22,33

1	2	3	4	5	6	7	8	9
14.	Практичне заняття № 11	2	2	Тема 2.4. Організація та проведення змагань 1. Проведення змагань за круговою системою, складання календаря ігор. 2. Проведення жеребкування учасників змагань. 3. Ведення протоколу гри. 4. Суддівство.	01	02	«Мозковий штурм» Виконання вправ.	Інтернет-сайт. Метод. розробка 17,18,26,43
15.	Практичне заняття № 12	2	2	Тема 2.4. Організація та проведення змагань 1. Проведення змагань за системою з вибуванням, складання календаря ігор. 2. Проведення жеребкування учасників змагань. 3. Ведення протоколу гри. 4. Суддівство.	01	02	Виконання вправ.	Рольова гра. Електронний посібник № 4 Метод. розробка 17,18,26,43
16.	Практичне заняття № 13	2	2	Тема 2.4. Організація та проведення змагань. 1. Підведення підсумків змагань, визначення переможця. 2. Проведення нагородження змагань. 3. Закриття змагань.	01	02	Виконання вправ.	Гра «Засідання дисциплінарного комітету федерації футболу району» Метод. розробка 17,18,26,43

5-6. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

4 семестр

Порядкові номери занять	Види навчальних занять та їх номери	Кількість годин	Під керівництвом викладача	Номери семестрів, розділів і тем (модулів), їх найменування у відповідності до навчальної програми дисципліни, порядкові номери занять за окремими темами навчальних програм, теми занять і найменування питань, які охоплюють тему кожного заняття	Рівень сформованості знань і умінь		Форми поточного контролю	Інформаційно-технічне забезпечення кожного навчального заняття
					вих.	кін.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
4 семестр								
1.	Лекція № 3	2	2	Тема 1.3. Планування навчально-тренувальної роботи	01	02	СРС	«Мозаїка» Метод. розробка, 18,28,43
2.	Лекція № 4	2	2	Тема 1.4. Психологічна підготовка футболіста	01	02	СРС	«Акваріум» Метод. розробка, 18,28,43
3.	Лекція № 5	2	2	Тема 1.5. Урок з футболу в школі	01	02	Показ та виконання вправ	Проектна гра

1	2	3	4	5	6	7	8	9
4.	Практичне заняття № 14	2	2	Тема 2.1. Основи техніки футболу 1. Повторення техніки ударів по м'ячу ногою. 2. Повторення техніки ударів по м'ячу головою. 3. Повторення техніки зупинок м'яча ногою.	01	02	Показ та виконання вправ «Акваріум»	Інтернет-сайт. Метод. розробка, 18,19, 28,41,43
5.	Практичне заняття №15	2	2	Тема 2.1. Основи техніки футболу 1. Вдосконалення техніки зупинок м'яча ногою. 2. Повторення техніки зупинок м'яча тулубом і головою. 3. Повторення техніки ведіння м'яча ногою і головою.	01	02	Виконання вправ	Інтернет-сайт. Метод. розробка, 18,19, 28,41,43
6.	Практичне заняття № 16	2	2	Тема 2.1. Основи техніки футболу 1. Вдосконалення техніки ведіння м'яча ногою і головою. 2. Повторення техніки обманних рухів (фінтів). 3. Повторення техніки відбору м'яча.	01	02	Виконання вправ. «Акваріум»	Інтернет-сайт. Метод. розробка, 18,19, 28,41,43
7.	Практичне заняття № 17	2	2	Тема 2.1. Основи техніки футболу 1. Вдосконалення техніки відбору м'яча. 2. Повторення техніки вкидання м'яча за бокової лінії. 3. Повторення техніки гри воротаря.	01	02	Виконання вправ	Інтернет-сайт. Метод. розробка, 18,19, 28,41,43
8.	Практичне заняття № 18	2	2	Тема 2.2. Основи тактики гри у футбол 1. Тактика гри в нападі: - навчання індивідуальним тактичним діям; - навчання груповим тактичним діям (комбінаціям);	01	02	Виконання вправ	Інтернет-сайт. Метод. розробка конспект 18,40,43

1	2	3	4	5	6	7	8	9
9.	Практичне заняття № 19	2	2	Тема 2.2. Основи тактики гри у футбол 1. Тактика гри в захисті: - навчання груповим тактичним діям (комбінаціям); - навчання колективним тактичним діям (система гри); - удосконалення тактичних дій у нападі та захисті.	01	02	Виконання вправ	Інтернет-сайт. Метод. розробка 18,40,43
10.	Практичне заняття № 20	2	2	Тема 2.3. Основи навчання та тренування. Етапи навчання окремої рухової дії: 1. Початкове розучування рухів у загальних рисах; 2. Детальне розучування техніки рухової дії; 3. Досягнення майстерності в оволодінні техніки.	01	02	Ток-шоу Виконання вправ.	Інтернет-сайт. Метод. розробка конспект 16,18,20,21,22,33
11.	Практичне заняття № 21	2	2	Тема 2.3. Основи навчання та тренування Фази вивчення прийому: 1. Ознайомлення з прийомом; 2. Вивчення прийому в спрощених умовах; 3. Вивчення прийому в ускладненій обстановці; 4. Закріплення прийому.	01	02	Виконання вправ.	Інтернет-сайт. Метод. розробка 16,18,20,21,22,33
12.	Практичне заняття № 22	2	2	Тема 2.3. Основи навчання та тренування. Етапи навчання окремої рухової дії: 1. Початкове розучування рухів у загальних рисах; 2. Детальне розучування техніки рухової дії; 3. Досягнення майстерності в оволодінні техніки.	01	02	Виконання вправ.	Інтернет-сайт. Метод. розробка конспект 16,18,20,21,22,33

1	2	3	4	5	6	7	8	9
13.	Практичне заняття № 23	2	2	Тема 2.3. Основи навчання та тренування Фази вивчення прийому: 1. Ознайомлення з прийомом; 2. Вивчення прийому в спрощених умовах; 3. Вивчення прийому в ускладненій обстановці; 4. Закріплення прийому.	01	02	Виконання вправ.	Інтернет-сайт. Метод. розробка 16,18,20,21,22,33
14.	Практичне заняття № 24	2	2	Тема 2.2. Основи тактики гри у футбол 1. Тактика гри в нападі: - навчання індивідуальним тактичним діям; - навчання груповим тактичним діям (комбінаціям);	01	02	Виконання вправ	Інтернет-сайт. Метод. розробка конспект 18,40,43
15.	Практичне заняття № 25	2	2	Тема 2.2. Основи тактики гри у футбол 1. Тактика гри в захисті: - навчання груповим тактичним діям (комбінаціям); - навчання колективним тактичним діям (система гри); - удосконалення тактичних дій у нападі та захисті.	01	02	Модельна гра Виконання вправ	Інтернет-сайт. Метод. розробка 18,40,43
16.	Практичне заняття № 26	2	2	Тема 2.4. Організація та проведення змагань 1. Відкриття змагань. Парад учасників. 2. Суддівство. 3. Ведення протоколу гри. 4. Розмітка майданчика	01	02	Виконання вправ.	Слогани. Рольова гра. Метод. розробка 17,18,26,43
17.	Практичне заняття № 27	2	2	Тема 2.4. Організація та проведення змагань 1. Суддівство. 2. Ведення протоколу гри. 3. Розмітка майданчика	01	02	Виконання вправ.	«Акваріум»

1	2	3	4	5	6	7	8	9
18.	Практичне заняття № 28	2	2	Тема 2.4. Організація та проведення змагань. 1. Суддівство. 2. Визначення місць в турнірній таблиці. 3. Розмітка майданчика	01	02	Виконання вправ.	Інтернет-сайт. Електронний посібник № 5 Аналіз ситуацій
19.	Практичне заняття № 29	2	2	Тема 2.4. Організація та проведення змагань. 1. Підведення підсумків змагань, визначення переможця. 2. Проведення нагородження змагань. 3. Закриття змагань.	01	02	Виконання вправ.	Гра «Засідання метод. об'єднання вчителів ФК»

Додаток К

Статистика контрольної гри

№ форми	Означення гравця	Передачі												Удари					Гра за м'яч			Перехоплення		Блокування ударів	Вкидання м'яча		Фоли		Картки		Зароблені кутові удари	Техніко-тактичні дії				ККД Коефіцієнт корисних дій				
		короткі				середні				Довгі				Точні	Неточні	Всього	% точн	в ствір воріг	мимо	всього	% точн	голи	Відбір м'яча		Втрага м'яча	% корисність	Вдале	Невдале	Вдале	Невдале		Зароблені	Скоєні	Жовті	Червоні		Вдалі	Невдалі	Всього	% вдалих ттд
		Точні	Неточні	Всього	% точн	Точні	Неточні	Всього	% точн	Точні	Неточні	Всього	% точн																											
2	Гравець 1	14	0	14	100	3	4	7	42.8	1	3	4	25.0	18	7	25	72.0	0	0	0	0	0	4	0	100	8	1	2	12	5	0	0	0	0	0	0	44	13	57	77.1
3	Гравець 2	6	1	7	85.7	1	1	2	50.0	1	0	1	100	8	2	10	80.0	0	1	1	0	0	3	3	50.0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	14	6	20	70.0
4	Гравець 3	7	2	9	77.7	0	1	1	0	0	0	0	7	3	10	70.0	0	1	1	0	0	3	1	75.0	1	0	0	3	2	0	0	0	0	0	0	14	7	21	66.7	
5	Гравець 4	14	1	15	93.3	0	4	4	0	1	1	2	50.0	15	6	21	71.4	0	2	2	0	0	4	10	28.5	2	0	0	0	4	2	2	0	0	0	1	23	24	47	48.9
6	Гравець 5	5	3	8	62.5	1	0	1	100	0	1	1	0	6	5	11	54.5	0	0	0	0	0	3	4	42.8	5	1	2	1	2	0	0	0	0	0	17	12	29	58.6	
7	Гравець 6	11	5	16	68.7	6	4	10	60.0	2	5	7	28.5	19	14	33	57.5	0	0	0	0	0	7	2	77.7	6	2	1	0	0	0	1	0	0	1	34	19	53	64.1	
8	Гравець 7	5	0	5	100	2	1	3	33.3	0	0	0	0	7	1	8	87.5	0	0	0	0	0	1	5	16.6	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	10	6	16	62.5	
9	Гравець 8																																							
10	Гравець 9	8	0	8	100	1	0	1	100	0	0	0	0	9	0	9	100	0	1	1	0	0	6	14	30.0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	2	18	15	33	54.5
11	Гравець 10																																							
12	Гравець 11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
13	Гравець 12																																							
14	Гравець 13																																							
15	Гравець 14	16	1	17	94.1	3	1	4	75.0	1	2	3	33.3	20	4	24	83.3	0	0	0	0	0	1	2	33.3	6	0	3	5	0	1	0	0	0	0	36	6	42	85.7	
16	Гравець 15	9	3	12	75.0	6	0	6	100	0	1	0	0	15	4	19	78.9	1	1	2	50.0	0	5	5	50	3	1	1	0	0	0	0	0	0	1	26	11	37	70.2	
Всього ЕГ		107	16	123	86.9	25	17	42	59.5	8	14	22	36.3	140	48	188	74.4	1	6	7	14.2	0	37	46	44.5	32	5	9	24	13	4	3	0	0	6	244	121	365	66.8	

Додаток Л
АКТ
впровадження результатів наукових досліджень
у практику Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

м. Харків

04 листопада 2011 року

Ми, що нижче підписалася, Степанець Іван Олексійович – проректор з наукової роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Золочевський Віталій Вікторович – декан факультету фізичного виховання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Бондар Тарас Сергійович – доцент кафедри фізичного виховання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради з одного боку та автор науково-методичної розробки Суровов Олексій Анатолійович склали дійсний акт про те, що результати досліджень О.А. Суровова впроваджені у діяльність Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Прізвище, ім'я, по-батькові автора впровадження	Найменування пропозиції	Ефект від впровадження
Суровов Олексій Анатолійович	Технологія інтерактивного навчально-методичного комплексу з дисципліни «Теорія та методика викладання футболу»	Підвищення рівня фахової компетентності студентів щодо викладання футболу у загальноосвітніх навчальних закладах.

Проректор з наукової роботи

І.О. Степанець

Декан факультету
фізичного виховання

В.В. Золочевський

Доцент кафедри
фізичного виховання

Т.С. Бондар

Автор

О.А. Суровов

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень
у практику Красноградський коледж Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

м. Харків

08 листопада 2011 року

Ми, що нижче підписалася, Рябокінь Сергій Іванович – директор Красноградського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Прохватило Галина Миколаївна – керівник фізичного виховання Красноградського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради з одного боку, та Золочевський Віталій Вікторович – декан факультету фізичного виховання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, автор науково-методичної розробки Суоров Олексій Анатолійович з іншого, склали дійсний акт про те, що результати досліджень О.А. Суорова впроваджені у діяльність Красноградського коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Прізвище, ім'я, по-батькові автора впровадження	Найменування пропозиції	Ефект від впровадження
Суоров Олексій Анатолійович	Методичні вказівки до вивчення дисципліни «Теорія та методика викладання футболу»	Вдосконалення навчального процесу щодо опанування студентами методики викладання футболу у загальноосвітніх навчальних закладах.

Директор коледжу

С.І. Рябокінь

Декан факультету
фізичного виховання ХГПА

В.В. Золочевський

Керівник фізичного виховання

Г.М. Прохватило

Автор

О.А. Суоров

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень
у практику Харківської державної академії фізичної культури

м. Харків

10 вересня 2012 року

Ми, що нижче підписалася, Боляк Андрій Анатолійович - проректор з наукової роботи Харківської державної академії фізичної культури з одного боку, та Степанець Іван Олексійович – проректор з наукової роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Бондар Тарас Сергійович – доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, автор науково-методичної розробки Суоров Олексій Анатолійович з іншого, склали дійсний акт про те, що результати досліджень О.А. Суорова впроваджені у діяльність Харківської державної академії фізичної культури.

Прізвище, ім'я, по-батькові автора впровадження	Найменування пропозиції	Ефект від впровадження
Суоров Олексій Анатолійович	Методичні вказівки до вивчення дисципліни «Теорія та методика викладання футболу»	Вдосконалення навчального процесу щодо опанування студентами методики викладання футболу у загальноосвітніх навчальних закладах.

Проректор з наукової роботи ХДАФК

А.А. Боляк

Проректор з наукової роботи ХГПА

І.О. Степанець

Доцент кафедри

теорії та методики фізичного виховання ХГПА

Т.С. Бондар

Автор

О.А. Суоров

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень
у практику Інституту фізичного виховання та спорту Державного
закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

м. Харків

18 лютого 2013 року

Ми, що нижче підписалася, Максименко Ігор Георгійович - в.о. директора Інституту фізичного виховання і спорту ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», Ротерс Тетяна Тихонівна – завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання Інституту фізичного виховання і спорту ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» з одного боку, та Степанець Іван Олексійович – проректор з наукової роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Бондар Тарас Сергійович – доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, автор науково-методичної розробки Суровов Олексій Анатолійович з іншого, склали дійсний акт про те, що результати досліджень О.А. Суровова впроваджені у діяльність Інституту фізичного виховання та спорту Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Прізвище, ім'я, по-батькові автора впровадження	Найменування пропозиції	Ефект від впровадження
Суровов Олексій Анатолійович	Методичні вказівки до вивчення дисципліни «Теорія та методика викладання футболу»	Вдосконалення навчального процесу щодо опанування студентами методики викладання футболу у загальноосвітніх навчальних закладах.

В.о. директора
ІФВС ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка»

І.Г. Максименко

Проректор з наукової роботи КЗ «ХГПА»

І.О. Степанець

Завідувач кафедри ТМФВ
ІФВС ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка»

Т.Т. Ротерс

Доцент кафедри
ТМФВ КЗ «ХГПА»

Т.С. Бондар

Автор

О.А. Суровов

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА

61002 м. Харків, вул. Артема, 44. Тел.: (+38 057) 700-38-88, факс (+38.057) 700-39-14, E-mail: Khstua @ lin. com. ua

05.09.2016 № 01-10

на № _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційної роботи Суrowова О.А.
на тему: «Методика інтерактивного навчання спеціальних дисциплін
майбутніх вчителів фізичної культури» в освітній процес Харківського
національного технічного університету сільського господарства імені Петра
Василенка**

Видана Суrowову Олексію Анатолійовичу, викладачу кафедри спортивно-педагогічних і біологічних дисциплін Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, у тому, що напрацьований нею у рамках дисертаційного дослідження теоретико-методичний матеріал за темою «Методика інтерактивного навчання спеціальних дисциплін майбутніх вчителів фізичної культури» (спеціальність 13.00.02 - теорія і методика навчання (фізична культура, основи здоров'я) був використаний у 2014 - 2016 рр. при розробці лекційних курсів та семінарських і практичних занять з дисциплін кафедри фізичної культури та спорту..

Упровадження матеріалів дисертаційного дослідження Суrowова О.А. в освітній процес сприяло формуванню у майбутніх вчителів фізичного виховання інноваційних знань та спеціальних умінь з методики навчання фізичних прав і в цілому сприяло підвищенню рівня їх фахової підготовки.

Проректор з наукової роботи
Харківського національного
технічного університету
сільського господарства ім. П. Василенка
д.т.н., професор
Завідувач кафедри
фізичного виховання та спорту
Харківського національного
технічного університету сільського
господарства, професор

В.І. Мельник

Л.В. Гринь

001100

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИвул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, тел. (057) 700-35-23, факс (057) 700-69-09
e-mail: rector@hnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125585Від 17.01.2017 № 01/10-250

На № _____ від _____

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційної роботи
Суровова Олексія Анатолійовича на тему «Методика інтерактивного
навчання спеціальних дисциплін майбутніх вчителів фізичної культури» в
освітній процес Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди**

Видана Суровову Олексію Анатолійовичу, викладачу кафедри спортивно-педагогічних і біологічних дисциплін Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, у тому, що напрацьований ним у рамках дисертаційного дослідження теоретико-методичний матеріал за темою «Методика інтерактивного навчання спеціальних дисциплін майбутніх вчителів фізичної культури» (спеціальність 13.00.02 – теорія і методика навчання (фізична культура, основи здоров'я) був використаний у 2004 – 2016 рр. при розробці лекційних курсів та семінарських і практичних занять з дисциплін кафедри «Загальна теорія здоров'я», «Валеологія рухової активності», «Валеологічні технології».

Упровадження матеріалів дисертаційного дослідження Суровова О.А. в освітній процес університету сприяло формуванню у студентів інноваційних знань та спеціальних умінь з методики навчання фізичним вправам, сприяло підвищенню рівня їх фахової компетентності щодо викладання в майбутньому фізичної культури у загальноосвітніх навчальних закладах.

Результати впровадження заслухано й обговорено на засіданні кафедри здоров'я людини і колекційної освіти (протокол № 5 від 16 січня 2017 р.)

Перший проректор
проректор з наукової роботи

проф. Андрущенко О.А.